

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра економіки

О.Є. БАВИКО
С.Г. ЛИСЕВИЧ

КУРС ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ
ЕКОНОМІКА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Кривий Ріг
2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра економіки

О.Є. БАВИКО
С.Г. ЛИСЕВИЧ

КУРС ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ
ЕКОНОМІКА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Затверджено на засіданні
кафедри економіки
Протокол № 1
від 1 вересня 2017 р.

Схвалено навчально-методичною радою
ДонНУЕТ
Протокол № 1
від 28.09 2017 р.

Кривий Ріг
2017

УДК 33: (330.34+316.42)(042.4)

Рецензенти:

доктор економічних наук, доцент Маловичко С.В.

кандидат економічних наук Трохимчук В.В.

Б 49 Економіка соціального розвитку [Текст] : курс лекцій / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. економіки; О.Є. Бавико, С.Г. Лисевич. – Кривий Ріг : [ДонНУЕТ], 2017. – 173 с.

Навчальне видання покликане допомогти аспірантам спеціальності 051 «Економіка» організувати вивчення дисципліни «Економіка соціального розвитку» завдяки повному викладу тем, за якими представлено план лекцій, розкриття програмних питань, наведено питання для самоперевірки і список рекомендованої літератури.

УДК 33: (330.34+316.42)(042.4)

© О.Є. Бавико, С.Г. Лисевич, 2017

© Донецький національний
університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, 2017

ЗМІСТ

Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни	5
1. Сутність дисципліни «Економіка соціального розвитку».....	5
2. Сутність соціальної ринкової економіки.....	7
Тема 2 Модернізація системи соціальних відносин	12
1. Основні соціальні проблеми України.....	12
2. Шляхи поліпшення соціального розвитку суспільства.....	15
Тема 3. Теоретико-методологічні підходи до аналізу соціального розвитку	19
1. Сутність середньострокового плану розвитку України.....	19
2. Аналіз основних проблем соціального розвитку України.....	28
Тема 4. Державна політика соціального розвитку	42
1. Основні напрямки розвитку економіки України.....	42
2. Основні напрямки державної політики соціального розвитку.....	69
Тема 5. Зарубіжний досвід соціального розвитку суспільства та особистості	88
1. Загальна характеристика соціальної політики у країн ЄС.....	88
2. Характеристика моделей соціальної політики розвинутих країн.....	90
Тема 6. Теоретичні засади діагностики соціального розвитку	96
1. Сутність соціальної діагностики.....	96
2. Методи соціальної діагностики.....	99
Тема 7 Організаційний розвиток соціальних структур	114
1. Сутність соціальної структури суспільства.....	114
2. Трансформація соціальної структури українського суспільства.....	120
Тема 8. Проблемні питання формування єдиного гуманітарного простору в Україні.	123
1. Сутність гуманітарного простору.....	123
2. Дії Уряду по розвитку гуманітарного простору в Україні... ..	137
Тема 9 Застосування методів діагностики регіонального соціального розвитку в системі державного управління	151
1. Сутність соціально-економічного розвитку регіона.....	151
2. Сутність соціально-економічного розвитку регіона.....	161
Література	165

Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни

План лекції.

1.Сутність дисципліни «Економіка соціального розвитку»

2.Сутність соціальної ринкової економіки

Список рекомендованої літератури [1-8; 9-12]

Основні терміни і поняття теми: індекс соціального розвитку соціальної ринкової економіки, принципи соціальної ринкової економіки

1.Сутність дисципліни «Економіка соціального розвитку»

Термін «Економіка» означає в перекладі із грецького «ведення домогосподарства».

Соціальний розвиток – це сукупність показників, які характеризують соціальний стан в суспільстві в його розвитку, тобто покращенні. Соціальний розвиток ми розглядаємо як безперервне покращення соціального становища населення. Цей висновок виходить з того, що економіка служить для задоволення потреб населення.

Таким чином, економіка соціального розвитку – це наука, яка вивчає сутність соціального розвитку та його економічні умови. Сукупність соціального розвитку та економічних умов означає, що ці терміни тісно пов'язані. Соціальний розвиток тісно пов'язаний з розвитком економіки.

Предмет дисципліни – соціальний та економічний розвиток суспільства.

Завдання дисципліни – вчення сутності економічного та соціального розвитку, їх взаємозв'язку та взаємовпливу.

Метод дисципліни – використання та аналіз статистичних даних, що характеризують розвиток суспільства.

В «Конституції України» в **Статті 46.** сказано, що Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

У світі визначають індекс соціального розвитку. Вчені вважають, що показники економічного розвитку є необхідними для соціального розвитку, але недостатньою умовою для цього. Цей індекс не включає показники

економічного розвитку країн, а служить для визначення суспільного благополуччя тої чи іншої країни. Він показує досягнення країни в соціальній сфері. Цей показник будується на врахуванні даних суспільної точки зору, оцінки експертів, статистичної інформації.

При цьому враховують біля 50 показників, які об'єднані в такі розділи:

1.Основні потреби людини – харчування, доступ до медичної допомоги, забезпечення житлом, доступ до води, електроенергії, санітарним послугам, рівень особистої безпеки.

2.Основи достатку людини – доступ до базової освіти, рівень освіти населення, доступ до інформації, рівень охорони здоров'я, екологічний стан.

3.Можливості розвитку людини – рівень особистих та громадських свобод, забезпечення прав та можливостей людини приймати рішення та реалізовувати свій потенціал.

Індекс вимірюється від 0 до 100 балів. При цьому 0 –найменший рівень.

Україна, посівши 64-у сходинку із 128, увійшла до групи країн з розвитком вище середнього (минулого року Україна посіла 63 сходинку серед 133 країн). Серед країн СНД Україна поступилася тільки Вірменії (59), яка за рік продемонструвала значний прогрес; на третьому місці Білорусь (65); на четвертому – Росія, яка так само, як і Вірменія, показала суттєвий прогрес. Остання сходинка серед країн СНД дісталася Таджикистану (92). Загалом країни пострадянського простору демонструють низький рівень усіх показників, зокрема значний регрес спостерігається у сферах «доступ до вищої освіти», «толерантність» та «якість навколишнього середовища».

В 2016 році Україна займала 63 місце.

В таблиці 1 приведені дані по Індексу соціального розвитку України.

Таблиця 1

Індекс соціального розвитку України у 2014-2015 роках

/п	Складові індексу соціального розвитку	014	015
	Базові людські потреби	7,98	8,28
	Їжа та доступність медицини	5,11	7,84
	Вода і житлові умови	8,05	7,76
	Захист	1,27	9,55
	Особиста безпека	4,48	7,96
	Основа благополуччя	1,42	1,74

	Доступ до базової освіти	7,64	7,76
	Доступ до інформації і зв'язку	7,09	9,82
	Охорона здоров'я та рівень смертності	1,82	2,64
	Навколишнє середовище	9,13	6,73
	Можливості	5,33	7,05
	Особисті права	5,55	6,72
	Особиста свобода та вибір	1,33	2,14
	Толерантність та інтеграція	1,51	4,52
	Доступність вищої освіти	2,93	4,83

Ці дані свідчать, що Україна найкращі показники має по Базових людських потребах, а нагірні – по Можливостях, в-першу чергу по особистих правах та толерантності.

Індекс свідчить, що не завжди економічний розвиток призводить до пропорційного зростання соціального розвитку.

2.Сутність соціальної ринкової економіки

У системі суспільного життя є багатогранні соціальні проблеми, викликані неоднорідністю населення. Проте вони не дістають задовільного вирішення у рамках механізму саморегулювання ринкової економіки. Не взявши цей факт до уваги, можна тим самим поставити під сумнів усю концепцію ринкової економіки. Тому ідея «чистої» ринкової економіки повинна бути доповнена ідеєю соціально регульованої ринкової економіки, основним правилом якої є забезпечення зв'язку між принципом свободи економічного ринку та принципом соціальної рівноваги. Це означає, що поряд з економічними силами, які діють у ринковій економіці (конкурентна боротьба тощо), у системі соціальної ринкової економіки треба активізувати зустрічні, протидіючі сили, спрямовані на забезпечення соціальної рівноваги в суспільному житті. Таким чином, концепція «чистої» ринкової економіки доповнюється сильним соціально-політичним компонентом, здатним забезпечити створення системи соціальної безпеки — основи успішного функціонування ринкової економіки як єдиної цілісної системи.

У нинішніх умовах зростає вага соціальної сфери у створенні суспільно необхідного продукту. Особливо це проявляється у розвинутих країнах світу, де частка зайнятих у соціальній сфері більша, ніж у матеріальному

виробництві. Стан даної сфери безпосередньо впливає на економіку й культуру країни; на цій підставі можна стверджувати, що працівники освіти, охорони здоров'я, культури, житлово-комунального господарства тощо відіграють значну роль в економіці. Приділяючи велику увагу матеріальному виробництву, провідні країни світу поряд з тим докладають чимало зусиль для пріоритетного розвитку соціальної сфери, формують передумови для соціальної орієнтації економіки, для того, щоб державна політика здійснювалася в ім'я людини як головного генератора прогресу цивілізації.

Суспільство, хоч би на якому етапі воно перебувало, являє собою певним чином організовану систему. Місце людини в цій системі залежить від її участі у створенні та розподілі суспільних благ.

Соціальна держава, для якої найвищою цінністю є людина, повинна створити умови для її матеріального забезпечення на рівні сучасних стандартів, для задоволення її когнітивних та культурних потреб, гарантування особистої безпеки кожного громадянина. Реалізація цих умов досягається через соціально-економічну політику, яка базується на певних принципах. Найперший з них - принцип економічної свободи людини, її право самостійно обирати будь-який вид діяльності у сфері найманої праці та підприємництва. Але не менш важливим є принцип соціальної справедливості і соціальної солідарності суспільства; він забезпечується шляхом розвитку різних форм власності і податкового перерозподілу доходів від багатих до бідних, а також завдяки більшому завантаженню працездатних членів суспільства з тим, щоб допомагати незахищеним верствам населення.

Українська економіка перебуває у стадії формування ринкових відносин, спрямованих на забезпечення нових стандартів добробуту та життєдіяльності людини, на побудову соціально-ринкової економіки - системи, яка дає простір свободі в усіх її проявах, у тому числі свободі розпоряджатися приватним майном, включаючи засоби виробництва. Саме порушення зазначених принципів і зумовлюють відчуженість людини в системі суспільних відносин, особливо коли мова йде про рівень оплати праці. В Україні оплата праці залишається вкрай низькою, хоча і спостерігається тенденція до поступового зростання. За низого рівня оплати праці втрачається мотивація до праці. До того ж випереджаючі темпи зростання цін на товари народного споживання стосовно темпів зростання заробітної плати відкинули значну частину населення за межу бідності.

Соціальна ринкова економіка – це вирішення соціальних проблем на основі економічного зростання, а не шляхом централізованого перерозподілу благ. В цьому сенсі, принциповим є усвідомлення того, що еволюціонуюча, ефективна ринкова економіка вже за своїм визначенням не може не бути соціальною. Хоча би тому, що економічне зростання тягне за собою підвищення обсягів виробництва та прибутковості компаній, відтак автоматично сприяє збільшенню заробітної плати та відрахувань на соціальні потреби в суспільному масштабі. Крім того, відкрита конкуренція, яка є невід'ємним атрибутом соціальної ринкової економіки, забезпечує

домінування на ринку виключно тих підприємств, котрі використовують суспільні ресурси найкраще, а значить з найбільшою соціальною віддачею.

Стабільність вартості грошей є необхідною умовою ефективності, а отже і дієвої соціальності ринкової економіки. Значення стабільної вартості грошей стане зрозумілим, коли уявити собі негативні економічні і соціальні наслідки інфляції. Інфляція визначається як процес постійного знецінення грошей, що виявляє себе у зростанні загального рівня цін і у відповідному зниженні купівельної спроможності грошей. Як правило, індикатором зміни вартості грошей слугує індекс споживчих цін.

Інфляція виникає лише тоді, коли грошова маса зростає безвідносно до виробничого потенціалу національної економіки. Тому ключова роль у здійсненні стабілізаційної політики належить контролю над грошовою масою. Це має свій вияв у інституціональному рішенні, яке полягає в наступному: хоча держава і зберігає повноваження видавати закони про валютну, грошову та казначейську системи і регулює платіжний обіг з іншими країнами, проте забезпечення економіки грошима є виключною компетенцією незалежного Центрального банку.

Слід зауважити, що за роки реформ відбулися досить суттєві зрушення в структурі суспільних відносин, в тому числі й економічних. Більшість з них матиме визначальне значення в процесі формування нової моделі українського суспільства. Але визначальне далеко не означає позитивне. Адже в процесі неконкурентної приватизації посилилась монополізація, відбувся міжгруповий розподіл основного економічного ресурсу держави і, як наслідок, глибоке і нерівномірне розшарування суспільства.

Соціальна ринкова економіка є тим типом економічного порядку, який не мислимий без конкуренції. З іншого боку, саме в конкурентному середовищі тіньова економіка скорочується практично до мінімальної позначки. Тому першочерговим засобом щодо вирішення проблеми тіньової економіки в нашій державі є ніщо інше, як послідовне впровадження конкурентного порядку в організм української економічної системи.

У виборі засобів регулювання державна соціальна політика повинна керуватися певними правилами або принципами. Поряд із принципом соціальної держави сюди слід залічити і принцип солідарності та особистої відповідальності. Суть його полягає в тому, що почуття згуртованості дає змогу виявити й оцінити однакові інтереси, типові для тієї чи іншої групи населення, подібні загальні риси, а також однорідний соціальний ризик. Це в свою чергу створює конструктивну основу для того, щоб разом протистояти таким небезпекам чи ризику. На цьому принципі будується соціальне страхування.

Разом з цим однією із характерних рис ринкової економіки є те, що кожна людина самостійно вирішує, яким чином їй брати участь в економічному житті і як влаштувати власне життя. Свобода жити відповідно до власних уявлень пов'язана, однак, з відповідальністю за індивідуально прийняті рішення та їхні наслідки. Тому треба завжди надавати перевагу самозахисту, самовідповідальності та самореалізації перед

допомогою збоку, щоб запобігти перекладенню відповідальності на суспільство.

У структурі соціальної держави почуття власної гідності, віра в себе і почуття особистої відповідальності повинні стимулюватись і відроджуватись, а крім того, має забезпечуватись їх функціональний зв'язок.

Важливе значення в соціальній ринковій економіці має принцип соціальної справедливості відповідно до трудового внеску.

Наприклад, кожен, хто протягом своєї трудової діяльності вніс вклад у соціальне забезпечення, може претендувати на отримання своєї частки у вигляді гарантованої пенсії. Право на справедливую компенсацію слід оцінювати набагато вище, ніж просто «подарунок держави». Надання справедливої компенсації за працю викликає задоволення у суспільстві і з боку самого індивіда. Навпаки, позароблений дохід на довгий час послаблює почуття особистої відповідальності, знижує прагнення особистості до самовдосконалення та активної зацікавленої участі у вільному розвитку суспільства.

У соціальній ринковій економіці особливого значення набуває принцип соціально-політичної координації, за яким визнається градація застосовуваних соціально-політичних інструментів або комбінацій з іншими політичними засобами. Залежно від того, які основоположні принципи підходять для вирішення специфічних проблем, для реалізації концепції соціального захисту використовуються точно визначені методи: соціальної допомоги, страхування або принцип повного забезпечення. При цьому соціальна політика завжди повинна враховувати загальні інтереси суспільства і стан його благополуччя. Це вимагає такого планування і такої господарсько-фінансової політики, які враховували б соціальні потреби.

Особливого значення тут треба надавати інструментам політики забезпечення повної зайнятості, стабільності і кон'юнктури, які у взаємодії із спеціальними положеннями політики у галузі цін (стабільність), у галузі конкуренції (максимальність і антимонополізм), структурної політики (повне забезпечення споживчого ринку), податкової політики (поєднання інтересів), валютної політики (стабільність) тощо повинні відповідати головній меті соціальної ринкової економіки. Іншими словами, інструменти політики повинні бути однаковими із соціальною системою і ринком, а отже, соціально орієнтованими.

Соціальна політика в умовах соціальної ринкової економіки завдяки принципу соціальної держави набуває самостійності та рівноправного становища серед інших видів державної політики. Дорога до соціально орієнтованої ринкової економіки не проста і хвороблива, вона передбачає дозвіл комплексу кардинальних проблем:

- 1) Оволодіння різними формами власності і господарювання, забезпечення їхньої економічної рівноправності, роздержавлення економіки;
- 2) Забезпечення структурної перебудови економіки і подолання її дефіцитного характеру;

3) Оздоровлення фінансово-кредитної і грошової інфраструктури, подолання інфляційних процесів;

4) Поступовий відхід від витратної моделі ціноутворення, звільнення цін на основну частину продукції промисловості, сільського господарства, сфери послуг;

5) Демонізація сфери звертання, кредитного обслуговування підприємств і населення, наукового забезпечення економіки;

6) Перебудова національного ринку як частини світового господарства;

7) Подолання неринкової орієнтації системи утворення і професійної підготовки. За даними соціологічних досліджень, до роботи в умовах ринку в Україні поки що готово не більше 5% керівників і фахівців економічних служб підприємств.

Одночасно з рішенням даних питань необхідно передбачити і підготувати систему мір, спрямованих на захист населення, особливо тієї його частини, що одержує низькі доходи.

Система реальних планомірно ринкових відносин в Україні тільки починає формуватися. Варто врахувати, що ринок виступає не кінцевою метою радикальної перебудови економічної системи суспільства, а тільки способом рішення його кардинальних соціально-економічних проблем з метою реального підвищення рівня добробуту народу. Тобто, мова йде про формування соціально орієнтованого ринку.

Соціально-економічні й політичні процеси, які відбуваються в Україні, за своїм характером не формують поки що умов, за яких би могла ефективно функціонувати класична соціально-орієнтована ринкова економіка. Чому?

По-перше, в результаті обвального роздержавлення й кримінального характеру приватизації загальнонародної власності руйнується державний сектор, системи управління народним господарством, відбувається не завжди обґрунтоване розукрупнення виробництва, колективна власність на засоби виробництва замінюється індивідуальною приватною.

По друге, економіка знаходиться в глибокій економічній кризі, яка посилюється кризами фінансово-кредитною, енергетичною й екологічною.

По-третє, соціально-політична нестабільність робить неефективними будь-які способи державних органів керувати соціальними процесами.

За цих умов існуючу в Україні соціально-економічну систему слід, очевидно, спочатку трансформувати в нормально регульовану ринкову систему (планово-регульовану), а потім формувати її соціальний характер. Але оскільки соціально-економічні моделі господарювання формуються під впливом не лише економічних факторів, а й знаходяться під сильним впливом політики, моралі, культури, типу людської поведінки, соціальних та інших факторів, цей процес не може йти шляхом механічного копіювання жодної відомих західних чи азійських моделей. Модель ринкової економіки України не може бути суто німецькою, японською чи американською.

Для визначення її форми необхідна кропітка діяльність по врахуванню економічних, соціальних, політичних, національних та інших особливостей саме України.

Для поліпшення ситуації в соціальній сфері треба цілеспрямовано діяти за цілим рядом напрямів, керуючись новими радикальними підходами до розв'язання цієї проблеми. Слід суттєво переглянути, уявлення про взаємозв'язок економічних і соціальних процесів на сучасному етапі трансформації суспільних відносин.

Таким чином, соціальна ринкова економіка є такою системою самоорганізації суспільного життя, в якій через реалізацію політики конкурентного порядку відбувається гармонійне узгодження індивідуальних та суспільних інтересів.

Дотримання принципів соціальної ринкової економіки, на наш погляд, виступає тією “рятівною соломиною”, що сьогодні здатна вирвати українську економіку з лещат неефективності та низьких соціальних стандартів, державного протекціонізму та суб’єктивізму в прийнятті управлінських рішень, деморалізації суспільства та неетичних методів ведення бізнесу, клановості та монополізму і перевести її на шлях цивілізованих форм конкурентної боротьби та громадянської відповідальності.

Питання для самоперевірки:

1. В чому сутність соціальної ринкової економіки?
2. Які основні принципи соціальної ринкової економіки?
3. Що таке індекс соціального розвитку та його показники для України?

Тема 2 Модернізація системи соціальних відносин

План лекції

- 1. Основні соціальні проблеми України.**
- 2. Шляхи поліпшення соціального розвитку суспільства**

Список рекомендованої літератури [1-8; 9-13]

Основні терміни і поняття теми: Стратегія розвитку до 2020 року. вектори Стратегії розвитку, проблеми соціального розвитку, українські проекти

1. Основні соціальні проблеми України.

В Україні прийнята Стратегія розвитку до 2020 року.

Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

Задля цього рух уперед здійснюватиметься за такими векторами:

вектор розвитку, вектор відповідальності, вектор безпеки і вектор гордості.

вектор розвитку - це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів

життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, передусім, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему;

вектор відповідальності - це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нестимуть відповідальність за розвиток всієї країни;

Стратегія передбачає в рамках названих чотирьох векторів руху реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави:

Серед наявних нині в Україні соціальних проблем червоною ниткою майорить житлове питання. Адже правим був великий класик, який зазначив, що квартирне питання геть зіпсувало москвичів. На жаль, не тільки москвичів. У державі, де громадяни подекуди тридцять п'ять років стоять у черзі за квартирою, не може бути соціальної злагоди і благополуччя. Особливо гострою є ця проблема для молоді, що є найменш захищеною верствою сьогодні поряд з інвалідами та пенсіонерами.

Складною є ситуація і у військовослужбовців, багато з яких навіть по звільненні в запас не отримують власного житла. Не забуваймо, що за радянських часів, наприклад, військові отримували серйозні соціальні гарантії та значну матеріальну допомогу. Дружини військовослужбовців могли не працювати взагалі, а стаж їм нараховувався. Сьогодні ж якщо дружина українського вояка не працюватиме, то така сім'я просто помре голодною смертю.

У цьому ключі варто підкреслити, що наша держава сьогодні зовсім не піклується про тих, на кому вона тримається. Якщо, скажімо, український офіцер із десятком років вислуги отримує на місяць менше, ніж рядовий матрос у Чорноморському Флоті Росії, ми не маємо морального права дивуватися тому, що наша армія не є достатньо боєздатною, а велика частка населення відчуває гірку ностальгію за радянським минулим.

Тому не дивно, що в рамках такої ситуації активно діють аферисти, заволікаючи зневірених та готових на все людей.

Є проблеми в Пенсійному забезпеченні.

Так званий розрив між найбагатшими і найбіднішими частинами населення в Україні сягає від 38 до 70 разів (!!!), і постійно збільшується. Понад 30% українців знаходяться за межею бідності, величезна частка населення України витрачає більшість свого місячного сімейного доходу лише на продукти харчування. Водночас у країнах Західної Європи є нормальним, коли на самі харчі сім'я витрачає менше третини, а то й четверту частину своїх статків.

При цьому менше 10 000 осіб щороку декларують доходи 1 млн. грн. і більше. Проте, просто поглянувши на розмаїття дорогих автомобілів та переповнених елітних розважальних установ, можна зрозуміти, що насправді це не так, і тіньова економіка в нашій державі процвітає, що робить абсолютно неможливим входження України до ЄС. А в соціальному плані це унеможлиблює збільшення доходів державного бюджету від податків і, отже, якісне харчування мешканцям дитячих будинків, а ветеранам та інвалідам – необхідні ліки.

Недивно, що за середньою тривалістю життя Україна посідає передостаннє місце серед країн європейського континенту, адже цей показник становить 58,8 років (за даними авторитетної і, головне, незалежної міжнародної інформаційної агенції Асошіейтед Пресс). Зрозуміло, що райдужні дані про середню тривалість життя понад 65 років у чоловіків та понад 70 у жінок, що наводилися деякими вітчизняними інформаційними агенціями, не можуть відповідати дійсності. Навіть у братній та сусідній із нами Польщі середня тривалість життя на 8 років перевищує аналогічний український показник, а у країнах Західної Європи – на 11 років. Якщо середній українець навіть не може дожити до пенсії (!!!), зрозуміло й дурневі, що нам у Європі не місце, і максимум, куди може інтегруватися Україна, – до Організації африканських держав, але аж ніяк не до ЄС. Кількість безробітних у сучасній Україні значна.

Правова система стосовно бізнесу працює в режимі «нічого не можна, але це можна обійти». Хабарі за «вирішення питань» за останні десять років виростили в середньому в 20 разів у USD. Великий бізнес таку перепону долає, а для малого і середнього (де мають бути задіяні 70% суспільства) це стає суттєвою перепорою.

Правове поле обтяжене не стільки законами, скільки нормативними, регулятивними, адміністративними актами і розпорядженнями, що гальмують будь-який процес приватної ініціативи, і, як наслідок, створення нових робочих місць і платників податків. Відповідно це не розвивається. На цьому фоні правоохоронні органи (їх працівники) перебрали на себе не природні функції, наприклад, «кришування» бізнесу, а часто рекет із використанням інструментів державної влади.

У суспільстві наявна висока недовіра до правоохоронних органів, у тому числі судової системи, яка останнім часом стала обслуговуючим інструментом «дивних» перерозподілів власності. Останні два-три роки стали новою хвилею рейдерських захоплень, причому влада і ЗМІ переважно мовчать, що свідчить про те, що ці процеси патронуються (якщо не замовлені) представниками найвищих ешелонів влади.

Для суспільства не сформульована спільна ідея, мета, ціль. Що має зробити еліта. Переважна пропаганда у виборчих кампаніях така: 90-ті – ми такі ж бідні, як і ви, а в 2000-их – почекайте ми вам заплатимо. Немає пропаганди успішності, приватної ініціативи тощо. Натомість формуються ідеали невиправданої розкоші, носіями якої є високопосадовці, чиновники, судді і їх діти.

Таким чином, створено два суспільства, які живуть у різних вимірах.

Контентаналіз телерадіопередач демонструє фактичну відсутність програм з успішним досвідом, натомість популярні всілякі вечірки, що і стає ідеалом для молодих поколінь.

Держава фактично сприяє дитячому і юнацькому алкоголізму. Вже не рідкість зустріти дітей 12-13 років, які публічно розпивають алкогольні напої.

Держава не має зовнішньої політики, якщо говорити про вимір захисту прав простих громадян (переважно заробітчан). Нажаль, послами миру стали повії. Кожна четверта в ЄС – виходець з України.

Після 2005 р. відбулася комерціалізація представницької і виконавчої влади. При чому «нова влада» не усвідомлювала свій прихід – надовго чи назавжди, тому за півроку-рік прагнула накопити те, що її попередники накопили за десятиріччя. Вчинили цим ажіотаж і ще більшу недовіру до влади.

У цій ситуації жодна реформа не буде ефективною, оскільки вона здійснюватиметься винуватцями цього процесу. Влада не відповідальна перед суспільством і не залежна від його оцінок, тому почуває себе розкішно і існує автономно. Суспільство не має реальних громадських структур, відсутні авторитети думки. ЗМІ не ведуть викривну роботу, журналістські розслідування тощо.

Не можна оминати увагою і свавілля з боку правоохоронних органів. Так, розкриваність злочинів у сучасній Україні становить до 69%. Однак радіти тут, скоріше за все, не слід. Адже загальновідомими є факти побиття підозрюваних та фізичного примусу останніх до чистосердечного зізнання. В Росії, наприклад, розкриваність злочинів вища, ніж в Україні, натомість у США та країнах Західної Європи, де, безсумнівно, професіоналізм співробітників поліції поєднується зі значно більшою матеріально-технічною базою та громадським контролем, створенням мережі інформаторів та інфраструктури контролю за допомогою високоякісних технічних засобів, показники розкриття злочинів, особливо тяжких, є чи не вдвічі нижчими від наших. Це свідчить про те, що в українських в'язницях майже кожен другий сидить незаконно, внаслідок того, що правоохоронці у гонитві за показниками наспіх комплектують справи та передають їх до суду, в якому вони вирішуються також нашвидкуруч. Адже з часів СРСР вимагалось щорічне підвищення показників розкриття злочинів, що призводило до того, що, боячись втратити премію, бути пониженим у званні офіцери обирали з числа декласованих елементів «цапів відбувайлів», на котрих вішали усе нерозкриті.

Свідченням цьому є виправдання двох односельчан кривавого вбивці Руслана Худолея, котрих посадили до в'язниці за його вбивства, ціла низка осіб, що були засуджені за ті звірства, які насправді скоїв «пологовський маніяк» Сергій Ткач. У західних країнах особи, що незаконно провели у в'язниці бодай рік, стають героями преси та отримують шалені компенсації, натомість у нас такі бідолахи нерідко не чують навіть вибачень на свою

адресу і виходять на свободу зі зламаними долями. Згадаймо й громадян, забитих на смерть «справедливими дізнавачами» через те, що відмовлялися давати на себе неправдиві покази та брати чужі злочини.

Крім того, за сучасними недолугими законами невинна особа може вийти на свободу лише тоді, коли вирок справжньому винуватцеві став чинним. А якщо справа має чимало епізодів, то невірно засуджені інколи роками очікують своєї законної свободи.

Також необхідно підкреслити, що поряд із пенсіонерами не менш гостро відчують на собі соціальні негаразди і молоді люди. Так, випуск 2009 року з українських ВНЗ ознаменувався суттєвим поповненням армії безробітних. Не маючи жодної підтримки з боку держави та широкого спектра вакансій, досвіду роботи через молодий вік, українські молоді дипломовані спеціалісти змушені або існувати за рахунок батьків (що є вельми принизливим у юнацькому віці), або повертати до своїх домівок (хто родом із невеликих населених пунктів) зі спеціальностями, потрібними лише у мегаполісах.

Так, ще з десятків років тому був відповідний указ президента Кучми про обов'язкове розподілення на державну роботу випускників, що навчалися на бюджетній формі; натомість усі такі ініціативи залишилися лиш на папері. Причиною тому, звісно, є корупція. Адже коли «тепленке місце» на держслужбі коштує хабара, то часто-густо людям у високих кабінетах краще того хабара взяти разом із недолугим двійочником до себе на роботу, аніж без протекції прийняти талановитого, але з бідної сім'ї фахівця.

Не можна не зупинитися і на проблемі лікарів та лікарень. Українські медики отримують незначну зароботну плату, надбавки якщо і є, то мізерні. І це при тому, що в руках лікарів знаходяться долі людей, лікарі мають кожного дня справу з хворими, в тому числі жакливими шкірними заразними хворобами. Нехай ті, хто долучений до формування державної політики, задумуються над тим, чи змогли б вони чи їхні діти кожного дня ризикувати заразитися тяжкою інфекцією, і мати за це менше ста євро на місяць? Чи хотіли б очільники нашої держави, щоб їм складну операцію робив голодний хірург? Якщо районні заклади охорони здоров'я отримують менше 100 євро на місяць на ліки для пільговиків (інвалідів, ветеранів), то як можна цих усіх громадян забезпечити бодай найпростішими таблетками за одну гривню?

Недивно, що мрією кожного поважаючого себе лікаря в Україні є виїзд за кордон. Що багато з них і роблять. Причому не тільки лікарів. Найкращі спеціалісти виїздять із України цілими дивізіями, тільки за перші десять років нашої незалежності Україну залишило понад 900 докторів наук. Великою мірою калічать українців такі проблеми, як наркоманія, алкоголізм. Але винити таких людей не можна. Адже там, де є робота, гідні соціальні умови та достойна зарплата наркомани та алкоголіки такі ж рідкісні, як монета петровських часів. Там, де робота є хіба що у кожного другого (і та не дає заробітку, відповідного прожитковому мінімуму, як того вимагає Кодекс законів про працю), алкоголіків, наркоманів та бандитів стільки, як жаб у ставку.

Просто жахливим є ставлення з боку держави до інвалідів. Жодна державна установа (вже не говорячи про станції метрополітену та інші об'єкти пересування містом) навіть не має пандуса, що унеможливило б пересування інвалідів-колясочників та їхній доступ до інформації, органів державної влади з метою звернення. Водночас нормами Ради Європи, членом якої є Україна, передбачається обов'язкове запровадження пандусів із метою повномасштабної інтеграції інвалідів до решти суспільства.

Складається враження, що держава ставиться до пенсіонерів та інвалідів як до відпрацьованих стрижнів з реактора атомної електростанції – відпрацював своє, все, ти непотрібен, треба якомога швидше тебе зарити в землю. А нормальна влада мусить ставитися до зазначених осіб як до тих, хто віддав кращі роки свого життя, працюючи на державу, чий стан здоров'я не дозволяє повною мірою відчувати життя. Натомість про інвалідів та пенсіонерів згадують лише напередодні виборів, причому хіба що з метою впарити кульок гречки чи кілограм рису, що на сьогодні бідним людям вже видається ледь не манною небесною.

Скрутною виглядає картина і на підлітковому фронті. У розвинутих, демократичних державах до осіб у перехідному віці ставляться особливо уважно, адже саме в цей час формується людська особистість. Оскільки школярам в не виповнилося 18 років і вони не є електоратом, про них практично не згадують. Хіба що про дітей, щоб примітивно грати на материнському інстинкту, а до підлітків нікому нема діла. Тому не дивно, що кількість злочинів, скоєних неповнолітніми, є доволі високою, а людина, що в 14-17 років потрапила до в'язниці, для нормального життя вже втрачена. Вражає і кількість наркоманів серед підлітків, хворих на сифіліс і СНІД, неповнолітніх проститутток. На жаль, вже ні в кого не викликає подиву (а скоро не викликатиме й осуду) факт, коли 15-річна школярка вже вдруге робить аборт.

Демографічний аспект соціальної проблематики для нашої держави також невтішний. Співвідношення народжуваності й смертності у більшості областей України є однозначним на користь смертності, а якщо соціальний захист молодих мам буде таким самим недолугим і прописаним лише на папері, як сьогодні, незабаром услід за школами доведеться масово закривати пологові будинки.

Перелік наведених вище соціальних проблем, звісно, не є вичерпним. У межах цього аналітичного дослідження були описані лише найбільш гострі й злободенні соціальні проблеми сучасної України. Натомість потрібно усвідомлювати, що гострі соціальні проблеми є підґрунтям політичної нестабільності та негараздів у державі; недостатні соціальні умови життя унеможливають зміцнення демократичного врядування та інститутів громадянського суспільства.

Світова практика свідчить, що коли зубожіння населення перевищує 80%, будь-яку владу міняють, причому самі громадяни і в насильницький спосіб. Голодні виборці, прийшовши на дільниці, «голосуватимуть ногами», підтримавши популістські й радикальні рухи; голодні ж чиновники

здиратимуть хабарі у зубожілих людей. Зрозуміло, що найактуальніші соціальні проблеми не можна вирішити за один день. Натомість без їх належного розв'язання інтеграція України до європейського політико-правового простору є неможливою.

2. Шляхи поліпшення соціального розвитку суспільства

– перші кроки зламу системи – це спрощення оподаткування і зняття погоджувальних і дозвільних перепон для бізнесу плюс економне й ефективне використання бюджету. Що дасть можливість самостійного розвитку малого й середнього бізнесу і, як наслідок, появи середнього класу. Реальному чисельному збільшенню реального середнього класу, який за своєю природою формулюватиме запити нової якості. Наявний середній клас є номінальним;

– українськими проектами можуть стати „Україна туристична”, „Україна аграрна”, „Україна інтелектуальна”. Як наслідок, становлення реального середнього класу. Парадокс, але влада в цьому не зацікавлена. Вона живиться «деребаном» бюджету, захоплює великий бізнес, її виборці орієнтуються на популістські лозунги;

– розробити державні (а не підтримувати приватних аферистів) програми будівництва житла під оптимальні відсотки для працівників бюджетної сфери. Держава все одно отримає прибуток із відсотків, ці програми, безсумнівно, будуть вигідними, натомість велика кількість талановитих фахівців, що мріють працювати в приватних структурах, повернуть свої погляди на бюджетну сферу;

– вперто вести боротьбу з корупцією, передусім із таким огидним її вираженням, як хабарницьке кумівство. На високі посади мають влаштовуватися професіонали, а не коханки та племінники можновладців;

– забезпечувати випускників ВНЗ, що навчалися державним коштом, першим робочим місцем у державних структурах. Це дасть молоді гарантії завтрашнього дня, а державі – відпрацювання випускниками тих коштів, які вона затратила на освіту своїх громадян. Неприпустимо, наприклад, коли випускник юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка, де рік навчання коштує 40 000 гривень, навчався на бюджетній формі, а потім іде до іноземної фірми чи їде за кордон. Водночас пам'ятаймо, що якщо той самий випускник сам не з Києва, і йому не буде надано доступного житла, змушувати його йти на державну службу є тяжким злочином;

– передбачити виділення більшої кількості коштів (за рахунок зменшення фінансування різних незрозумілих ідей на кшталт будівництва на кожному кроці пам'ятника видатним українцям, адже для тих, хто поклав душу й тіло за свободу нашої держави було б набагато приємніше бачити свій народ заможним і здоровим, а не собі пам'ятник) на охорону здоров'я та безкоштовні ліки, і, особливо, зарплати лікарям, чия робота є вельми тяжкою;

– заборонити законом навіть у кризових ситуаціях приватним установам, які діють на території України, скорочувати штат співробітників вище від певної встановленої законом межі, адже в гонитві за

максимальними прибутками топ-менеджери просто вішають казна-які обов'язки на невелику групу осіб, викинувши багатьох на вулицю;

– опустити нижній ценз кримінальної відповідальності з 14 до 13 років, адже безліч злочинів скоюються саме 13-річними звірюками, котрих нерідко навіть із таких міркувань спеціально й наймають. Чомусь у США, які вважаються еталоном демократії, навіть 11-12-річних убивць і грабіжників засуджують на тривале ув'язнення, а в Україні таких недолюдків через малий вік відпускають на волю;

– посилити демократичний контроль над правоохоронними структурами, виражений у відстеженні зв'язків тамтешніх чинів із кримінальними структурами, а також скасувати недолугу радянську практику, згідно до якої, наприклад, кожен слідчий щомісяця, щороку мусить передавати певну кількість справ до суду, а якщо цього не робить – карається. Кількість справ мусить залежати від кількості злочинів та ступеня вагомості доказів проти підозрюваних, а не від гонитви за показниками;

– у цьому ключі також необхідним є демократизація судового процесу – надання ширших, у тому числі з використанням новітніх технологій (таких, як високоякісна експертиза ДНК тощо) можливостей звинуваченим довести свою невинність, посилення практики присяжних, захисту свідків;

– скоротити чисельність вищого керівного складу в держапараті, який тільки створює бюрократичні перепони, натомість збільшити можливості для виконавчої ланки, на яку припадає вся рутинна робота. Звісно, таке рішення мусять приймати самі керівники, але ж думати треба не про себе, а про майбутнє держави.

Питання для самоперевірки:

- 1.Що являє собою Стратегія розвитку до 2020 року?
- 2.Які проблеми в соціальному розвитку в Україні?
- 3.Які проекти можуть бути реалізовані в Україні у сфері соціального розвитку?

Тема 3. Теоретико-методологічні підходи до аналізу соціального розвитку.

План лекції

- 1. Сутність середньострокового плану розвитку України.**
- 2. Аналіз основних проблем соціального розвитку України.**

Список рекомендованої літератури [1-8; 9-15].

Основні терміни і поняття теми:Середньостроковий план розвитку, ключові показники ефективності, ключові пріоритети, проблеми соціального розвитку.

1. Сутність середньострокового плану розвитку України.

У 2016 році більшість економічних показників, які були одними з найнижчих у 2015 році, мали тенденцію до зростання. Це свідчить про те, що країна долає економічну кризу, спричинену макроекономічним дисбалансом у минулих роках. Великий дефіцит державного бюджету, зростання зовнішнього боргу, банківська криза, девальвація гривні, зростання індексу споживчих цін (в середньорічному вимірі) на 48,7 відсотка та зменшення валового внутрішнього продукту на 9,8 відсотка — лише деякі з труднощів, з якими Україна зіткнулася у 2015 році. Проте бюджетна стабілізація, жорстка грошова політика та міжнародна фінансова підтримка значною мірою сприяли досягненню макроекономічної стабілізації.

Таблиця 1

Характеристика основних соціально-економічних показників

Показник	2013	2014	2015	2016
Зміна валового внутрішнього продукту, відсотків до попереднього року	0	-	-9,8	2,3
Валовий внутрішній продукт на душу населення (за паритетом купівельної спроможності), доларів США	8629,7	8683,6	7939,6	
Індекс промислового виробництва, відсотків до попереднього року	95,7	89,9	87	102,8
Індекс сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року	113,6	102,2	95,2	106,1
Питома вага валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) у валовому внутрішньому продукті, відсотків	16,9	14,2	13,5	15,2
Облікова ставка Національного банку, відсотків:				
максимум	7,5	14	30	2
мінімум	6,5	6,5	14	14
Міжнародні резерви (станом на кінець року), млрд. доларів США	20,4	7,5	13,3	15,5
Рівень безробіття населення у віці 15—70 років за методологією Міжнародної організації праці, відсотків до економічно активного населення відповідного віку	7,3	9,3	9,1	9,3
Середньомісячна заробітна плата працівників, брутто, гривень	3265	3480	4195	5183
Середній розмір пенсії, гривень	1526	1582	1700	1828
Індекс споживчих цін, відсотків (у середньому до попереднього року)	99,7	112,1	148,7	113,9
Частка бідного населення за відносним (національним) критерієм, відсотків	24,8	23,4	22,9	23,2
Коефіцієнт концентрації (індекс Джині)	0,237	0,226	0,227	(с ічень— вересень) 0,248
Дефіцит зведеного бюджету, відсотків валового внутрішнього продукту	4,2	4,5	1,6	(с ічень— вересень) 2,3
Дефіцит бюджету ПАТ “Національна акціонерна компанія “Нафтогаз України”,		5,5	0,9	0

Показник	2013	2014	2015	2016
відсотків валового внутрішнього продукту				
Частка загальних державних доходів у валовому внутрішньому продукті, відсотків	43,3	40,3	41,9	38,4
Частка загальних державних витрат у валовому внутрішньому продукті, відсотків	48,1	44,8	43	40,6
Державний і гарантований державою борг, відсотків валового внутрішнього продукту	39,9	69,4	79,1	81
Валовий зовнішній борг, відсотків валового внутрішнього продукту	74,6	93,9	131,3	121,8
Сальдо рахунку поточних операцій, відсотків валового внутрішнього продукту	10	3,4	-0,2	4,1
Чистий приріст прямих іноземних інвестицій, млн. доларів США	3909	299	3012	3268

Відновлення економіки у 2016 році відбулося насамперед в результаті нарощування інвестиційної активності, а також приватного споживання. Зростання значно пришвидшилося у IV кварталі, коли реальний валовий внутрішній продукт збільшився на 1,9 відсотка порівняно з попереднім кварталом (з урахуванням сезонного фактора) та на 4,8 відсотка порівняно з IV кварталом 2015 року. За підсумками 2016 року відбулося збільшення валового внутрішнього продукту на 2,3 відсотка, що значно перевищило очікування багатьох українських експертів та прогнози міжнародних організацій.

Слід зазначити, що економічне зростання в Україні ще є нестійким. Протягом років незалежності не були побудовані інститути сучасної ринкової економіки, здатні забезпечити стале та інклюзивне економічне зростання. Наявність таких вад економічних відносин, як неналежний рівень захисту прав власності, монополізація ринків, нерівні “правила гри” в економіці, її сировинний характер та низький рівень інвестицій у створення нових виробничих потужностей дає змогу констатувати системну кризу існуючої економічної моделі розвитку країни.

У цій ситуації перед Урядом стоїть величезний виклик — здійснити очікування громадян у створенні вільного і демократичного суспільства, дієздатної ринкової економіки та поліпшенні якості життя в Україні.

Середньостроковий план сфокусовано на поліпшенні всіх аспектів життя громадян шляхом досягнення таких цілей:

- економічне зростання;
- ефективне врядування;
- розвиток людського капіталу;
- верховенство права і боротьба з корупцією;
- безпека та оборона.

Економічне зростання передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату та утримання макроекономічної стабільності шляхом продовження фіскальної консолідації. У результаті буде забезпечено створення нових робочих місць, підвищення доходів і зниження рівня бідності.

Ефективне врядування передбачає проведення реформи державного управління, децентралізації і реформи державних фінансів, спрямованих на підвищення якості публічних послуг і рівня контролю суспільства над державними коштами.

Розвиток людського капіталу шляхом проведення реформи системи охорони здоров'я, освіти, поліпшення надання державної соціальної підтримки, розвитку культури і спорту дасть змогу забезпечити поліпшення якості життя, освіти і зростання продуктивності праці.

Верховенство права і боротьба з корупцією шляхом підтримки ефективного функціонування інститутів боротьби з корупцією, забезпечення рівного доступу до правосуддя та ефективного захисту прав власності сприятиме забезпеченню функціональної справедливості і рівності.

Безпека та оборона передбачає захист суверенітету та територіальної цілісності держави, а також найважливіші аспекти безпеки громадян, що дасть змогу забезпечити формування у громадян України відчуття захищеності їх життя і свободи.

ЦІЛЬ 1 – ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Визначення цілі

Динамічне, стає та інклюзивне зростання на базі структурної модернізації економіки, покращення умов ведення бізнесу та ефективності публічного сектору має важливе значення для майбутнього України. Формування сильної та сучасної економіки є базовою передумовою для створення нових робочих місць та підвищення доходів громадян і відповідно для підвищення якості життя кожного українця.

Запорукою економічного зростання є створення рівних, прозорих та передбачуваних правил ведення бізнесу, включення України до регіональних та глобальних ланцюгів створення доданої вартості, створення умов для розвитку високотехнологічних виробництв, прискорення залучення інвестицій в економіку України та розвиток експортного потенціалу українських виробників.

Ключові пріоритети

Сприятливі умови для розвитку бізнесу є необхідною передумовою для досягнення Україною більш високого рівня економічного розвитку та інтеграції до спільного ринку ЄС.

Україна посідає 80 місце (серед 190 країн) у рейтингу Doing Business 2017. Німеччина у зазначеному рейтингу займає 17 місце, Польща — 24, Франція — 29, Італія — 50. Легкість ведення бізнесу — це шлях до залучення інвестицій в економіку (як іноземних, так і внутрішніх) та поштовх для відповідного збільшення валового внутрішнього продукту, а також вирішальний чинник для детінізації економіки країни.

Уряд продовжуватиме спрямовувати зусилля на створення сприятливих умов оподаткування, оптимального регуляторного режиму, функціонування та розвиток добросовісної конкуренції, розвиток малого і середнього підприємництва, активізацію процесів приватизації, зміну системи управління державними підприємствами, реформування системи публічних

закупівель, захист інтелектуальної власності та розширення зовнішньоекономічних зв'язків.

Уряд забезпечуватиме імплементацію норм права ЄС у національне законодавство, створення відповідних адміністративних та інституціональних засад у сфері технічного регулювання, стандартизації, ринкового нагляду, акредитації та робіт з оцінки відповідності, а також здійснення санітарних і фітосанітарних заходів з метою підвищення якості товарів і послуг та спрощення доступу до ринку ЄС та інших ринків.

Високий рівень інвестиційної активності є також важливим для забезпечення високих темпів економічного зростання та розвитку, зокрема для створення продуктивних потужностей в економіці.

Рівень інвестицій (валового нагромадження основного капіталу) в Україні є низьким, у 2016 році він становив 15,2 відсотка валового внутрішнього продукту. Достатнім для забезпечення швидких темпів економічного зростання можна вважати рівень інвестицій, що становить 20—25 відсотків валового внутрішнього продукту. Зусилля Уряду будуть зосереджені на створенні максимально сприятливого інвестиційного клімату, в якому рівень інвестиційної активності буде достатньо високим для швидкого та сталого розвитку України.

Уряд також забезпечить інклюзивність економічного зростання, що передбачає отримання вигоди від збагачення країни кожним громадянином і відповідно зменшення соціальної нерівності та напруги в суспільстві. Політика Уряду буде спрямована на забезпечення використання кожним громадянином можливостей, які надає швидкий економічний розвиток.

Ключові показники ефективності досягнення цілі до 2020 року

Ключові показники, які визначають ефективність досягнення цілі до 2020 року:

місце в рейтингу Doing Business — не нижче 30;

питома вага валового нагромадження основного капіталу у валовому внутрішньому продукті — 23 відсотки;

коефіцієнт Джині — не вище 35 (за методологією Світового банку);

підписання та набрання чинності Угодою про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (АСАА) відповідно до статті 57 Угоди про асоціацію для трьох секторів (2017 рік) та поступове розширення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (АСАА) для 27 секторів, законодавство в яких повинно бути гармонізовано із законодавством ЄС відповідно до додатка III до Угоди про асоціацію (протягом п'яти років з дня набрання чинності Угодою про асоціацію);

взаємне визнання сертифікатів електронних підписів між Україною та державами — членами ЄС;

прийняття Підкомітетом з управління санітарними та фітосанітарними заходами між Україною та ЄС рішення щодо визнання еквівалентності рівня санітарного та фітосанітарного захисту між Україною та ЄС;

прийняття Комітетом асоціації у торговельному складі між Україною та ЄС рішення щодо поетапного взаємного надання доступу до ринків

державних контрактів на закупівлю робіт і послуг, щодо набуття повного режиму внутрішнього

ринку у сфері фінансових послуг, телекомунікаційних послуг, поштових та кур'єрських послуг, послуг з міжнародних морських перевезень;

ЦІЛЬ 2 – ЕФЕКТИВНЕ ВРЯДУВАННЯ

Визначення цілі

Створення системи урядування, здатної до проведення системних реформ в Україні, з дотриманням принципів демократії, верховенства права, захисту прав людини та принципів гендерної рівності, інклюзивності та спільної участі є ще однією базовою передумовою успіху України. Структура і система роботи державного апарату мають забезпечити своєчасне надання державних послуг з економним використанням публічних ресурсів та у прозорий і підзвітний громадянам спосіб, збереження природних ресурсів та забезпечення життя людей в екологічно чистому, різноманітному довкіллі. Саме якість надання публічних послуг свідчить про рівень поваги держави до прав і гідності кожної людини.

Ключові пріоритети

Ситуація, що склалася у сфері надання публічних послуг і публічного управління, свідчить про їх неефективність, непрозорість та закритість для фізичних і юридичних осіб. У зв'язку з цим необхідно забезпечити удосконалення порядку надання публічних послуг і здійснення публічного управління шляхом реформування системи державного управління, децентралізації, реформування системи управління державними фінансами, запровадження інструментів електронного урядування.

Реформування системи державного управління

Уряд готовий розбудувати систему урядування, яка буде здатна виробляти і реалізувати цілісну державну політику, надавати якісні публічні послуги громадянам та повністю відповідатиме європейським стандартам належного адміністрування. Для успішного проведення структурних реформ у всіх сферах суспільного життя необхідно завершити реформу державної служби. Уряд запровадить нові принципи формування і координації державної політики, стандарти стратегічного планування, основані на результатах аналізу політики, забезпечить підзвітність органів державного управління та передачу відповідних повноважень з центрального рівня до місцевих органів влади через децентралізацію.

Децентралізація

Децентралізація сприятиме створенню сучасної системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади з урахуванням українських особливостей і традицій на основі європейських цінностей розвитку місцевої демократії, зокрема Хартії місцевого самоврядування. Основною метою проведення цієї реформи є забезпечення надання населенню

високоякісних та доступних публічних послуг незалежно від місця проживання, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території.

Роль об'єднаних територіальних громад у розв'язанні соціальних проблем громадян має стати ключовою. Саме на цьому рівні кошти можуть витрачатися з найбільшою ефективністю з урахуванням потреб громади та кожної родини, що потребує соціальної допомоги.

Реформування системи управління державними фінансами

Уряд забезпечить ефективне та прозоре використання державних фінансів та запровадить бюджетне планування на середньострокову перспективу в розрізі головних розпорядників бюджетних коштів на рівні державного бюджету для поліпшення ефективності та якості державних послуг.

Запровадження інструментів електронного урядування

Згідно з останнім дослідженням ООН (United Nations E-government Survey 2016) щодо розвитку електронного урядування (E-Government Development Index), Україна посіла 62 місце серед 193 країн, що свідчить про значне відставання України від світових темпів розвитку е-урядування та необхідність удосконалення державної політики у цій сфері. Е-урядування є важливим для підвищення рівня конкурентоспроможності країни та інвестиційної привабливості, необхідною передумовою для ефективного державного управління в сучасних умовах.

Уряд забезпечить ефективне державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Ключові показники ефективності досягнення цілі до 2020 року

Ефективність досягнення цілі до 2020 року визначають такі ключові показники:

індикатор Government Effectiveness World Governance Indicators — вище 50 відсотків країн;

індикатор Ефективність публічного сектору Індексу глобальної конкурентоспроможності Світового економічного форуму — входження до 50 кращих країн світу;

E-Government Development Index (United Nations E-government Survey) — входження до 40 кращих країн світу;

Open Budget Index (OBI) (міжнародна мережа International Budget Partnership) — входження до 50 кращих країн;

зменшення рівня дефіциту державного бюджету до 2,1 відсотка валового внутрішнього продукту.

ЦІЛЬ 3 — РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Визначення цілі

Повноцінний розвиток людського капіталу є основним результатом ефективної роботи Уряду. Подолання суспільної кризи передбачає значне підвищення якості життя та забезпечення належного рівня соціальних стандартів. Держава має сприяти створенню можливостей для реалізації громадянами свого потенціалу, що впливає на зростання національної економіки і зміцнення конкурентної позиції України у світі.

З огляду на зазначене дії Уряду спрямовуються на формування та реалізацію ефективної політики у сфері освіти, науки, охорони здоров'я,

соціального захисту та культури, на розширення прав і можливостей української мови, формування почуття патріотизму у громадян, що має велике значення для національної ідентичності та гордості.

Ключові пріоритети

Здоров'я населення є одним із основних чинників досягнення національної безпеки та благополуччя держави в цілому. Нагальною є необхідність запровадження нових підходів до розв'язання проблем громадського здоров'я, визначення одним з пріоритетів системи медичної допомоги проведення профілактичної роботи.

Діяльність системи охорони здоров'я буде переорієнтована від політики лікування до політики зміцнення та збереження здоров'я і запобігання захворюванням.

Передбачається створити нову систему організації охорони здоров'я на засадах медичного страхування, реформування екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, удосконалити надання високоспеціалізованої медичної допомоги.

Завданнями Уряду у сфері освіти у середньостроковій перспективі є поліпшення якості середньої освіти, подолання територіальних відмінностей у якості освіти та трансформація змісту освіти на основі компетентнісного підходу, модернізація професійно-технічної освіти, що сприятиме підготовці на високому рівні конкурентоспроможних робітничих кадрів, які здатні задовольнити вимоги сучасного ринку праці, та забезпеченню рівного доступу до професійно-технічної освіти; підвищення рівня та оптимізація результатів наукової та академічної діяльності, підтримка процесу ствердження академічної доброчесності у вищих навчальних закладах та наукових установах.

Стан пенсійної системи свідчить про необхідність проведення чергового етапу пенсійної реформи. Основною метою є створення умов для підвищення пенсій, забезпечення дотримання принципу соціальної справедливості, усунення великих

розривів між спеціальними та звичайними пенсіями, забезпечення належного рівня життя громадян, які протягом свого трудового життя сплачували пенсійні внески, не приховуючи трудових доходів.

Створення ефективної системи надання соціальної підтримки населенню дасть можливість забезпечити адресний підхід до надання соціальної допомоги малозабезпеченим громадянам та запровадити комплексний підхід до розв'язання проблем найбільш вразливих верств населення, сприяти їх соціальній інтеграції та подоланню бідності, сформуванню на рівні територіальної громади систему надання соціальних послуг та забезпечення захисту прав дітей, зокрема права на виховання у сім'ї або в умовах, що максимально наближені до сімейних, у своїй територіальній громаді. Зокрема, передбачено запровадження надання пільг у грошовій формі, перехід до надання соціальної підтримки окремих категорій громадян за принципом "гроші ходять за людиною", запровадження стимулів до працевлаштування отримувачів соціальної допомоги.

Стратегічне значення для розвитку і модернізації країни має вдосконалення принципів і визначення напрямів культурної політики держави. Одним з основних завдань державних органів є розроблення сучасних програм та створення фінансових інструментів підтримки культурно-мистецької творчості. Уряд працюватиме над створенням бази даних про наявні культурні цінності та об'єкти нерухомої культурної спадщини. Значна увага приділятиметься належному формуванню державної політики щодо провадження літературної, книговидавничої та бібліотечної діяльності.

Популяризація рухової активності та спорту сприятиме збільшенню кількості українців, що свідомо обирають активний та здоровий спосіб життя, відмовляються від шкідливих звичок, вихованню покоління здорової молоді як найвищої цінності держави, готової до продуктивної праці та до захисту національних інтересів, незалежності, територіальної цілісності та суверенітету України.

З метою формування позитивного іміджу України у світовому спортивному русі Уряд приділятиме увагу створенню умов для ефективної підготовки спортсменів вищої категорії, здобуття ліцензій для участі в найважливіших міжнародних спортивних змаганнях, збільшенню популярності видів спорту в Україні, популяризації спорту серед людей з інвалідністю в Україні.

Уряд також здійснюватиме заходи щодо активізації процесу національно-патріотичного виховання.

Ключові показники ефективності досягнення цілі до 2020 року

Ключові показники, які визначають ефективність досягнення цілі до 2020 року:

індекс людського розвитку — входження до 50 кращих країн;

рівень смертності — зменшення на 10 відсотків;

рівень бідності (ОЕСР) — 15 відсотків.

ЦІЛЬ 4 — ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ

Визначення цілі

Принцип верховенства права має важливе значення для сталого та рівноправного зростання і соціального розвитку. Верховенство права є різноплановим поняттям, що охоплює певні галузі — від безпеки особистості та права власності і розв'язання конфліктів до стримувань і противаг Уряду і боротьби з корупцією. Середньостроковий план обмежується функціями держави, які виконуються тільки органами виконавчої влади. У розділі визначаються обов'язки Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних і місцевих органів виконавчої влади у сфері боротьби з корупцією та здійснення правосуддя.

Запобігання та боротьба з корупцією передбачають забезпечення належного виконання законодавства, функціонування ефективною, координованою та прозорою системи антикорупційних інституцій. Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції співпрацюватиме з

Національним антикорупційним бюро, Генеральною прокуратурою України, судовою гілкою влади, іншими установами з питань боротьби з корупцією.

Невід’ємною складовою ефективної системи боротьби з корупцією та забезпечення верховенства права є належне функціонування правоохоронних органів у цілому, функціонування ефективної системи виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Руйнування корупційних схем забезпечить значну економію бюджетних коштів та їх спрямування на розвиток економіки і підвищення добробуту громадян.

Загальна мета антикорупційної реформи полягає в мінімізації можливостей для проявів корупції; збільшенні ризику відстеження і покарання за корупційну поведінку та мінімізації її наслідків; усуненні толерантного ставлення до проявів корупції.

У 2016 році Україна зайняла 131 місце серед 176 країн у світовому рейтингу Індексу сприйняття корупції, що свідчить про збереження “ендемичної корупції” в державному секторі. Проте деякі реформи, зокрема запровадження електронної системи закупівель “ProZorro”, створення Національного антикорупційного бюро, інших спеціалізованих установ з боротьби з корупцією, запровадження електронного декларування особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, сприяють зниженню рівня корупції. Це потребує співпраці політичного, адміністративного, судового та приватного секторів і громадян, а також більш рішучих дій у проведенні боротьби з корупцією.

Ключові показники ефективності досягнення цілі до 2020 року

Ключові показники, які визначають ефективність досягнення цілі до 2020 року:

індекс сприйняття корупції (Transparency International) — входження до 50 кращих країн;

прогрес у регулярних опитуваннях з питань сприйняття корупції населенням за методологією Національного агентства з питань запобігання корупції.

ЦІЛЬ 5 — БЕЗПЕКА ТА ОБОРОНА

Визначення цілі

Отримати можливість почувати себе у безпеці — одне з найбільш сильних на сьогодні прагнень громадян України. Надійний захист суверенітету та відновлення територіальної цілісності України дасть можливість забезпечити повноцінний розвиток Української держави. Уряд продовжуватиме підтримку здатності держави протистояти різним формам зовнішньої агресії, в тому числі надаватиме всебічну підтримку розвитку спроможностей Збройних Сил. Крім того, Уряд має відповідати на всі виклики щодо мінімізації загроз життю та майну громадян, зокрема забезпечувати здійснення заходів щодо їх захисту від незаконних посягань, запобігання злочинності, профілактики та адекватного реагування на надзвичайні ситуації, підтримки безпечності публічного простору та дорожнього руху.

2. Аналіз основних проблем соціального розвитку України.

2.1. Створення нової системи організації охорони здоров'я на засадах медичного страхування

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Проблема перша: фінансова незахищеність пацієнтів.

Загальний обсяг (сума державних, приватних) витрат на охорону здоров'я в Україні у 2015 році становив 7,8 відсотка валового внутрішнього продукту. Це нижче, ніж в середньому в європейському регіоні (9,5 відсотка валового внутрішнього продукту у 2014 році), але приблизно стільки ж і навіть більше ніж, наприклад, у сусідніх Польщі та Румунії (6,4 та 5,6 відсотка валового внутрішнього продукту у 2014 році). Однак, якщо в середньому у 2014 році в країнах ЄС частка державних витрат у структурі загальних витрат на охорону здоров'я становила 75,4 відсотка (у Польщі — 71 відсоток, у Румунії — 84 відсотки), в Україні у 2015 році державні витрати в цій сфері становили лише 48,7 відсотка, майже всі решта 49,3 відсотка витрат (або понад 76,5 млрд. гривень) було сплачено безпосередньо пацієнтами в момент отримання медичних послуг або придбання лікарських засобів. Таким чином, українці, які порівняно з жителями країн ЄС поки що мають значно нижчий рівень доходу та соціальних стандартів, є набагато менш захищеними у випадку хвороби — вони мусять платити за утримання системи охорони здоров'я з власної кишені значно більшу частку своїх доходів, ніж більш заможні жителі країн ЄС. Розподіл серед пацієнтів лікарських засобів та медичних послуг, закупівля яких здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, пов'язаний із корупційними ризиками, внаслідок чого не забезпечується справедливий та рівний доступ громадян навіть до тих обмежених ресурсів, які надаються державою. Як наслідок, близько 3,8 відсотка домогосподарств в Україні (або 640 тис. родин) потерпають від катастрофічних витрат на медицину. В результаті 92 відсотки населення боїться потрапити у фінансову скруту у випадку хвороби.

Проблема друга: низька якість та ефективність послуг.

Середня тривалість життя при народженні в Україні є значно нижче від середньої тривалості життя при народженні в країнах ЄС, при цьому Україна є четвертою в світі державою за кількістю лікарняних ліжок та другою у європейському регіоні за середнім рівнем тривалості госпіталізації. Отже, маючи значно більшу мережу закладів охорони здоров'я, кількість лікарняних ліжок та лікарів, українці значно частіше від жителів країн ЄС звертаються до лікарів, частіше і довше лежать у лікарнях, при цьому мають значно гірші показники здоров'я, більшу смертність та меншу середню тривалість життя. І причини цього однозначно полягають не у кількісному дефіциті медичної інфраструктури, а в її якійсній відсталості, неефективній моделі загальної організації української системи охорони здоров'я, передусім в організації її фінансування та управління нею.

Проблема третя: марнування бюджетних коштів — “гроші ходять за інфраструктурою, а не за пацієнтом”.

Фінансування медичних закладів відбувається за постатейним кошторисним принципом. Нормативи витрачання коштів, затверджені МОЗ, чітко визначають структуру фінансування окремих поліклінік та лікарень. Такий підхід має цілий ряд недоліків: у керівництва закладів не залишається управлінської гнучкості, щоб оптимізувати їх діяльність, зменшувати неефективні видатки та запроваджувати інноваційні, не передбачені організаційними та клінічними настановами організаційні практики; відсутні стимули для будь-якого покращення роботи закладу — адже отримання фінансування жодним чином не залежить від результатів діяльності (ані від кількості наданих послуг, ані від їх якості), гроші з бюджету бюджетній медичній установі надаються лише на підставі того, що вона існує, а заробітна плата її персоналу — за вихід на роботу та відпрацьований час.

Ефективне фінансування охорони здоров'я вимагає пулінгу (акумулявання) коштів для того, щоб перерозподілити ризик витрат на лікування (ризик страхового випадку) між якомога більшою кількістю застрахованих осіб. На відміну від інших державних зобов'язань витрати на лікування окремого громадянина важко передбачити з причини ймовірності таких витрат та їх обсягу. Загалом, чим більшою є величина страхового пулу, тим стійкішим він є фінансово, однак мінімальні обсяги покриття становлять від 450 тис. до 1,5 млн. застрахованих осіб. В Україні станом на 2016 рік існує 793 регіональних пули коштів, що призводить до надзвичайно високої фрагментації у фінансуванні.

Проблема четверта: застарілі та неефективні механізми обліку та звітності.

Розв'язання проблем якості та ефективності в галузі охорони здоров'я, як і запровадження сучасних підходів до фінансування, ускладнюється недосконалим та застарілим обліком пацієнтів та медичних послуг, що базується на паперовій статистичній звітності часів СРСР. Впровадження засобів електронної охорони здоров'я (eHealth) та сучасних інструментів обліку носить несистемний та фрагментарний характер. Управління галуззю, особливо в умовах реформування, має відбуватися на основі актуальної та надійної інформації щодо обсягу та результатів медичної допомоги, що потребує запровадження сучасних інструментів eHealth. Державна політика в цій сфері на сьогодні відсутня.

Проблема п'ята: слабка первинна ланка медичної допомоги.

Більшість проблем пацієнтів мають вирішуватися на первинному рівні. Проте в Україні тільки 20 відсотків пацієнтів звертаються до лікарів первинної ланки у разі виникнення проблем із здоров'ям, тоді як інші 80 відсотків звертаються до лікарів-спеціалістів, до фармацевтів в аптеках, займаються самолікуванням. Така ситуація призводить до неефективного витрачання ресурсів системи, а також становить небезпеку для здоров'я пацієнтів.

Поточне фінансування первинної ланки є вкрай низьким, не працює механізм стимулювання праці медичних працівників, що надають первинну медичну допомогу, лікарі отримують заробітну плату без урахування результатів роботи. Рівень забезпеченості обладнанням є низьким.

Слабка первинна ланка медичного обслуговування, на якій відбувається найбільше контактів пацієнта із системою охорони здоров'я, не сприяє попередженню та виявленню захворювань на ранніх стадіях, а також зниженню факторів ризику розвитку захворювань.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Україна суттєво відстає від сусідніх держав за показниками середньої очікуваної тривалості життя при народженні — 71,38 року у 2015 році, тоді як в країнах ЄС він становить 80,6 року, Польщі — 77,5, Словаччині — 76,7, Литві — 73,6 року.

Україна має суттєво вищі показники тривалості госпіталізації порівняно з країнами ЄС — 11,2 дня (2015 рік), тоді як в країнах ЄС — 8,2, Польщі — 6,9, Словаччині — 7,3, Литві — 8.

2.2. Розвиток системи громадського здоров'я

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

В Україні відсутня функціональна система громадського здоров'я, яка б забезпечувала аналіз, розробляла рекомендації для Уряду щодо попередження захворюваності та збереження здоров'я населення, реагувала на проблеми у сфері здоров'я населення на популяційному рівні, забезпечувала координацію інших органів державної влади щодо порушених питань. Така ситуація призводить до цілого ряду системних проблем, зокрема:

відсутня достовірна інформація на державному рівні про стан захворюваності населення. Існують паралельні, фрагментовані системи епідеміологічного нагляду за захворюваннями. Електронні інформаційні системи наявні лише у системі епідеміологічного нагляду за туберкульозом та частково ВІЛ;

лабораторна мережа є розгалуженою (існують окремі лабораторні мережі МОЗ, лабораторії центрів СНІДу, лабораторії протитуберкульозних диспансерів, лабораторії служби крові тощо) та неефективною (кількість досліджень у разі перевищує їх кількість у розвинутих державах, при цьому відсоток виявлених патогенів надзвичайно низький, якість досліджень низька, особливо на районному рівні, новітнє обладнання не використовується на повну потужність);

найбільший тягар захворюваності населення формується за рахунок неінфекційних захворювань, смертність від яких становить понад 80 відсотків. Найефективнішим методом боротьби є запобігання таким захворюванням шляхом управління факторами ризику (тютюнопаління, алкоголізм, харчування, фізична активність). На державному рівні відповідні заходи потребують високого рівня уваги та скоординованих дій;

система не готова відповідати на нові загрози для здоров'я населення України — нові захворювання (Ебола, Зіка), проблема антибіотикорезистентності, біотероризм;

наукове супроводження МОЗ у даній галузі, незважаючи на велику кількість формально науково-дослідних установ у системі МОЗ і Національної академії медичних наук, є недостатнім та не забезпечує відповідного рівня доказовості для формування пропозицій для політичних рішень;

критичні рівні охоплення щепленнями.

В Україні катастрофічно знизився рівень охоплення дітей вакцинацією, який до 2008 року перевищував 95 відсотків з усіх дитячих інфекцій, керованих засобами специфічної профілактики.

Україна залишається країною з високим рівнем поширення ВІЛ-інфекції та однією з п'яти країн з найвищим рівнем захворюваності на мультирезистентний туберкульоз у Східній Європі та Центральній Азії.

Служба крові в Україні децентралізована і характеризується нестачею важливих ресурсів: фінансових, матеріально-технічних, кадрових. У результаті громадяни не мають рівного та своєчасного доступу до якісних та безпечних компонентів донорської крові у необхідній кількості.

2.3. Підвищення рівня доступності лікарських засобів

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Україна на сьогодні залишається єдиною країною Європи, де громадяни несуть на собі значний тягар необхідності сплати вартості лікарських засобів під час лікування у госпітальному та амбулаторному сегменті. Через недоступність медичної допомоги склалася така ситуація, що більше половини населення України не лікується або робить це безсистемно.

Незважаючи на те, що більшість генеричних лікарських засобів в Україні є дешевшими, ніж у сусідніх державах, їх вартість є суттєвою для громадян, адже вони змушені оплачувати повну вартість курсів лікування за власний рахунок, що призводить до того, що українці:

споживають менше лікарських засобів, ніж потребують;

вживають здебільшого генеричні препарати низького та середнього цінового сегмента (близько 85—90 відсотків загального обсягу реалізації);

споживають велику кількість лікарських засобів, які не є життєво необхідними та не використовуються в настановах та формулярах держав Європи (серед топ-30 лідерів продажу роздрібного сектору 50 відсотків становлять другорядні засоби).

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Обсяг ринку лікарських засобів, які продаються через роздрібну аптечну мережу, становив у 2015 році близько 45 млрд. гривень, за дев'ять місяців 2016 року — близько 35 млрд. гривень, що на 18,5 відсотка більше, ніж за аналогічний період 2015 року, при цьому 100 відсотків з таких витрат були сплачені безпосередньо за власний рахунок громадян.

Невирішеною проблемою первинної медичної допомоги є великий масштаб самолікування населення, яке ще не стало хронічно хворим:

до спеціалістів вузького профілю звернулося 79 відсотків пацієнтів;
до стаціонарів звернулося 17 відсотків пацієнтів;
до аптек за ліками без рецептів та рекомендацій лікаря звернулося 85 відсотків пацієнтів;

65,9 відсотка пацієнтів отримали неадекватний захворюванню рівень обслуговування, у тому числі для 43,3 відсотка він був вище, ніж того вимагало захворювання.

У той же час до сімейних лікарів звернулося 37,3 відсотка населення і здійснено 47 081 702 візити, у тому числі з приводу профілактики — 14 125 329 (30 відсотків), з приводу захворювання — 32 956 373 (70 відсотків), після чого 1 792 870 осіб (5,4 відсотка) направлено до спеціалістів вузького профілю, 810 803 (2,5 відсотка) — до спеціалістів спеціалізованої та високоспеціалізованої медичної допомоги. Решта 30 352 700 осіб (92 відсотки) отримали медичну допомогу.

2.4. Реформування системи екстреної медичної допомоги та медицини катастроф

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Створення регіональних оперативно-диспетчерських служб центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф з GPS-технологіями передбачає значні фінансові витрати. За інформацією центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, розвиток оперативно-диспетчерських служб потребує додаткового фінансування у сумі 641 581,73 тис. гривень.

Освітні програми з підготовки працівників екстреної медичної допомоги та медицини катастроф не відповідають сучасному рівню розвитку медичної науки.

Відсутні наскрізні протоколи надання допомоги на догоспітальному та госпітальному етапі.

Спеціалізований санітарний транспорт та медична техніка в середньому на 60—70 відсотків застарілі, фізично зношені та потребують заміни.

Загальна потреба на 2017 рік у спеціалізованому санітарному транспорті типу В та типу С становить 2004 одиниці, з них типу В — 1488 одиниць, типу С — 516 одиниць.

Необхідність введення нових професій “Інструктор з надання домедичної допомоги”, “Парамедик”, “Екстрений медичний технік” до Національного класифікатора України, затвердженого МОЗ.

2.5. Удосконалення надання високоспеціалізованої медичної допомоги

Боротьба із серцево-судинними та судинно-мозковими захворюваннями

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Хвороби системи кровообігу — одна з найважливіших медико-біологічних та соціальних проблем в Україні. Вони посідають перше місце у структурі хвороб, зумовлюють майже дві третини всіх випадків смерті та

третину причин інвалідності. Смертність від хвороб системи кровообігу серед населення України залишається найвищою у Європі.

Щороку від серцево-судинних захворювань в Україні помирає понад 405 тис. осіб, тобто в середньому щодня помирає майже 1 тис. осіб.

У ситуації, коли бюджетне фінансування вкрай обмежено, необхідні нестандартні підходи з удосконалення надання медичної допомоги пацієнтам із серцево-судинними захворюваннями на всіх рівнях.

Остаточо не визначено питому вагу коштів державного бюджету на фінансування обсягу медичної допомоги для забезпечення лікуванням осіб із хворобами системи кровообігу відповідно до потреби, в тому числі гарантованого обсягу при гострій серцево-судинній патології.

Не створено механізмів стимулювання праці медичних працівників закладів охорони здоров'я/наукових установ, які провадять діяльність, пов'язану із застосуванням високотехнологічних процедур.

Недостатнє забезпечення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я/наукових установ, які провадять діяльність, пов'язану з наданням високоспеціалізованої допомоги особам із хворобами системи кровообігу (у тому числі закладів охорони здоров'я, у яких може здійснюватися трансплантація).

Недостатнє кадрове забезпечення.

Потребує удосконалення нормативно-правова база з питань надання кардіохірургічної та інтервенційної кардіологічної допомоги населенню України.

2.6. Розвиток соціальних та реабілітаційних послуг у територіальних громадах

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Низький рівень охоплення високоякісними соціальними, реабілітаційними та психологічними послугами вразливих верств населення, передусім осіб з інвалідністю, дітей, літніх людей, учасників антитерористичної операції; внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від торгівлі людьми та домашнього насильства.

Застарілі підходи до планування, адміністрування та надання соціальних послуг, низький рівень розвитку спеціальних та превентивних соціальних послуг.

Наявність великої кількості інтернатних установ обласного рівня, зокрема таких, в яких проживають громадяни похилого віку, особи з інвалідністю, у тому числі з психічними розладами.

Обмежена кількість соціальних працівників, які надають послуги в територіальних громадах.

Збільшення чисельності людей, які потребують соціальної підтримки, зокрема учасників антитерористичної операції, внутрішньо переміщених осіб.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Понад 2 тис. суб'єктів надають соціальні та реабілітаційні послуги для понад 3 млн. осіб.

В 151 реабілітаційній установі у 2016 році отримували послуги понад 17 тис. осіб.

Більше 1 тис. осіб щороку стають жертвами торгівлі людьми.

Близько 100 тис. осіб, постраждалих від домашнього насильства, звертаються за допомогою.

2.7. Забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти (“Нова українська школа”)

Основні проблеми, які передбачається розв’язати

Головним викликом є невідповідність стану загальної середньої освіти в Україні потребам суспільства XXI століття.

Симптоматичними проявами зазначеної проблеми є поступове погіршення показників якості середньої освіти внаслідок дії таких чинників:

низька соціально-економічна мотивація суспільства до високоякісної освіти;

зменшення обсягів фінансування;

неможливість забезпечити здобуття дошкільної освіти дітей дошкільного віку у дошкільних навчальних закладах відповідно до потреб;

зниження соціального статусу вчителя;

недостатнє матеріальне забезпечення шкіл, моральна і фізична зношеність обладнання та устаткування;

забюрократизованість системи управління освітою.

Внаслідок цього:

зростає відтік вмотивованої до навчання молоді за кордон для здобуття вищої освіти;

стагнація чи погіршення показників держави у міжнародних порівняльних дослідженнях і дослідженнях конкурентоспроможності та інноваційної привабливості, які впливають на економічний розвиток України.

Розв’язанню проблеми сприятиме системне реформування всіх складових частин системи середньої освіти: змісту, системи управління, структури, системи державного фінансування, системи підготовки та професійного розвитку педагогічних працівників, нормативно-правового забезпечення.

Реформування середньої освіти передбачає насамперед модернізацію змісту освіти на підставі нового за освітньою філософією Державного стандарту середньої освіти. Новостворений стандарт повинен ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання, враховувати вікові особливості психофізичного розвитку дитини на кожному рівні освіти, бути зорієнтованим на набуття школярами умінь і вироблення навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності. Посилення ролі природничо-математичної освіти.

Водночас зміст початкової освіти повинен враховувати державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини шести (семи) років; набутих компетенцій випускником дошкільного навчального

закладу перед вступом його до школи, що відповідають Базовому компоненту дошкільної освіти та визначають і забезпечують адаптацію дитини до нового соціального статусу — школяра.

Зміст середньої освіти повинен задовольнити освітні потреби кожної дитини відповідно до її інтересів, здібностей, життєвих намірів. Стандарти освіти будуть визначати базові компетентності, необхідні особі для життя відповідно до вимог часу та які вона повинна здобути протягом навчання у школі.

Пріоритетом реформування загальної середньої освіти є упорядкування системи документообігу в системі управління середньою освітою (дебюрократизація), що вимагатиме скорочення звітних документів між органами управління різних рівнів та школами, перегляду, оновлення або відміни ряду регуляторних документів, санітарних норм і правил, що регулюють роботу загальноосвітніх навчальних закладів.

Підготовка вчителів на сучасному етапі не відповідає вимогам Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року; якість підготовки вчителів не відповідає вимогам державних і суспільних інституцій; навчально-виховний процес у навчальних закладах не справджує очікувань і сподівань дітей та їх батьків щодо його якості, ефективності, забезпечення індивідуального підходу, врахування індивідуальних особливостей тощо.

Виникнення проблем обумовлено невідповідністю існуючої системи підготовки педагогічних працівників вимогам суспільства і держави на сучасному етапі їх розвитку, низькою спроможністю випускників педагогічних вищих навчальних закладів задовольняти в нових умовах об’єктивні вимоги дітей та їх батьків до якості надання освітніх послуг.

Реформування середньої освіти передбачатиме запровадження широких можливостей для використання різних форм здобуття освіти, що сприятиме реалізації принципу дитиноцентризму, врахуванню здібностей, нахилів і потреб кожного учня.

Пріоритетом реформування загальної середньої освіти є формування системи управління навчальними закладами на принципах партнерства між всіма учасниками освітнього процесу, що передбачає партнерську участь батьків в управлінні школою, формуванні стратегії її розвитку з визначенням основних напрямів діяльності, формуванні індивідуальної освітньої траєкторії учня, що відповідає Загальній декларації прав людини (пункт 3 статті 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 2 протоколу № 1 до зазначеної Конвенції), Хартії Європейського Союзу про основні права (пункт 1 статті 14).

2.8. Модернізація професійно-технічної освіти

Основні проблеми, які передбачається розв’язати

Наявна система професійно-технічної освіти не дає змоги повною мірою виконувати покладені на неї завдання щодо реалізації державної політики.

Дефіцит кваліфікованих кадрів у галузях матеріального виробництва. Особливої актуальності набуває питання мобільності, конкурентоспроможності та рівня кваліфікації працівників. Виникають нові кваліфікації та нові вимоги до змісту і процесу підготовки працівників.

Зміст професійно-технічної освіти потребує постійного оновлення з урахуванням потреб підприємств — замовників кадрів.

У зв'язку з дефіцитом бюджетних асигнувань не були передбачені видатки на капітальний та поточний ремонт, оновлення матеріально-технічної бази професійно-технічних навчальних закладів, що унеможливило запровадження в навчально-виробничому процесі сучасної техніки та технологій.

Також професійно-технічна освіта не є привабливою в Україні.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Станом на 1 січня 2017 р. функціонує 806 професійно-технічних навчальних закладів, що підпорядковані МОН (крім професійно-технічних навчальних закладів Донецької та Луганської областей, які розташовані у районі проведення антитерористичної операції), із загальним контингентом 284,8 тис. осіб.

Загальний відсоток виконання плану регіонального (державного) замовлення становить 93 відсотки (згідно з планом прийому 127 тис. осіб, зараховано на навчання — 118,5 тис. осіб (з них 112,5 тис. осіб — за регіональним замовленням та 6 тис. осіб — за державним замовленням).

Збережено контингент вступників на базі базової загальної середньої освіти — у 2015 році контингент даної категорії становив 53 відсотки (65 969 учнів) загального контингенту вступників, у 2016 році — 56 відсотків (60 040 учнів).

У 2016 році випуск становив 153,2 тис. кваліфікованих робітників, з них 121,3 тис. учнів та 31,9 тис. слухачів з числа працюючого та незайнятого населення. Дипломи за освітньо-кваліфікаційним рівнем “молодший спеціаліст” отримали 4,2 тис. осіб, або 2,7 відсотка загального випуску.

У 2015/16 навчальному році всього працевлаштовані за професією 137,6 тис. осіб, або 89,8 відсотка.

Триває робота з осучаснення змісту професійно-технічної освіти. Протягом 2016 року розроблено та затверджено 72 державних стандарти професійно-технічної освіти з конкретних робітничих професій.

2.9. Забезпечення якості вищої освіти

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Важливими проблемами, на розв'язання яких повинні бути спрямовані дії Кабінету Міністрів України, є:

недостатній рівень якості та інтенсивності наукових розробок в університетах;

дистанціювання університетів від виробництва, ринку і економічних відносин у цілому;

неефективність системи управління та низька якість менеджменту у вищих навчальних закладах;

недостатнє матеріально-технічне забезпечення.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Станом на 1 січня 2017 р. за активною участю стейкхолдерів розроблено 130 проектів стандартів вищої освіти, зокрема за освітніми рівнями бакалавра — 102, магістра — 28.

Єдиною формою державного фінансування вищої освіти в Україні на даний момент залишається система державного замовлення на підготовку фахівців, яка не забезпечує повною мірою потреби економіки та суспільства.

2.10. Створення нової системи управління та фінансування науки

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Наукова сфера України потребує суттєвого реформування, оскільки на сьогодні вітчизняна наука втратила функції впливу на соціально-економічний розвиток держави, показник вітчизняного науково-технічного потенціалу знизився до критичного рівня, що стало загрозою національній безпеці. Основу вітчизняної економіки становлять сировинні та низькотехнологічні галузі, що істотно знижує потенціал розвитку України як конкурентоспроможної держави в довгостроковій перспективі. Результати наукових досліджень і науково-технічних розробок лише незначною мірою впливають на зростання валового внутрішнього продукту України.

Основними проблемами наукової сфери України є:

недостатні обсяги фінансування;

відсутність реальної фінансової автономії наукових установ у частині використання власних коштів;

відсутність координації між органами державної влади, наукою, бізнесом та громадянським суспільством під час вирішення стратегічних питань розвитку наукової сфери. Національна рада з питань розвитку науки і технологій як основна ланка забезпечення цієї координації, створення якої передбачено Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, перебуває у процесі створення;

відсутність сучасних процедур оцінювання ефективності діяльності наукових установ та наукової діяльності вищих навчальних закладів щодо бюджетного фінансування;

застаріла та неефективна система проектного фінансування у системі Національної академії наук та національних галузевих академій наук;

застаріла дослідницька інфраструктура, осучаснення якої потребує значних коштів та визначення стратегії її розвитку;

відтік висококваліфікованих кадрів, зокрема молодих вчених. В Україні через мізерне фінансування наукової діяльності і, зокрема, проектів молодих вчених на даний час практично відсутні умови для професійної реалізації в науці, а також стимули для молодих вчених у ній залишатися;

відсутність дієвого механізму комерціалізації досліджень, обміну даними та знаннями між наукою, економікою (бізнесом) та суспільством (розв'язання соціальних проблем);

несистемність дій у напрямі інтеграції України до Європейського дослідницького простору та системного використання його можливостей.

Розв'язання проблеми координації, а також підвищення результативності та ефективності бюджетного фінансування на наукові дослідження і розробки можливе шляхом утворення Національної ради з питань розвитку науки і технологій, що передбачено Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність”. Відповідно до зазначеного Закону Рада матиме повноваження щодо визначення стратегічних орієнтирів та ключових принципів державного управління розвитком сектору досліджень і розробок, підготовки пропозицій щодо засад функціонування в Україні системи державної атестації наукових установ, а також оцінювання ефективності роботи національних галузевих академій наук, фінансової підтримки науки органами виконавчої влади та Національним фондом досліджень.

Розв'язання проблеми утворення фінансуючої установи з широкими міжвідомчими можливостями можливе шляхом утворення Національного фонду досліджень, що передбачено Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність”. Крім того, повинно бути відновлено формування та виконання державних цільових науково-технічних програм за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки як інструменту активного впливу держави на технологічний розвиток галузей економіки.

Додатковий шанс для модернізації української науки і залучення додаткових коштів у наукову сферу сприяє участі у міжнародному науково-технічному співробітництві, зокрема в програмах Європейського Союзу “Горизонт 2020” і Євратом. Кінцевою метою слід вважати інтеграцію української науки в Європейський дослідницький простір, використання повною мірою тих можливостей, що передбачені Угодою про асоціацію.

2.11. Створення справедливої системи пенсійного страхування

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Диспропорція в розмірах пенсій, призначених у різні роки, наявність доплат до мінімальних розмірів сприяє процесу “зрівнялівки” розмірів пенсій та послаблює страхові принципи в пенсійному забезпеченні.

Майже 7,6 млн. пенсіонерів, або 64 відсотки, отримують однаковий розмір пенсії.

Бюджет Пенсійного фонду України є дефіцитним. У 2016 видатки державного бюджету на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України зросли з 31,7 млрд. гривень в 2015 році до 84,9 млрд. гривень. У 2017 році дефіцит бюджету Пенсійного фонду України становить 71,7 млрд. гривень.

Солідарна система функціонує в умовах високого демографічного навантаження.

Фінансування виплати пенсій для 12 млн. пенсіонерів забезпечують 12,8 млн. застрахованих осіб.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Розмір пенсій, призначених до 2009 року, і розмір пенсій, які призначаються на даний час, може різнитися у більш як 2,7 раза.

У складі пенсійної виплати 8,6 млн. осіб мають різні доплати та підвищення.

2.12. Забезпечення ефективної державної соціальної підтримки населення

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Недостатня ефективність програм соціальної підтримки населення та її вплив на зменшення масштабів бідності в Україні.

Низька активність отримувачів соціальної допомоги до працевлаштування.

Велика кількість отримувачів соціальних пільг, їх різний обсяг залежно від місця проживання.

Удосконалення системи контролю за використанням коштів державного бюджету для надання соціальних виплат у зв'язку з низькою інституційною спроможністю системи соціального захисту здійснювати такий контроль.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям станом на 1 січня 2017 р. отримувало понад 335,7 тис. сімей на 731,8 тис. дітей, у тому числі 112,3 тис. багатодітних сімей на 411,2 тис. дітей; серед отримувачів соціальної допомоги понад 80 тис. працездатних непрацюючих осіб.

Середній розмір соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям становить 2 780,4 гривні, а для багатодітних сімей — 3 886,6 гривні.

В Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, які мають право на пільги, станом на 1 січня 2017 р. обліковано 10,2 млн. осіб, які мають право на пільги за соціальною ознакою.

Соціальні інспектори виявляють менше 1 відсотка порушень у перевірених справах, проте, за оцінками міжнародних експертів, порушення становлять 20—25 відсотків призначеної допомоги.

2.13. Забезпечення захисту прав дітей

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Збільшення кількості дітей, які потрапляють у ситуації, що загрожують життю і здоров'ю.

Щороку близько 10 тис. дітей залишаються без батьківського піклування, зокрема через складні життєві обставини.

Поширена форма інституційного виховання дітей в інтернатних установах, переважно обласного рівня (близько 90 відсотків дітей, які навчаються в закладах інтернатного типу з відривом від сім'ї, мають батьків, які не позбавлені батьківських прав стосовно них).

Критичний стан забезпечення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, житлом.

Недостатній рівень кадрового забезпечення працівників служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді районних, міських, районних у містах рад, об'єднаних територіальних громад, які здійснюють повноваження щодо забезпечення соціального захисту дітей та надають соціальні послуги сім'ям з дітьми.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

У 663 інтернатах всіх типів (на початок 2016 року) перебувало 99 915 дітей, із них 9291 дитина (9,3 відсотка) має статус дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, та 38 962 дитини, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (у спеціальних закладах).

Кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, які перебувають на квартирному обліку та потребують поліпшення житлових умов, станом на 1 січня 2016 р. становить 26 671 особу (протягом 2016 року житло отримали 425 осіб).

Службами у справах дітей обліковано близько 28 тис. дітей станом на 1 січня 2016 р., які перебувають у складних життєвих обставинах.

У службах у справах дітей на початок 2017 року працює 2,9 тис. осіб, зокрема у 206 службах у справах дітей виконавчих органів міських, районних у містах рад — 1,2 тис. посадових осіб. При цьому в Україні станом на 1 січня 2017 р. нараховувалося 7270 тис. дітей.

Виконавчі органи сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад на даний момент обмежені у повноваженнях щодо захисту прав дітей та не мають відповідних штатних одиниць.

2.14. Формування здорової нації

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Необхідність впровадження ефективних механізмів профілактики хронічних неінфекційних захворювань, що стали основною причиною передчасної смертності людей.

Зменшення обсягу та інтенсивності рухової активності (посилення негативного впливу на здоров'я людини) внаслідок автоматизації виробництва, збільшення частки розумової праці у структурі трудової діяльності, а також підвищення комфортності транспортних засобів, удосконалення побутової техніки, розвиток сфери комунальних послуг тощо.

Недостатній рівень розвитку інфраструктури для заняття спортом, зокрема дітей та молоді.

Недостатність популярності інтенсивної рухової активності серед населення.

2.15. Створення нових можливостей для молоді

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Значний розрив між доступністю вищої освіти та можливістю працевлаштування за фахом для молоді. За результатами міжнародного дослідження переходу молоді від навчання до ринку праці в Україні у 2015 році 65,9 відсотка молоді віком 25—29 років, яка завершила навчання, має вищу освіту. За результатами соціологічного дослідження “Молодь України — 2015” 51,1 відсотка працюючої молоді віком 14—34 роки працює не за фахом. Існує проблема профорієнтації молоді та налагодження співпраці з роботодавцями у створенні для молоді нових робочих місць та місць для стажування.

Відсутність молодіжної інфраструктури, яка сприяла наданню можливості для змістовного дозвілля і знижувала ризик залучення молоді до деструктивних дій. Як наслідок, молодь шукає та використовує альтернативні майданчики для дозвілля, що призводить до збільшення алкогольної, наркотичної, ігрової залежності. Ураховуючи відсутність життєвого досвіду, молодь найлегше піддається впливу деструктивних елементів, зокрема злочинних угруповань та екстремістських рухів, тоталітарних сект та виключається із суспільно корисних процесів.

Низька громадянська активність молоді. За результатами соціологічного дослідження “Молодь України — 2016”, проведеного на замовлення Мінмолодьспорту, 79 відсотків не беруть участі у діяльності жодної громадської організації, а 12 відсотків молоді хочуть принести користь своїй країні.

Значний рівень відпливу талановитої молоді за кордон, зокрема через неспроможність до самореалізації та самозабезпечення в Україні.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Молоді люди у віці від 14 до 35 років становлять майже третину населення України.

У рамках реалізації Пакту заради молоді — 2020 у 2016 році створено 5500 нових місць для роботи та стажування молоді.

У 2016 році профорієнтаційний тест “Моя кар’єра” пройшли 14 тис. осіб.

Питання для самоперевірки:

1. В чому сутність середньострокового плану розвитку України?
2. Які ключові показники ефективності середньострокового плану розвитку?
3. Які ключові пріоритети середньострокового плану розвитку України?
4. Які основні проблеми соціального розвитку ?

Тема 4. Державна політика соціального розвитку.

План лекції

1. Основні напрямки розвитку економіки України

2. Основні напрямки державної політики соціального розвитку

Список рекомендованої літератури [1-8; 9-14]

Основні терміни і поняття теми: розвиток промисловості, впровадження інновацій, реформа освіти, реформа медицини, мета соціального розвитку

1. Основні напрямки розвитку економіки

1.1. Спрощення адміністрування податків

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Податкові реформи, які проводилися протягом останніх років з метою побудови справедливої, прозорої та передбачуваної податкової системи, частково покращили ситуацію щодо податкового навантаження на суб'єктів господарювання та адміністрування податків. Проте існує потреба у подальших ефективних заходах для усунення таких недоліків у податковій системі, як недостатня комунікація між ДФС та платниками податків, неврегульованість на законодавчому рівні питань адміністрування податків, існування умов для відпливу українського капіталу до держав (територій) з низьким рівнем оподаткування з метою мінімізації податкових зобов'язань, зловживання органами доходів і зборів своїми повноваженнями, “тінізація” економіки, існування можливостей для зловживання спрощеною системою оподаткування з метою ухилення від податків.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

У рейтингу Світового банку Doing Business 2017 за показником “Оподаткування” Україна займає 84 місце серед 190 країн світу.

Мета, якої передбачається досягнути

Здійснення заходів з удосконалення податкового законодавства має на меті забезпечити:

- спрощення ведення бізнесу;
- спрощення процедур адміністрування податків та зборів;
- створення простих і прозорих правил оподаткування;
- створення сприятливого інвестиційного клімату;
- приведення положень діючих Конвенцій про уникнення подвійного оподаткування у відповідність з Модельною податковою конвенцією ОЕСР стосовно оподаткування доходів та капіталу;
- зменшення відпливу українського капіталу;
- налагодження партнерських відносин між діловими колами та контролюючими органами;
- покращення ефективності боротьби із злочинами у сфері фінансів;
- ліквідацію можливостей для зловживань з використанням спрощеної системи оподаткування;
- підвищення позиції України в рейтингу Doing Business.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Побудова сучасної справедливої податкової системи, що забезпечує рівність усіх платників податків перед законом та досягнення стратегічних цілей сталого економічного розвитку, дасть змогу підвищити позицію України в рейтингу Doing Business за показником “Оподаткування”: кінець 2017 року — 70 місце, кінець 2020 року — не нижче 30.

Результати роботи за попередній період

Знижено ставку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування з 41 до 22 відсотків і скасовано утримання зазначеного внеску в розмірі 3,6 відсотка заробітної плати працівників.

Установлено єдину базову ставку податку на доходи фізичних осіб у розмірі 18 відсотків (замість 15 і 20 відсотків).

Запроваджено єдиний публічний реєстр заяв про відшкодування податку на додану вартість.

Запроваджено принцип автоматичного відшкодування податку на додану вартість з урахуванням черговості подання заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку.

Прийнято Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1797-VIII “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні”. Положення Закону спрямовані насамперед на підвищення якості адміністрування, тобто процесу нарахування, сплати податків і взаємодії платника і податкової служби, що дасть змогу зменшити витрати коштів та скоротити час для ділових кіл, усунути перепони, які призводять до ускладнення діяльності та розвитку підприємництва.

Удосконалено законодавство щодо трансфертного ціноутворення.

Проведено переговори щодо перегляду Конвенцій про уникнення подвійного оподаткування з Нідерландами, Великобританією, Австрією.

Затверджено ключові показники ефективності для ДФС.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

На першому етапі (до кінця 2017 року) будуть здійснені заходи щодо: запровадження повноцінного функціонування електронного сервісу “Електронний кабінет платника податків”;

проведення переговорів та укладення договорів про перегляд Конвенцій про уникнення подвійного оподаткування з Бельгією, Францією, Іспанією, Туреччиною, Швейцарією;

утворення замість податкової міліції нового органу, на який покладатиметься обов’язок щодо забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об’єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування;

реорганізації ДФС з метою забезпечення провадження її діяльності в рамках однієї юридичної особи та вдосконалення її організаційної структури;

запровадження єдиної бази індивідуальних податкових консультацій, що надаються ДФС у письмовій формі, з обов’язковим розміщенням на офіційному веб-сайті ДФС;

удосконалення спрощеної системи оподаткування з метою мінімізації її використання для цілей ухилення від сплати податків.

У середньостроковій перспективі передбачається забезпечити:

імплементацию у податкове законодавство плану дій BEPS (Base erosion and profit shifting) ОЕСР з протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування;

запровадження єдиного рахунка для сплати податків і зборів;

запровадження подання єдиної звітності з єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і податку на доходи фізичних осіб;

подальше зниження податкового навантаження на заробітну плату;

запровадження загального декларування доходів і витрат фізичних осіб та податкового контролю за відповідністю доходів і витрат громадян з використанням непрямих методів.

1.2. Реформа митниці як інструмент покращення інвестиційного середовища

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Питання необхідності реформування державної митної справи на різних етапах розвитку держави виникало неодноразово, однак остаточного та комплексного вирішення цього питання за роки незалежності України досягнуто не було.

На сьогодні ключовими проблемами на шляху розвитку державної митної справи та реформування митниці є:

складність, надмірна забюрократизованість та вразливість для корупції процедур здійснення митного контролю та оформлення, а також дозвільної системи, яка передбачає необхідність отримання великої кількості погоджень і дозволів;

необхідність забезпечення належного балансу між безпековими вимогами та простотою митних процедур.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Середній час митного оформлення товарів на митниці становить близько 2 годин 25 хвилин для імпорту товарів, 1 години 15 хвилин — для експорту товарів та 24 хвилин — для транзиту. Проте, за даними показника “Міжнародна торгівля” рейтингу Doing Business 2017, загальний час на експорт для прикордонного і митного контролю становить 26 годин, для оформлення документів — 96 годин. Час на імпорт для прикордонного і митного контролю становить 72 години, для оформлення документів — 168 годин.

Мета, якої передбачається досягнути

Метою реформи митниці є поліпшення якості та підвищення ефективності роботи митниці шляхом підвищення її інституціональної спроможності та прискорення експорту та імпорту товарів.

У середньостроковій перспективі проведення реформи державної митної справи дасть можливість:

запровадити найкращі світові стандарти у здійсненні митницями митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, поліпшити якість та підвищити ефективність роботи митниці;

посилити позиції України в рейтингу Doing Business;

запровадити новий механізм контролю за діяльністю працівників митниці;

забезпечити ефективну протидію корупції шляхом зменшення впливу людського фактора;

налагодити дієву взаємодію митниць з правоохоронними та контролюючими органами, населенням і діловими колами.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Середній час митного оформлення товарів у 2017 році у митних режимах імпорту має становити 75 хвилин, експорту — 30 хвилин, транзиту — 15 хвилин.

У середньостроковій перспективі цей час має зменшитися до 60 хвилин для митного режиму імпорту, 20 хвилин — експорту та 10 хвилин — транзиту.

1.3. Реформування та розвиток фінансового сектору

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Протягом 2016 року системні ризики українського фінансового сектору зменшилися, проте рівень відображених негативно класифікованих кредитів залишається на найвищих історичних значеннях.

Проблемним також є питання захисту прав кредиторів. Подальше зволікання з внесенням відповідних змін до законодавства та з реформуванням судової системи призводитиме до значних втрат для економіки через недоотримані інвестиції, обсяги виробництва, доходи населення та бюджету.

Низький рівень регулювання ринків небанківських фінансових послуг перешкоджає відновленню довіри суспільства до компаній ринку. Чинна система регулювання та нагляду за небанківськими фінансовими установами має також значні вади порівняно з міжнародними стандартами. Завершення процесу передачі функцій з регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ від Нацкомфінпослуг до Національного банку та НКЦПФР має сприяти зміцненню регулювання ринків небанківських фінансових послуг на користь вітчизняних споживачів.

Посиленої уваги також потребує розвиток фінансової інфраструктури, оскільки в Україні порівняно з іншими державами існують певні проблеми з розвитком безготівкових розрахунків, фінансових технологій тощо.

Існуючий механізм управління державними банками потребує удосконалення, оскільки характеризується низьким рівнем відповідальності за результат їх діяльності та недосконалим процесом прийняття рішень. Крім того, у зв'язку із збільшенням частки активів банків державного сектору економіки потребує перегляду Стратегія розвитку державних банків.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Перехід публічного акціонерного товариства комерційний банк “ПРИВАТБАНК” в державну власність наприкінці грудня 2016 року суттєво змінив структуру банківського сектору: частка державних банків у чистих активах збільшилася до 51,3 відсотка (з 28,1 відсотка на початку 2016 року). Загалом кількість банків за підсумками 2016 року скоротилась до 99 порівняно з 119 в 2015 році, а обсяг їх капіталу виріс з 93 670 до 123 687 млн. гривень. Разом з тим за результатами діагностики 40 банків

оцінка рівня проблемних кредитів (NPL) зросла із заявлених банками 19 відсотків до 43 відсотків. Але виявлений рівень у 40 банках усе ж менший, ніж у найбільших 20 банках (53 відсотки).

Станом на 30 вересня 2016 р. ліцензії на право провадження страхової діяльності мали 323 страхові компанії, включаючи 43 компанії із страхування життя (“лайфові”) та 280 “нелайфових” страхових компаній. Рівень активів, що не відповідають встановленим критеріям для представлення коштів страхових резервів, станом на 30 вересня 2016 р. становить 20,8 млрд. гривень, або 38 відсотків загального розміру активів, а рівень проникнення, що розраховується як відношення суми страхових премій до валового внутрішнього продукту, становить 1,5 відсотка.

Рівень розвитку фінансової інфраструктури та безготівкових платежів залишається на недостатньому рівні, але показує позитивну динаміку. Так, обсяг безготівкових платежів в 2015 році збільшився майже на 130 млрд. гривень. (50,8 відсотка) і становив 385 млрд. гривень (31,2 відсотка від загальної суми операцій за платіжними картками). При цьому, зростання обсягів готівки в 2016 році становило 31,7 млрд. гривень.

Мета, якої передбачається досягнути

Основною метою реформи фінансового сектору України до 2020 року є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно із стандартами ЄС. Для цього передбачається розвиток в трьох основних напрямках, а саме:

1) забезпечення стабільності та динамічного розвитку фінансового сектору на основі удосконалення вимог щодо капіталу, ліквідності та інших показників фінансових установ, розвитку безготівкових розрахунків, інфраструктури фінансового ринку, державних банків; запровадження ефективного механізму захисту прав кредиторів тощо;

2) розбудова інституційної спроможності регуляторів фінансового сектору шляхом координації функцій фінансових регуляторів, упровадження стандарту XBRL, створення умов для використання та розвитку новітніх ІТ-технологій;

3) удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг через розроблення та впровадження комплексної програми підвищення фінансової обізнаності.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Реформа фінансового сектору передбачає досягнення як кількісних, так і якісних показників. До якісних показників належать експертне підтвердження впровадження міжнародних стандартів звітності та аудиту у фінансовому секторі, а також єдиних міжнародних стандартів електронного документообігу. Найважливішими кількісними показниками є:

зниження темпів інфляції до 5 відсотків на рік із допустимим відхиленням ± 1 процентний пункт;

підвищення частки безготівкових операцій у загальному обсязі операцій із використанням платіжних карток щонайменше до 55 відсотків;
досягнення рівня готівки в економіці не вище 9,5 відсотка;

скорочення рівня номінальних ставок за новими кредитами у національній валюті до 12 відсотків;

зниження показника співвідношення кредитів до депозитів у банківський до 110 відсотків;

отримання оцінки експертів щодо успішності роботи регуляторів не нижче 70 відсотків;

входження в перші 50 країн за рівнем розвитку фінансового ринку за Індексом глобальної конкурентоспроможності.

Результати роботи за попередній період

За результатами першого етапу реформи було очищено сегмент великих банків, на які припадає майже 90 відсотків активів банківського сектору. Станом на червень 2016 р. активи виведених банків становили 416 млрд. гривень та клієнтам банків було виплачено 73,5 млрд. гривень з 81,8 млрд. гривень загальної суми гарантованих депозитів. Незважаючи на виведення банків з ринку, зростання загального капіталу склало 39 млрд. гривень (18 відсотків).

З кінця 2015 року Національний банк активно працює над одним з пріоритетних напрямів реформи — розвитком безготівкового обігу. Як свідчать статистичні дані, популярність безготівкових платежів в Україні зростає, а кількість готівки в обігу зменшено з 18,1 відсотка у 2014 році до 14,6 відсотка у 2015 році.

Значну увагу в процесі реформування Національний банк приділяє сприянню використанню новітніх ІТ-технологій учасниками банківського сектору, зокрема забезпечення переходу на електронний документообіг та запровадження цільової моделі дистанційної ідентифікації клієнтів BankID.

Розроблено Засади стратегічного реформування державного банківського сектору.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Реформування фінансового сектору України відбуватиметься у три етапи.

I. Очищення фінансового сектору — кардинальне розв’язання проблеми “баластів” минулого, виведення із ринку недобросовісних гравців, розкриття власників учасників фінансового сектору.

II. Перезавантаження фінансового сектору — забезпечення прозорості та рівноправності в ланцюжку “акціонер-менеджмент-клієнт”, скасування усіх зумовлених кризою адміністративних обмежень, підвищення капіталізації учасників фінансового сектору, посилення захисту прав позичальників, кредиторів та інвесторів.

III. Створення передумов для довгострокового сталого розвитку фінансового сектору – забезпечення стійкості та надійності фінансового сектору в довгостроковій перспективі, наближення стандартів регулювання

платоспроможності та ліквідності банків до рекомендацій Базельського комітету, розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення, стимулювання ринку страхових та інших фінансових послуг і розвитку інфраструктури та інструментів фінансового сектору, створення додаткових гарантій фінансової надійності в разі економічної рецесії, підвищення надійності системно важливих банків, підвищення інституційної спроможності регуляторів.

1.4. Створення системи моніторингу та контролю державної допомоги суб'єктам господарювання

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

В Україні часто державна допомога суб'єктам господарювання надається на цілі, які є забороненими у ЄС, наприклад: державна допомога вугледобувним підприємствам надається з метою підтримки збиткових шахт, будівництво нових та переоснащення старих. В ЄС допустимі витрати для державної допомоги вугледобувним підприємствам мають бути обмежені виключно витратами, пов'язаними із закриттям та ліквідацією шахт.

Надання державної допомоги суб'єктам господарювання повинне бути обмежене у часі, натомість в Україні здійснюються заходи, які містять ознаки державної допомоги, майже протягом усього часу незалежності України. Має застосовуватися принцип конкурентного нейтралітету на основі прозорих критеріїв відбору отримувачів державної допомоги. Крім того, слід відмовитись від практики надання допомоги переважно державним підприємствам.

Надання за рахунок бюджетних коштів державної підтримки на відновлення платоспроможності банківських установ за відсутності належного техніко-економічного обґрунтування та розрахунків не дасть змоги досягти запланованої мети — фінансового оздоровлення зазначених установ.

Згідно з Договором про заснування Енергетичного Співтовариства Україною взято зобов'язання щодо недопустимості державної допомоги, яка спотворює або може спотворити конкуренцію, зокрема шляхом закріплення зазначеного положення на законодавчому рівні.

У квітні 2014 р. Секретаріатом ЄС ініційовано процедуру врегулювання спору стосовно невиконання Україною відповідних положень Договору про заснування Енергетичного Співтовариства (а саме: статті 6, пункту "с" частин першої та другої статті 18).

Разом з тим, якщо до кінця 2017 року Україна зробить дієві кроки у напрямі забезпечення виконання зазначених зобов'язань, наприклад розпочне розроблення переліку програм державної допомоги у сфері енергетики або роботу з розроблення вторинного законодавства, подальшу процедуру врегулювання спору може бути призупинено. Наслідком невиконання Україною умов Договору про заснування Енергетичного Співтовариства в частині забезпечення контролю за державною допомогою може бути порушено справу проти України про невиконання умов зазначеного Договору, яку буде передано на розгляд Ради Міністрів ЄС.

Відповідні детальні зобов'язання щодо створення ефективної системи моніторингу та контролю державної допомоги суб'єктам господарювання виникли також в результаті підписання Угоди про асоціацію, зокрема:

протягом трьох років з дати набрання чинності Угодою Україна має розробити акти законодавства про державну допомогу суб'єктам господарювання та утворити незалежний у своїй діяльності орган, який матиме повноваження, необхідні для застосування у повному обсязі статті 262 цієї Угоди. Будь-яка нова допомога, яка надається в Україні, має відповідати положенням статей 262 та 264 цієї Угоди протягом одного року з дати утворення такого органу;

протягом п'яти років з дати набрання чинності зазначеною Угодою Україна має створити повний реєстр програм державної допомоги суб'єктам господарювання, яка надавалася до утворення уповноваженого органу у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, та має привести такі програми у відповідність з критеріями, визначеними у статтях 262 та 264 цієї Угоди, протягом строку не більше ніж сім років з дати набрання чинності цією Угодою;

протягом п'яти років з дати набрання чинності цією Угодою будь-яка державна допомога, надана Україною, має оцінюватись за правилами, ідентичними правилам ЄС.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

За оцінками експертів проектів технічної допомоги ЄС, у 2012 році обсяг державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні становив близько 9 відсотків валового внутрішнього продукту, тоді як у державах – членах ЄС – до 1 – 2 відсотків.

У 2015 році видатки держави на дотації, пільги та інші форми державної допомоги досягли 90 млрд. гривень. У 2016 році видатки Державного бюджету України на ті самі цілі збільшились і досягли 101 млрд. гривень. Ці видатки переважно були спрямовані у нерентабельні сектори економіки (видобуток вугілля, торфодобувна галузь, виробництво металу). Тенденція зберігається: у бюджеті на 2017 рік ці видатки закладено на рівні майже 170 млрд. гривень.

Мета, якої передбачається досягнути

Створення ефективної системи моніторингу та контролю державної допомоги суб'єктам господарювання.

До кінця 2017 року — вся нова державна допомога має надаватися за правилами на недискримінаційній основі та з дотриманням вимог Закону України “Про державну допомогу суб'єктам господарювання”.

До 2020 року — розпочато процес приведення існуючої державної допомоги суб'єктам господарювання у відповідність з вимогами Закону України “Про державну допомогу суб'єктам господарювання”; проведено оцінку загального стану надання в Україні державної допомоги; виконання Україною міжнародних зобов'язань, взятих відповідно до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та Угоди про асоціацію.

1.5. Деретуляція і розвиток підприємництва та конкуренції

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Наявна модель економіки України, яка сформувалася на зламі минулої соціалістичної моделі, характеризується надмірним та неефективним державним регулюванням, а також недостатністю розвитку конкуренції – основного інструменту ринкової економіки, який стимулює суб'єктів господарювання підвищувати ефективність виробництва, знижувати виробничі затрати, підвищувати якість продукції (товарів, робіт, послуг), прискорювати впровадження новітніх досягнень науки і техніки. Натомість на ринках України функціонує значна частка великого бізнесу, переважно олігархічного походження. При цьому державою і досі не створено ефективнодіючої системи розвитку конкуренції на ринках, дієвих інституційних та фінансових механізмів стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва.

У схожій ситуації перебуває і галузь туризму та курортів: незважаючи на ресурсну забезпеченість та безмежні потенційні туристичні можливості, Україна програє в конкурентній боротьбі, відстаючи від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг.

Тож ключовими проблемами України в цій сфері є:

наявність великої кількості регуляторних бар'єрів для створення та розвитку бізнесу;

непрогнозованість змін законодавства;

надмірний рівень концентрації та монополізація окремих ринків товарів і послуг, що спотворює конкуренцію та звужує можливості для розвитку;

відсутність всеохоплюючої та ефективної системи підтримки малого та середнього підприємництва з боку держави та міжнародної спільноти;

розвиток галузей, здебільшого орієнтованих на експорт сировини;

неефективне та нераціональне використання наявних туристичних, природних, лікувальних та рекреаційних ресурсів України.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

У рейтингу “Ведення бізнесу” (Doing Business 2017) Україна зайняла 80 місце серед 190 країн, тоді як Німеччина займає 17 місце, Польща — 24, Франція — 29, Італія — 50.

Показники	011	012	013	2014	2015	2016
Місце України у рейтингу “Ведення бізнесу” (Doing Business)	52/18 країн	40/18 країн	12/18 країн	7/ 189 країн	8/ 189 країн	80/ 190 країн
Кількість зайнятих у малому та середньому підприємстві, млн. осіб	7,7	7,5	7,3	6,9	6,5	
Частка малого та середнього підприємства у	X	X	62,5	57,9	59	

Показники	011	012	013	2014	2015	2016
доданій вартості (за витратами виробництва), відсотків до загальної суми						
Частка підприємств у загальному обсязі виробництва (реалізації), що діють на:						
ринках з конкурентною структурою, відсотків	49,2	45,7	47,5	42,7	43,4	
на ринках з ознаками колективного домінування або олігопольних ринках (на яких частка трьох найбільших суб'єктів господарювання перевищувала 50 відсотків), відсотків	17,7	16,9	15,4	16,7	14,6	
на ринках з ознаками одноосібного домінування (на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 35 відсотків), відсотків	25,9	29,9	25,4	30,8	31,3	
на монополізованих ринках	7,2	7,5	11,8	9,8	10,7	
Кількість іноземних туристів, які в'їжджають до України, млн. осіб				13,2	12,9	13,6
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, тис. одиниць				7	6,8	7,5 (прогноз)
Надходження до місцевих бюджетів коштів від сплати туристичного збору, млн. гривень				24,8	37,1	54,1
Надходження до зведеного бюджету (податки та збори) від діяльності суб'єктів туристичної діяльності, млрд. гривень				1,3	1,7	2,5
Кількість робочих місць у сфері туризму, тис. осіб				81,9	88	90 (прогноз)
Кількість внутрішніх туристів, тис. осіб				322,7	357	400 (прогноз)
Кількість екскурсантів, тис. осіб				1174,7	125,5	135 (прогноз)

Мета, якої передбачається досягнути

У довгостроковій перспективі наша мета - перетворення економіки України на висококонкурентну економіку, зменшення втручання держави в економічну діяльність, розвинута, високорентабельна та інтегрована у світовий ринок галузь туризму і курортів.

В середньостроковій перспективі мета — перетворення малого та середнього підприємництва на джерело нових робочих місць та важливу ланку всіх ланцюгів виробництва, прогнозована та ефективна регуляторна політика і система регулювання, що не заважає розвитку малого та середнього підприємництва, проактивна позиція держави щодо розвитку сфери туризму та курортів.

Цілями 2017 року є створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва шляхом зменшення кількості адміністративних бар'єрів для суб'єктів господарювання, побудова ефективного регулювання, там де воно є необхідним через запровадження механізму системного перегляду регуляторного поля, створення умов для покращення доступу до фінансових (кредитних) ресурсів малого та середнього підприємництва, продовження економічної євроінтеграції, запровадження використання найкращих міжнародних практик, зменшення монополізованості ринків, сприяння інтернаціоналізації малого та середнього підприємництва і галузі туризму та курортів.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Місце України у рейтингу “Ведення бізнесу” (Doing Business): увійти до 50 кращих країн світу за сприятливістю умов для провадження підприємницької діяльності у 2017 році та до 30 провідних країн світу – у 2020 році.

Запровадження трьох правил створення правил для бізнесу:

всі правила набирають чинності з 1 січня нового року (крім спрощення та відміни обов'язків бізнесу);

всі правила набирають чинності не раніше ніж через 6 місяців після їх прийняття (крім спрощення та відміни обов'язків бізнесу);

приймаючи регулювання навантаження на 100 гривень держава має відмінити регулювання на 200 гривень;

кількість зайнятих у малому та середньому підприємстві у 2017 році — 6,7 млн. осіб, у 2020 році — 7 млн. осіб;

частка підприємств, що діють на ринках з конкурентною структурою: у 2017 році — 45 відсотків до загального обсягу виробництва (реалізації), у 2020 році — 50 відсотків;

частка малого та середнього підприємництва у доданій вартості (за витратами виробництва) у 2017 році — 60 відсотків, у 2020 році – 70 відсотків;

кількість іноземних туристів, які в'їжджають до України: у 2017 році – 14 млн. осіб, у 2020 році – 21 млн. осіб;

кількість внутрішніх туристів: у 2017 році – 500 тис. осіб, у 2020 році – 1000 тис. осіб;

кількість робочих місць у сфері туризму: у 2017 році – 100 тис. осіб, у 2020 році – 150 тис. осіб.

Результати роботи за попередній період

З метою формування конкурентного середовища та забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва було спрощено умови ведення бізнесу:

зменшено кількість дозволів більш як на 40 відсотків – із 143 до 84;

зменшено кількість видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, – з 56 до 32;

розпочато впровадження процедури надання адміністративних послуг для бізнесу в електронному вигляді;

зменшено кількість контролюючих органів та перевірок, що проводяться контролюючими органами, шляхом запровадження проведення комплексних перевірок.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Ключовими напрямками для досягнення цілей у 2017—2020 роках є: створення сприятливих умов ведення підприємницької діяльності, забезпечення доступу до ресурсів, обмеженого та прогнозованого регуляторного поля, та проактивна позиція держави в галузі туризму.

За цими напрямками плануються такі ключові кроки:

подальше зменшення адміністративних бар'єрів, часових і фінансових витрат суб'єктів малого та середнього підприємництва на дотримання вимог державного регулювання через виконання плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності, плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку в методології рейтингу “Ведення бізнесу”, та затвердження ліцензійних умов для всіх ринків, які цього потребують;

побудова ефективного регулювання та забезпечення рівного та прозорого доступу до ресурсів і ринків через системний перегляд регуляторних актів та проведення системного перегляду регуляторного поля за окремими ринками;

запровадження та вдосконалення кращих світових регуляторних практик;

оптимізація кількості заходів державного нагляду (контролю);

посилення політики розвитку конкуренції;

прийняття Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва на період до 2020 року та виконання плану заходів з її реалізації;

спрощення доступу до міжнародних торговельних електронних майданчиків товарів та послуг, що може стати драйвером інтернаціоналізації малого та середнього підприємництва і зростання експорту;

створення ринків там, де присутня монополізація, або делегування ринку державних функцій;

запровадження інституту саморегулювання ринків;

створення та оновлення законодавчої бази у сфері туризму, спрямованої на запровадження міжнародних стандартів у сфері туризму та курортів, розвиток туристичної інфраструктури;

просування України на світовому туристичному ринку.

1.6. Управління державною власністю та приватизація

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Держава є найбільшим власником підприємств та активів у національній економіці, що призводить до виникнення таких проблем:

державні підприємства/активи можуть бути фінансовою основою для політичної корупції. Існування таких підприємств може перешкоджати розвитку конкуренції у їх галузях, а відповідно – у економіці в цілому, у тому числі зменшуючи конкурентоспроможність українських товарів/послуг на зовнішньому ринку;

у своїй масі державні підприємства/активи є збитковими (або принаймні використовуються неефективно) чи взагалі не працюють, внаслідок чого держава не отримує потенційно значних надходжень від податків, які вони могли б сплачувати, якби працювали ефективно;

держава також не отримує потенційно значних надходжень від продажу таких підприємств/активів.

Держава не має адекватної інформації про те, якими активами вона володіє (які перебувають поза межами володіння державних підприємств) та якою є їх вартість – наприклад нерухомість, інфраструктура, природні ресурси тощо.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Станом на 1 жовтня 2016 р. в Україні налічувалося близько 3,5 тис. державних підприємств, які підпорядковані уповноваженим суб'єктам управління. Загальна вартість активів цих підприємств, за даними Мінекономрозвитку, становила майже 1,5 трлн. гривень (без урахування активів державних банків).

Загальна вартість активів найбільших 100 державних підприємств станом на 1 жовтня 2016 р. становила 1,3 трлн. гривень. При цьому основну частку вартості активів було зосереджено у регульованих галузях (63 відсотки – в енергетиці, 24 відсотки – в галузі інфраструктури).

Загальна кількість зайнятих на державних підприємствах становила близько 1 млн. осіб.

Із майже 3,5 тис. державних підприємств – близько 1,7 тис. не працюють або вже перебувають у процесі ліквідації.

Решта державних підприємств за підсумками 9 місяців 2016 р. отримали загалом 38,2 млрд. гривень чистого прибутку (порівняно з 6,1 млрд. гривень чистого збитку за аналогічний період минулого року), майже 70 відсотків загальної суми прибутку – фінансовий результат Національної акціонерної компанії “Нафтогаз України” (25,5 млрд. гривень).

У 2016 році на приватизацію було виставлено всього 63 об'єкти великої приватизації, 52 з яких щонайменше двічі. Загалом приватизовано 17 об'єктів великої приватизації, надходження від приватизації становили трохи більше 1 відсотка річного плану.

Непогано розпочато проведення реформи корпоративного управління Національної акціонерної компанії “Нафтогаз України”.

У 2016 році було проведено конкурсні відбори керівників 10 особливо важливих для економіки державних підприємств, за результатами яких обрані п'ять керівників підприємств, з яких сьогодні призначено лише троє.

Мета, якої передбачається досягнути

Кінцевою метою реформи є максимальне усунення втручання політиків у господарську діяльність державних підприємств, завдяки чому можна мінімізувати вплив держави на діяльність державних підприємств; підвищити конкуренцію у відповідних секторах (що позитивно позначиться на добробуті споживачів) та конкурентоспроможності національної економіки в цілому; збільшити надходження – від продажу таких підприємств/активів, а також від податків, які сплачуватимуть підприємства, що залишаться державними, але стануть ефективними.

Метою реформи у середньостроковій перспективі є:

істотне зменшення присутності держави в економіці, а отже зниження потенціалу для зловживання державною власністю та стимулу займатися політикою із здійсненням таких зловживань;

обмеження можливості для втручання політиків у господарську діяльність державних підприємств та підвищення ефективності державних підприємств.

До кінця 2017 року:

створити достовірний реєстр державних підприємств із групуванням у три категорії: підприємства, що підлягають приватизації; підприємства, що підлягають ліквідації (із розпродажем майна); підприємства, що залишаться у державній власності (при цьому в останній категорії повинна залишитися абсолютна меншість підприємств);

приватизувати значну частку державних підприємств та продати непрофільні/не задіяні в основній діяльності активи державних підприємств на прозорих умовах;

схвалити та подати на розгляд Верховної Ради України проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління юридичних осіб, акціонером (засновником, учасником) яких є держава”;

сформулювати політику власності щодо Національної акціонерної компанії “Нафтогаз України” та інших ключових державних підприємств;

створити незалежні наглядові ради на особливо важливих для економіки державних підприємствах;

удосконалити систему корпоративного управління на державних підприємствах, зокрема з урахуванням Принципів корпоративного управління ОЕСР;

призначити за результатами прозорого конкурсу керівників на інших державних підприємствах, управління якими є незадовільним.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Показник	2017	2018	2019	2020
----------	------	------	------	------

Загальна підготовка

Створити достовірний реєстр державних підприємств	закінчи ти	—	—	—
<i>Приватизація</i>				
Зменшити питому вагу державного сектору, відсотків	8	7	6	—
міністерствам та іншим органам управління передати підприємства, які підлягають приватизації, до Фонду державного майна, відсотків	100	—	—	—
Приватизувати на прозорих умовах підприємства із реєстру, що підлягають приватизації (кумулятивно), відсотків	25	50	75	100
Продати на прозорих умовах майно підприємств із реєстру, що підлягають ліквідації (кумулятивно), відсотків	25	50	75	100
Отримати надходження від приватизації у розмірі	17,1 млрд. гривень	відповідно	до	Державного бюджету України на 2018—2020 роки
<i>Реформа корпоративного управління державних підприємств</i>				
Призначити за результатами прозорого конкурсу керівників на інших державних підприємствах, управління якими є незадовільним	закінчи ти	—	—	—
Сформулювати політику власності щодо Національної акціонерної компанії “Нафтогаз України” та інших ключових державних підприємств (кількість підприємств)	41	59	за рішенням уповноважених органів управління	
Створити незалежні наглядові ради на особливо важливих для економіки державних підприємствах (кількість підприємств)	15	26	—	—
Удосконалити систему корпоративного управління на державних підприємствах, зокрема з урахуванням Принципів корпоративного управління ОЕСР (кількість підприємств)	15	26	—	—
<i>Результати роботи за попередній період</i>				
<i>Приватизація:</i>				
затверджено перелік об’єктів державної власності, що підлягають приватизації у 2015–2017 роках (396 об’єктів);				
покращено приватизаційні процедури (залучення до приватизації радників);				

розроблено проект Закону України “Про приватизацію державного майна”, яким планується спростити процедури передачі державних підприємств від органів управління до Фонду державного майна, прискорити їх підготовку до приватизації та змінити підходи щодо визначення початкової ціни продажу об’єктів приватизації, спростити процес продажу підприємств та їх майна для покупців, а також посилити захист їх прав.

Реформа корпоративного управління державних підприємств:

прийнято Закон України від 2 червня 2016 р. № 1405-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об’єктами державної та комунальної власності” (щодо запровадження принципів корпоративного управління на державних підприємствах);

розроблено проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління юридичних осіб, акціонером (засновником, учасником) яких є держава”;

розроблено ряд постанов Кабінету Міністрів України, якими встановлюється порядок створення наглядових рад у державних підприємствах.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

У 2017 році:

розробити та прийняти Політику власності згідно з рекомендаціями Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР);

згрупувати державні підприємства виходячи з доцільності їх подальшого перебування у державній власності відповідно до Політики власності;

вдосконалити на законодавчому рівні приватизаційні процеси із забезпеченням їх прозорості та відкритості.

У середньостроковій перспективі:

оптимізувати кількість державних підприємств за рахунок припинення діяльності неопераційних;

продаж об’єктів, визначених затвердженим групуванням підприємств державного сектору економіки, на засадах, установлених Державною програмою приватизації;

призначення наглядових рад для особливо важливих для економіки державних підприємств;

призначення керівників у особливо важливих для економіки державних підприємствах.

1.7. Розвиток публічних закупівель

Основні проблеми, які передбачається розв’язати

Ключовими напрямками реформування системи публічних закупівель є підвищення прозорості, конкурентності та професійності закупівель, зниження рівня корупції в цій сфері, а також приведення системи публічних закупівель України у відповідність із стандартами ЄС та Угоди СОТ про державні закупівлі.

Запровадження в 2016 році обов'язкового використання електронної системи закупівель “ProZorro” сприяло підвищенню прозорості процесу закупівель, збільшенню ефективності їх проведення та залученню нових потенційних учасників процедур закупівель.

Водночас залишаються невирішеними ряд важливих проблемних питань, що негативно впливає на результати функціонування системи публічних закупівель, зокрема:

низький рівень професіоналізму осіб, відповідальних за проведення процедур закупівель, що призводить до неякісного та необ'єктивного вибору переможця торгів і, як наслідок, до неефективного витрачання коштів;

невисокий рівень конкуренції, який пов'язаний з наявністю певних бар'єрів для участі в тендерах, зокрема через необхідність отримання довідок в органах державної влади, а також у зв'язку з низьким рівнем довіри бізнесу до сфери публічних закупівель;

небажання замовників використовувати електронну систему “ProZorro” для здійснення на конкурентних засадах закупівель, вартість яких є нижчою за порогові значення, встановлені Законом України “Про публічні закупівлі”;

суб'єктивність та непрозорість прийняття рішень в процесі проведення контрольних заходів органами, уповноваженими на здійснення контролю у сфері публічних закупівель.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

З 2016 року проведено поетапний перехід до здійснення публічних закупівель в електронній системі “ProZorro”.

За 2016 рік зареєструвалось більше 64 тис. учасників і взяло участь близько 20 тис. замовників. За цей період економія коштів склала близько 8,3 млрд. гривень, що становить 10,2 відсотка загальної суми закупівель. Водночас близько третини оголошених процедур були відмінені або визнані такими, що не відбулися. Причинами такого стану, зокрема, є низький рівень конкуренції на торгах, а також недостатній рівень знань осіб, що відповідальні за проведення закупівель.

Мета, якої передбачається досягнути

Побудова здорової екосистеми публічних закупівель, що ґрунтується на взаємодії бізнесу, влади та громадянського суспільства, є простою, прозорою, справедливою та сучасною, дає змогу купувати з оптимальним співвідношенням “ціна/якість”.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

підвищення середнього показника участі в закупівлях до 3,2 учасника за рахунок спрощення доступу до закупівель через електронну систему закупівель;

зменшення частки відмінених процедур закупівлі (визнання їх такими, що не відбулися) до 18 відсотків.

економія коштів за рахунок проведення конкурентних процедур закупівель у 2017 році — 34 млрд. гривень. У середньостроковій перспективі — 25 млрд. гривень на рік;

інтеграція даних трьох електронних сервісів, що ведуться Мін'юстом, МВС та ДФС, з електронною системою закупівель "ProZorro".

Передбачається:

продовжувати розвивати електронну систему "ProZorro" та інтегрувати її з іншими державними системами;

удосконалити нормативно-правове регулювання сфери публічних закупівель, у тому числі щодо регулювання допорогових закупівель та гармонізації з міжнародними стандартами;

створити базис для ефективного незалежного моніторингу та контролю публічних закупівель, зокрема через запровадження механізму ризик-менеджменту;

спростити доступ представників бізнесу до публічних закупівель, у тому числі іноземних;

створити контакт-центр з публічних закупівель;

удосконалити систему оскарження допорогових закупівель;

створити базис для системи освіти з публічних закупівель на основі вищих навчальних закладів, бізнес-шкіл та платформ в режимі реального часу навчання;

опрацювати механізм централізованих закупівель в пілотному режимі та розробити відповідну нормативну базу.

1.8. Розвиток інновацій та реформа у сфері інтелектуальної власності

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Сьогодні економіка України є сировинною, орієнтованою на виробництво традиційної індустриальної і аграрної продукції з низькою доданою вартістю. Навіть компанії розвинутої ІТ-галузі переважно працюють на основі аутсорсингу, продаючи програмний код, тоді як права інтелектуальної власності на розроблені ними продукти та усі доходи від реалізації належать іноземним компаніям-замовникам. Тим часом технологічний розрив між Україною та розвинутими країнами щороку поглиблюється.

Однією з основних проблем розвитку України є неефективна державна політика у сфері інновацій в реальному секторі економіки, що спричиняє відсутність стимулів для розвитку стартапів та інноваційного бізнесу, відсутність моделі державної підтримки розвитку інновацій та вплив висококваліфікованих кадрів у всіх сферах діяльності. Наслідками цього також є обмежений доступ до фінансування на ранніх стадіях розвитку інновацій, значний "цифровий розрив", низький рівень взаємозв'язку між бізнесом, університетами та науковими установами, низький рівень трансферу технологій, невідповідність якості і змісту освіти потребам ринку.

Крім того, наявна державна система правової охорони інтелектуальної власності не спроможна забезпечити розвиток сфери інтелектуальної власності як основи інноваційної економіки України.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Наукоємність валового внутрішнього продукту у 2015 році становила 0,61 відсотка, тоді як у країнах ЄС та Китаї цей показник дорівнював 2 відсотки (2014 рік).

Показники		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Наукоємність валового внутрішнього продукту, відсотків		0,74	0,75	0,70	0,65	0,61	0,54*
Індекс розвитку ІКТ, місце		x	x	x	x	76	76
Глобальний інноваційний індекс, місце		60	63	71	63	64	56

Мета, якої передбачається досягнути

У довгостроковій перспективі наша мета – трансформація економіки України із сировинної в інноваційну.

У середньостроковій перспективі мета – створення передумов для розвитку та широкого впровадження інновацій в усіх галузях економіки, а також подальшого переходу до цифрової економіки. Зокрема, це вдосконалення нормативно-правової та регуляторної бази у сфері інновацій, інтелектуальної власності та цифрової економіки, вдосконалення державної політики та запуск ряду програм, спрямованих на стимулювання та підтримку інноваційного розвитку.

Цілями 2017 року є: вдосконалення законодавства для стартапів (корпоративного, податкового, у сфері інтелектуальної власності, валютного регулювання тощо), інноваційної діяльності та у сфері телекомунікаційних послуг, надання інформаційних послуг. Також планується запровадження дворівневої структури державного управління сферою інтелектуальної власності. Усе це створюватиме передумови для розвитку високих технологій та інновацій, широкого впровадження інноваційних технологій в усіх галузях економіки.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

зростання рівня наукоємності валового внутрішнього продукту: у 2017 році – 0,8 відсотка, у 2020 році – 1,5 відсотка;

зростання питомої ваги високотехнологічної продукції та послуг у структурі експорту товарів і послуг: у 2017 році – 9,5 відсотка, у 2020 році – 15 відсотків;

посилення позиції України за індексом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у 2017 році – 70, у 2020 році – 50 місце;

посилення позиції України за індексом приваблювання талантів: у 2020 році – 80 місце;

підвищення позиції України за глобальним інноваційним індексом: у 2020 році – 50 місце.

1.9. Розвиток промислового виробництва та залучення інвестицій

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

В Україні за радянських часів був сформований потужний промисловий комплекс. Проте процеси, розпочаті в 1992—1994 роках, зруйнували значну частину виробничого потенціалу України і особливо його високотехнологічну складову. На сьогодні у структурі промислового виробництва переважають сировинні експортоорієнтовані виробництва III та IV технологічного укладу, що характеризуються високою енерго- та матеріалоємністю та залежні від кон'юнктурних циклів на світовому ринку. В умовах поширення у світі V та переходу до VI технологічних циклів, збереження такої структури промисловості та експорту зумовлюватиме безнадійне відставання розвитку України і з часом перетворення на країну, здатну лише переймати технології з виробництва продукції, ринки якої переміщуватимуться у групу країн третього світу.

Серед важливих проблем, які стоять на заваді зазначеної трансформації – низька заінтересованість бізнесу в докорінному оновленні виробничих потужностей через високі ризики інвестування (питання захисту прав власності, контролюючих та силових органів), проблеми валютного регулювання, низький рівень використання механізму державно-приватного партнерства у реалізації інфраструктурних та інноваційних проєктів, вплив висококваліфікованих кадрів у всіх сферах діяльності та в цілому, відсутність моделі державної підтримки розвитку інновацій. Крім того, через зарегульованість рівень включення вітчизняних підприємств у світові ланцюги доданої вартості є низьким.

Більш того Україна все ще має значні нетарифні обмеження для експорту продукції в держави – члени ЄС та на міжнародні ринки.

Проведення на території нашої держави військових дій, незаконна анексія Автономної Республіки Крим та м. Севастополя зумовлює необхідність розвитку оборонної промисловості. Це дасть змогу забезпечити як потреби внутрішнього ринку озброєнь, насамперед Збройних Сил, так і вихід на міжнародні ринки, які мають значну ємність та експортну привабливість.

Крім того, розвиток оборонно-промислового комплексу має бути спрямований як на переоснащення виробничих потужностей та розгортання сучасних технологічних ліній, так і на виробництво новітнього високотехнологічного озброєння.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Питома вага ВНОК у валовому внутрішньому продукті (основна інвестиційна компонента) у 2016 році становила 15,2 відсотка, тоді як у країнах ЄС (28) в цілому вона становила 19,6 відсотка (2016 рік), зокрема Німеччині – 20 відсотків, Австрії – 22,9 відсотка, Швеції – 24,2 відсотка, у Китаї – 43,3 відсотка (2015 рік).

Чистий приплив прямих іноземних інвестицій (за даними платіжного балансу) за 2016 рік становив 3,3 млрд. доларів США тоді як, за даними Світового банку, у Китаї – 62,1 млрд. доларів США, Ірландії – 20,2 млрд. доларів США, Фінляндії – 17,5 млрд. доларів США, Туреччині – 11,9 млрд. доларів США. Чистий притік прямих іноземних інвестицій у

2015 році на одну людину в Україні більш як у 60 разів нижчий ніж в Ірландії, у 40 разів – у Фінляндії, у 2 рази – у Туреччині.

Ступінь зносу основних засобів у 2015 році становив 60,1 відсотка, тоді як у більшості держав – членів ЄС у 2011 і 2012 роках ступінь зносу не перевищував 50 відсотків, а в окремих державах не досягав і 40 відсотків.

Частка валової доданої вартості виробництва з використанням технологій високого та середньовисокого рівня у структурі валової доданої вартості в цілому в економіці – 3,1 відсотка (у 2015 році), тоді як у державах – членах ЄС вона становила 7,2 відсотка, в Китаї – 12,3 відсотка (за 2011 рік).

Обсяг зростання машинобудування у 2016 році становив 2 відсотки.

Україна у світовому рейтингу конкурентоспроможності промисловості займала 55 місце у 2013 році, тоді як Німеччина – 1 місце, а Китай – 5 місце.

Показник за енергоємністю валового внутрішнього продукту України за паритетом купівельної спроможності у 2015 році становив 0,316 кілограма нафтового еквіваленту на 1 долар США (у 2015 році), тоді як у Китаї – 0,194, Німеччині – 0,101.

Питома вага експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого та середньовисокого рівня в загальному обсязі експорту товарів становить близько 17,3 відсотка (у 2016 році), тоді як у державах ЄС цей показник дорівнює 41,4 відсотка, в Китаї – 50,4 відсотка (за 2011 рік).

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг промислового виробництва, відсотків зміни до попереднього року		-0,7	-4,3	-10,1	-13	2,8
Обсяг машинобудування, відсотків зміни до попереднього року	15,4	-3,3	-13,6	-20,6	-14,1	2
Фізичні обсяги експорту товарів та послуг, відсотків зміни до попереднього року	2,7	-5,6	-8,1	-14,2	-13,2	-1,6
Питома вага експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого та середньовисокого рівня в загальному обсязі експорту товарів, відсотків	26,1	27,5	24,5	20,4	19,2	17,3

Мета, якої передбачається досягнути

У довгостроковій перспективі наша мета – перетворення моделі економіки України із сировинної на високотехнологічну та висококонкурентну.

У середньостроковій перспективі мета – створення умов для притоку інвестицій у промисловість, запуск процесів модернізації виробництва та інфраструктури, створення передумов для розвитку і диверсифікації

експорту, включення вітчизняних підприємств у світові ланцюги доданої вартості.

Ключовими напрямками для досягнення зазначених цілей у 2017—2020 роках є: розвиток промислового виробництва, а також інфраструктури, захист прав інвесторів та розвиток державно-приватного партнерства, зняття бар'єрів для експорту для українських бізнесових кіл.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

середньорічне зростання промислового виробництва: у 2018—2020 роках – на 7,6 відсотка, у 2017 році – на 3,9 відсотка;

середньорічне зростання обсягів машинобудівної продукції: у 2018—2020 роках – 10 відсотків, у 2017 році – на 5,5 відсотка;

збільшення питомої ваги товарів з використанням технологій виробництва високого та середньовисокого рівня у структурі експорту товарів: у 2020 році – до 25 відсотків, у 2017 році – до 22 відсотків.

Результати роботи за попередній період

У сфері розвитку промислового виробництва

Розроблено проект Державної програми розвитку вітчизняних промислових підприємств з урахуванням потреб внутрішнього споживання, основним завданням якої є заохочення замовлення продукції у вітчизняних виробників, а також створення нових виробництв шляхом проведення імпортозаміщення.

Забезпечено захист інтересів вітчизняних виробників на внутрішньому ринку України – станом на кінець 2016 року щодо імпорту товарів в Україну застосовується 18 антидемпінгових, спеціальних, компенсаційних заходів.

У сфері державної підтримки оборонної промисловості

Затверджено порядок формування ціни на продукцію, роботи і послуги оборонного призначення.

Затверджено умови залучення фінансових ресурсів під державні гарантії для виконання програм з питань підвищення обороноздатності держави.

Розроблено правове підґрунтя для подальшого проведення корпоратизації 67 підприємств Державного концерну “Укроборонпром”.

До складу Концерну передано ряд стратегічно важливих об'єктів.

У сфері управління державними інвестиціями

Протягом 2014 і 2015 років створено законодавчу основу для реформи державних інвестицій — прийнято Верховною Радою України зміни до Бюджетного кодексу України та затверджено Кабінетом Міністрів України Порядок відбору державних інвестиційних проектів. Під час формування проекту Державного бюджету України на 2016 рік вперше застосовано нові принципи, 10 проектів включено до державного бюджету (за підтримки Світового банку на виконання Матриці реформ).

У 2016 році продовжено впровадження нових принципів — запроваджено моніторинг реалізації державних інвестиційних проектів, запущено збір даних для бази всіх об'єктів незавершеного будівництва.

У сфері розвитку державно-приватного партнерства

Створено більш ефективні механізми для співробітництва між державою і територіальними громадами (державними партнерами) та приватними партнерами в рамках державно-приватного партнерства шляхом внесення комплексних змін до Закону України “Про державно-приватне партнерство”.

Розпочато роботу з впровадження міжнародної практики стосовно підготовки та реалізації проектів державно-приватного партнерства, зокрема удосконалено порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об’єктів державної, комунальної власності та об’єктів, які належать Автономній Республіці Крим, та впроваджено нові підходи до проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

З метою розвитку промисловості планується:

розвиток промислових кластерів та розв’язання проблем регуляторного характеру (підключення до електро- і комунальних мереж, скасування інфраструктурного внеску під час будівництва промислових об’єктів та інших). Акцент буде зроблено на розвитку екологічних та інноваційних виробництв;

технічне переоснащення виробничих потужностей підприємств оборонно-промислового комплексу України;

лібералізація переробки давальницької сировини.

У напрямі залучення інвестицій передбачається:

оптимізація портфеля інвестиційних проектів шляхом визначення можливості залучення приватного інвестора на умовах державно-приватного партнерства або приватизації (продажу) з цільовим призначенням, у тому числі об’єкта незавершеного будівництва, завершення реалізації визначених державних інвестиційних проектів у встановлені строки;

запровадження стратегічного планування державних інвестицій з урахуванням середньострокової бюджетної перспективи, при цьому відбір проектів для фінансування з державного бюджету здійснюється на основі повної інформації про майбутні вигоди та витрати на їх реалізацію та забезпечення базового обсягу фінансування портфеля поточних проектів;

активне застосування різних форм державно-приватного партнерства, у тому числі концесії, для розвитку інфраструктури і надання послуг публічного характеру у сфері транспорту, охорони здоров’я, енергетики, тепло- і водопостачання;

спрощення механізму провадження спільної діяльності за участю бюджетних установ (вищих навчальних закладів, наукових установ) та суб’єктів підприємницької діяльності;

реформування корпоративного законодавства, що забезпечить імплементацію кращих міжнародних практик, належний захист прав власності;

подальша дерегуляція процесу інвестування в Україні, включаючи спрощення валютного регулювання, введення та виведення капіталу, звітності, реєстрації та функціонування іноземних представництв та інших аспектів;

формування механізмів залучення приватних вітчизняних інвестицій у розвиток інновацій через використання інститутів спільного інвестування шляхом створення венчурних фондів фінансування інноваційних проектів.

1.10. Розвиток експорту та розширення зовнішньоекономічних зв'язків

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Внаслідок збройної агресії Росії та окупації нею частини території України (Автономної Республіки Крим та окремих територій Донецької та Луганської областей) економіка України втратила значну частину промислових потужностей. Це призвело до скорочення валового внутрішнього продукту, девальвації національної валюти, відпливу іноземних інвестицій, скорочення обсягів експорту товарів і послуг.

Крім того, Російська Федерація фактично розгорнула торговельну війну проти України, у рамках якої нею вжито ряд системних заходів щодо заборон і обмежень стосовно України у торгівлі товарами, послугами і торговельними аспектами прав інтелектуальної власності. У результаті, крім втрати російського ринку, дії Російської Федерації також призвели до значного скорочення обсягів зовнішньої торгівлі України з країнами Центральної Азії – Казахстаном, Узбекистаном, Туркменістаном, Киргизстаном і Таджикистаном.

Забезпечення процесу пошуку нових ринків та переорієнтації зовнішньоекономічних зв'язків України на альтернативні ринки реалізації вітчизняної продукції дасть можливість відновити позитивну динаміку, яка спостерігалася у зовнішній торгівлі України до збройної агресії Російської Федерації проти нашої держави.

Крім того, актуальним питанням залишається виконання Угоди про асоціацію, що дасть змогу істотно збільшити експорт з України до Європи. Ключовими питаннями є гармонізація систем технічного регулювання, безпеки та якості продуктів харчування, систем ринкового нагляду та інше, що має кінцевою метою підписання угод про взаємне визнання систем регулювання та спрощення торгівлі в рамках зони вільної торгівлі.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

За 2014—2016 роки обсяг експорту вітчизняних товарів і послуг скоротився з 76,5 млрд. доларів США (за підсумками 2013 року) до 46 млрд. доларів США, тобто відбулося скорочення обсягів експорту на 39,9 відсотка.

При цьому обсяг експорту вітчизняних товарів за цей же період скоротився з 62,3 млрд. доларів США (за підсумками 2013 року) до 36,4 млрд. доларів США, тобто відбулося скорочення обсягів експорту на 41,6 відсотка.

Внаслідок розгорнутої Російською Федерацією торговельної війни проти України загальний обсяг експорту вітчизняних товарів до країн

Центральної Азії за період 2014—2016 років скоротився з 3,01 млрд. доларів США (за підсумками 2013 року) до 0,72 млрд. доларів США, тобто відбулося зменшення обсягів експорту на 76,2 відсотка. У 2016 році найбільшими темпами скорочувався експорт товарів до Казахстану (на 43,9 відсотка) та Киргизстану (на 46,5 відсотка), які є членами Євразійського економічного союзу (ЄАЕС).

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Питома вага експорту товарів до Російської Федерації в загальному обсязі експорту товарів, відсотків	29	25,6	23,7	18,2	12,7	9,9
Питома вага експорту товарів до ЄС в загальному обсязі експорту товарів, відсотків	26,4	25	26,6	31,5	34,1	37,1

Мета на середньострокову перспективу: розширення та диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків України, розвиток експорту товарів та послуг

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

У середньостроковій перспективі – відновлення позитивної динаміки зростання обсягів експорту та залучення іноземних інвестицій в економіку України;

середньорічне зростання фізичних обсягів експорту товарів та послуг: у 2018—2020 роках – на 5 відсотків, у 2017 році – на 2 відсотки.

Результати роботи за попередній період

Підписано та ратифіковано Угоду про асоціацію.

У 2014—2015 роках у двосторонній торгівлі з ЄС було реалізовано інструмент автономних торговельних преференцій для експорту вітчизняної продукції до ЄС.

З 1 січня 2016 р. розпочалося тимчасове застосування торговельних положень Угоди про асоціацію.

ЄС став головним торговельним партнером України та єдиним із значущих торговельних партнерів України, з яким спостерігається позитивна динаміка зростання обсягів торгівлі товарами.

Розроблено проект Дорожньої карти стратегічного розвитку торгівлі України та проект Плану дій з її реалізації.

Проведено міжнародний аудит України в рамках СОТ (перший Огляд торговельної політики), який засвідчив дотримання нашою країною одного з основних принципів СОТ – прозорості торговельної політики.

11 липня 2016 р. підписано Угоду про вільну торгівлю між Україною та Канадою, яку 14 березня 2017 р. Верховною Радою України ратифіковано.

У 2016 році Радою експортерів та інвесторів України надано сприяння більше ніж 450 українським компаніям щодо просування їх продукції на зовнішній ринок, вирішення проблемних питань. Забезпечено участь українських підприємств у понад 80 престижних міжнародних виставково-

ярмаркових заходах за кордоном, під час яких підписано ряд контрактів. За результатами участі у понад 60 міжнародних тендерах українськими підприємствами отримано підрядів на виконання робіт, послуг та постачання української продукції на ринки іноземних країн.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Передбачається збільшення можливостей для преференційного експорту вітчизняних товарів з високою доданою вартістю та забезпечення присутності вітчизняних товарів на міжнародних ринках, створення ефективної системи розвитку та підтримки експорту шляхом консолідації та координації дій і заходів усіх відповідальних органів державної влади.

Продовження гармонізації законодавства України із законодавством ЄС у сфері технічного регулювання та оновлення гармонізованих європейських стандартів, відповідність яким надає презумпцію відповідності продукції, пов'язаних з нею процесів або методів виробництва чи інших об'єктів вимогам технічних регламентів у секторах, на які поширюватиметься дія Угоди АСАА. Проведення підготовчої роботи, підписання Угоди АСАА у пріоритетних секторах та поступове розширення її дії на інші сектори, які повинні бути гармонізовані із законодавством ЄС відповідно до Додатка III Угоди про асоціацію.

Забезпечення процесу розширення та переорієнтації зовнішньоекономічних зв'язків України передбачає:

посилення ролі механізмів спільних міжурядових комісій з економічного співробітництва у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України;

використання механізмів Ради експортерів та інвесторів для збільшення обсягів експорту;

використання механізмів проведення в іноземних країнах виставок-презентацій вітчизняної продукції з елементом безпосередніх переговорів між керівниками українських компаній та іноземних дистриб'юторів;

використання сучасних засобів комунікації (сайт РЕІ, офіційні сторінки в мережах Фейсбук, Твіттер) для просування інтересів представників українського бізнесу.

1.11. Удосконалення механізмів стимулювання розвитку агропромислового комплексу

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Система державної підтримки агровиробників, що функціонувала протягом останніх років, виявилась такою, що не досягає свої мети, будучи непрозорою та занадто загальною, без фокусування на тих напрямках, що потребували визначення як державного пріоритету.

Разом з тим подальше здійснення таких заходів підтримки у формі спеціального режиму податку на додану вартість призводило до значних проблем, зокрема: вилучення обігових коштів, наявність специфічної схеми повернення та ускладнене адміністрування податку на додану вартість. Все

це призвело до прийняття рішення щодо скасування такого режиму оподаткування наприкінці 2016 року.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Спеціальний режим оподаткування ПДВ використовувався для стимулювання виробництва шляхом повернення певної частки сплаченого податку, зокрема:

за операціями з продукцією тваринництва – 80 відсотків;

за операціями із зерновими культурами – 15 відсотків;

за іншими операціями із сільськогосподарськими товарами/послугами – 50 відсотків.

Разом з тим до 50 відсотків сільськогосподарської продукції, що споживається в Україні, є продукцією домогосподарств (які не є платниками податку на додану вартість), що позбавляло малих виробників можливості отримувати державну допомогу у такий спосіб.

Мета, якої передбачається досягнути

Розроблення та запровадження нових інструментів державної підтримки у перспективі поточного року має на меті утворення компенсатору втрат від переведення сільськогосподарського виробника на загальний режим обкладення податком на додану вартість.

У подальшому нові механізми мають бути сфокусовані на забезпеченні продовольчої безпеки, прогнозованості та стабільності товарних ринків через:

підвищення конкурентоспроможності малих і середніх сільськогосподарських виробників, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю;

диверсифікацію бізнес-можливостей в агропромисловому секторі.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Обсяг коштів Державного бюджету України, які спрямовуються на державну підтримку сільськогосподарських товаровиробників, не менше 1 відсотка випуску продукції у сільському господарстві.

У 2017 році:

кількість суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, яким надано часткову компенсацію відсоткової ставки за кредитами, становить 663;

обсяги залучених кредитів, які здешевлені за рахунок коштів державного бюджету, – 12 555 456,7 тис. гривень;

кількість сільськогосподарських товаровиробників – одержувачів бюджетної дотації – 12 000;

кількість сільськогосподарських товаровиробників – одержувачів компенсації із закупівлі сільськогосподарської техніки та обладнання – 4000;

обсяг закупівлі сільськогосподарської техніки та обладнання, яка здешевлена за рахунок коштів державного бюджету, – 2 750 000 тис. гривень;

кількість сільськогосподарської техніки, яка здешевлена за рахунок коштів державного бюджету – 3815, в тому числі: тракторів – 525, зерновозів – 40, ґрунтообробної техніки – 40 та посівної техніки – 3250;

кількість сільськогосподарського обладнання, яке здешевлене за рахунок коштів державного бюджету, – 520.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Розроблення та імплементація ефективних і прозорих інструментів державної підтримки агропромислового комплексу, що базуватимуться на достовірних інформаційно-діагностичних інструментах, економічно обґрунтованих розрахунках та чітких критеріях.

Створення Єдиного реєстру сільськогосподарських товаровиробників, які отримують державну фінансову підтримку (за всіма програмами підтримки).

2. Основні напрямки державної політики соціального розвитку

2.1. Сприяння продуктивній зайнятості, реформа ринку праці

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Низький рівень економічної активності та зайнятості населення.

Значні обсяги неформальної зайнятості.

Значна зарегульованість взаємовідносин працівників та роботодавців.

Застарілість та невідповідність законодавства про працю сучасним реаліям та зобов'язанням України в рамках Угоди про асоціацію.

Низький рівень заробітної плати, зокрема працівників бюджетної сфери.

Відсутність надійного механізму захисту працівників підприємств-банкрутів для забезпечення погашення заборгованості із заробітної плати та інших виплат.

Неефективність інститутів ринку праці.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Чисельність зайнятого населення у віці 15—70 років у 2016 році порівняно з 2015 роком скоротилася на 166,3 тис. і становила 16,3 млн. осіб; рівень зайнятості знизився з 56,7 до 56,3 відсотка.

Середньомісячна заробітна плата у 2016 році порівняно з попереднім роком зросла на 23,6 відсотка і становила 5 183 гривні. Темп зростання реальної заробітної плати за цей час становив 9 відсотків.

У січні–лютому 2017 р. реальна заробітна плата порівняно із відповідним періодом 2016 року збільшилася на 19,7 відсотка.

Заборгованість із заробітної плати станом на 1 березня 2017 р. по Україні становила 1 995,3 млн. гривень, сума боргу із заробітної плати працівникам підприємств, щодо яких проводяться процедури банкрутства, становить 32,6 відсотка від загальної заборгованості.

Мета, якої передбачається досягнути

Поетапне підвищення рівня зайнятості, у тому числі шляхом зменшення масштабів неформальної зайнятості та переходу працюючих з неформального у формальний сектор.

Створення системи переходу від навчання до надання робочого місця та системи навчання протягом життя.

Підвищення рівня заробітної плати та зниження рівня бідності серед працюючих.

Запровадження європейських стандартів у сфері праці.

У 2017 році буде забезпечено:

запровадження ефективної системи контролю за використанням праці без належного оформлення;

підвищення рівня доходів працівників;

наближення трудового законодавства до європейських норм;

виконання положень Генеральної угоди на 2016—2017 роки;

підвищення якості надання послуг державною службою зайнятості на основі її розвитку, а також підвищення її взаємодії з приватними агентствами з працевлаштування;

реформування системи державної соціальної підтримки безробітних з метою стимулювання їх до активного пошуку роботи;

розроблення за участю сторін соціального діалогу механізму економічного стимулювання діяльності роботодавців щодо збереження життя і здоров'я працівників, а також зниження виробничого травматизму і професійного захворювання;

актуалізацію кваліфікаційних вимог до працівників з урахуванням сучасних вимог ринку праці.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

У перший рік реалізації реформи зростання чисельності зайнятого населення становитиме приблизно 120 тис. осіб.

Кількість зайнятого населення у 2020 році становитиме близько 16,6 млн. осіб.

Рівень безробіття у 2016 році становив 9,3 відсотка; у середньостроковій перспективі цей показник поступово знизиться та становитиме 8,9–8,5 відсотка.

Результати роботи за попередній період

Забезпечено підвищення заробітної плати працівників бюджетної сфери, зокрема розмір посадового окладу (тарифної ставки) працівника І тарифного розряду Єдиної тарифної сітки підвищено з 1 травня на 6,5 відсотка, з 1 грудня 2016 р. на 12,7 відсотка.

З 1 січня 2017 р. посадовий оклад працівника І тарифного розряду єдиної тарифної сітки підвищено до 1600 гривень, що майже на 44 відсотки більше порівняно із січнем 2016 року.

23 серпня 2016 р. представниками сторін соціального діалогу підписано Генеральну угоду про регулювання основних принципів і норм реалізації

соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2016—2017 роки.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Передбачається:

проведення активної політики зайнятості населення та реформування державної служби зайнятості, зокрема перетворення її на клієнтоорієнтовану сервісну службу із широким спектром послуг, навчанням з урахуванням потреб економіки, застосуванням новітніх технологій та підходів;

внесення змін до законодавства, у тому числі Законів України “Про зайнятість населення”, “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”, “Про управління об’єктами державної власності”, “Про рекламу”, щодо удосконалення державної політики зайнятості, її узгодження з економічною політикою, визначення нових підходів у системі державної соціальної підтримки безробітних з метою стимулювання їх до активного пошуку роботи;

створення системи підтримки високої кваліфікації та збереження здоров’я працівників, а також забезпечення захисту трудових прав громадян;

проведення середньострокового прогнозування ринку праці;

підготовка порядку розроблення професійних стандартів, завдяки чому роботодавцями, їх організаціями та об’єднаннями, галузевими (міжгалузевими) радами, центральними органами виконавчої влади, науковими установами буде сформовано проекти 150 професійних стандартів;

подальше реформування системи оплати праці;

проведення колективних переговорів з укладення Генеральної угоди на наступний період на новій законодавчій базі, удосконалення соціального діалогу та підвищення ролі договірного регулювання у сфері розвитку ринку праці;

забезпечення поступового переходу до строкових договірних взаємовідносин між роботодавцем та працівником;

прийняття Трудового кодексу України, що відповідає новим світовим стандартам та виконує зобов’язання України згідно з Угодою про асоціацію;

завершення інституційної розбудови Фонду соціального страхування України;

2.2. Забезпечення якості і безпечності харчових продуктів

Основні проблеми, які передбачається розв’язати

Відсутність взаємно визнаної системи безпечності та якості харчових продуктів, що гармонізована з вимогами ЄС, недосконалість системи державного контролю створює ряд проблем, основними з яких є:

наявність на ринку продуктів, що не відповідають вимогам безпечності та якості та несуть загрозу здоров’ю і життю громадян, а також спотворюють конкурентне середовище (оператори ринку, що працюють відповідно до норм законодавства, не витримують конкуренції);

складна процедура виходу вітчизняних харчових продуктів на ринок ЄС (через невизнання еквівалентності системи безпечності і необхідність проходити окремі процедури аудиту щодо окремих видів продуктів);

через наявність застарілих пострадянських норм регулювання стримується залучення інвестицій в галузь харчової промисловості.

Особливе занепокоєння викликають випадки незаконного потрапляння до України препаратів сумнівної якості (фальсифікатів) та контрафактної продукції. Відомі випадки повного знищення посівів від використання неякісного гербіциду, відсутність ефекту від неякісних інсектицидів, фунгіцидів.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Кількість потужностей операторів ринку (харчові продукти) – близько 142 000.

Кількість потужностей харчових продуктів, на які видано експлуатаційний дозвіл – 984.

Кількість підприємств, що мають право на експорт харчових продуктів на територію ЄС, – 98 (в тому числі молоко і молочні продукти – 15, м'ясо птиці – 6, продукти з м'яса птиці – 2, риба та рибопродукти – 19, яйця та яйцепродукти – 2, мед бджолиний – 52, кишкова сировина – 1, колаген – 1).

Кількість заходів із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері безпечності харчових продуктів (за 2016 рік) – 9704 (в тому числі 3577 позапланових заходів).

Кількість осіб, що притягнуто до відповідальності за порушення законодавства у сфері безпечності харчових продуктів та ветеринарії, – 12020 осіб на суму 693373 гривні.

Кількість спалахів кишкових інфекційних захворювань (за 2016 рік) – 142, під час яких постраждало 2877 осіб (в тому числі 1374 дитини).

Частка препаратів сумнівної якості (фальсифікатів) та контрафактної агрохімічної продукції становить на ринку засобів захисту рослин в Україні від 20 до 30 відсотків (за даними ФАО, у світовому масштабі контрафактна агрохімічна продукція становить 7—9 відсотків обсягів продажу).

Мета, якої передбачається досягнути

Метою є запровадження взаємно визнаної системи безпечності та якості харчових продуктів, що гармонізована з вимогами ЄС. Серед основних завдань, які необхідно вирішити у сфері санітарних та фітосанітарних заходів можна виділити:

запровадження ефективної системи державного контролю безпечності харчових продуктів, кормів та побічних продуктів тваринного походження;

встановлення вимог до виробництва та обігу новітніх харчових продуктів, харчових добавок, предметів і матеріалів, що контактують з харчовими продуктами;

вдосконалення законодавства про надання споживачам інформації про харчові продукти;

реформування механізму державного регулювання виробництва та обігу кормів;

вдосконалення законодавства про генетично модифіковані організми в харчових продуктах і кормах;

вдосконалення механізму державного регулювання виробництва та обігу ветеринарних препаратів;

вдосконалення законодавства про здоров'я та благополуччя тварин;

поліпшення епізоотичного стану в Україні, боротьба з інфекційними та іншими захворюваннями серед тварин, вдосконалення відповідного законодавства;

поліпшення фітосанітарного стану в Україні та забезпечення захисту здоров'я рослин, вдосконалення відповідного законодавства;

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Цільовий показник	Кількісний показник	
	2017	2020
Збільшення кількості потужностей операторів ринку (харчові продукти), відсотків	30	100
Збільшення кількості потужностей харчових продуктів, на які видано експлуатаційний дозвіл, відсотків	3	10
Збільшення кількості підприємств, що мають право експорту харчових продуктів на територію ЄС, відсотків	3	10
Збільшення кількості заходів із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері безпечності харчових продуктів, відсотків	30	100
Зниження частки препаратів сумнівної якості (фальсифікатів) та контрафактної агрохімічної продукції	до 10	відсотків загальних обсягів продажу
Акредитація органів з інспектування відповідно до вимог стандарту ДСТУ EN ISO/IEC 17020 "Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування"	5	одиниць

Результати роботи за попередній період

Створено єдиний компетентний орган – Держпродспоживслужбу, до основних завдань якої належить реалізація державної політики у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів.

Постійно проводиться диверсифікація ринків збуту вітчизняної продукції.

У грудні 2015 р. та січні 2016 р. разом з представником ЄС було розроблено "Твінінг фіш", який був поданий на розгляд до ЄС.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Наближення законодавства України у сфері санітарних та фітосанітарних заходів до законодавства ЄС заплановано проводити методом адаптації правових норм законодавства України вимогам ЄС. Використання

зазначеного методу передбачатиме створення нових правових актів, внесення змін та скасування чинного законодавства.

Водночас передбачається проведення реформування організаційної структури органів виконавчої влади у сфері безпечності та якості харчових продуктів і процедурних аспектів їх діяльності, підготовки та підвищення кваліфікації відповідних кадрів, заходів з методичного та матеріально-технічного забезпечення.

З метою підвищення ефективності функціонування лабораторної мережі планується провести оптимізацію (в тому числі дооснащення та акредитацію лабораторій).

З метою підвищення прозорості процедури здійснення заходів державного контролю (нагляду), а також в рамках реалізації антикорупційних заходів, передбачено запровадження відеофіксації процесу здійснення планових і позапланових заходів посадовими особами Держпродспоживслужби.

З метою реалізації встановлених цілей відбудеться інтенсифікація переговорів із міжнародним партнерами, що засновані на законодавчих та інституційних змінах.

2.3. Розвиток житлово-комунального господарства

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

За роки незалежності України були здійснені глобальні перетворення у житловому секторі (зокрема проведена приватизація державного та комунального житлового фонду), що мало позитивний ефект, але і призвело до виникнення певних проблем, у тому числі:

проведення приватизації державного та комунального житла без створення відповідної правової концепції управління приватизованим житлом;

фінансування капітального ремонту житла.

Так, протягом тривалого часу недосконалою залишалася система фінансування робіт, пов'язаних з обслуговуванням житлового фонду, та спостерігалася надмірна монополізація утримання житлового фонду, що призвело до його швидкого фізичного та морального зношення.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Загальна кількість багатоквартирних будинків становить більше 170 тис. Загальна площа багатоквартирного житлового фонду становить більше 431 млн. кв. метрів.

Площа багатоквартирного житлового фонду, що обслуговується комунальними підприємствами, становить 43 відсотки, приватними підприємствами – 16,5 відсотка. Утворено 22 770 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, площа яких становить 24 відсотки загальної площі всіх багатоквартирних будинків.

Мета, якої передбачається досягнути

Досягнення ефективного управління житловим фондом та створення ринку управління житлом.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Площа багатоквартирного житлового фонду в управлінні об'єднань співвласників багатоквартирних будинків на кінець 2017 року становитиме 29 відсотків, а в середньостроковій перспективі — 50 відсотків загальної площі багатоквартирних будинків України.

Частка багатоквартирних будинків, управління якими здійснюється управителями, обраними співвласниками будинку самостійно, становитиме на кінець 2017 року 10 відсотків, а в середньостроковій перспективі — 25 відсотків.

2.4. Створення нової системи організації охорони здоров'я на засадах медичного страхування

Мета, якої передбачається досягнути

До кінця 2017 року — запровадження нових методів фінансування первинної допомоги з використанням нормативу на одного жителя, визначення гарантованого пакета послуг, а також фінансування спеціалізованої допомоги за принципами глобального бюджету, забезпечення доступу до якісної первинної медичної допомоги для всього населення України.

У середньостроковій перспективі — створення та запровадження нової моделі фінансування, яка передбачає чіткі та прозорі гарантії держави щодо обсягу безоплатної медичної допомоги, кращий фінансовий захист громадян у випадку хвороби, ефективний та справедливий розподіл публічних коштів та скорочення неформальних платежів, створення стимулів до поліпшення якості медичної допомоги, що надається населенню державними та комунальними закладами охорони здоров'я, та підвищення ефективності процесу її надання.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

В результаті запровадження реформи фінансування системи охорони здоров'я очікується покращення таких показників:

Показник	2015 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Середня тривалість госпіталізації, днів	11,2	11	10,5	9,5	9,2
Рівень госпіталізації пацієнтів із серцево-судинними захворюваннями (випадків на 1000 населення)	36,2	36	35	33	30
Лікарі первинної ланки, що надають послуги первинної медичної допомоги згідно з договорами, укладеними із населенням, осіб		7000	10 000	15 000	20 000

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Проведено аналіз трьох можливих варіантів розв'язання проблеми: фінансування системи охорони здоров'я шляхом добровільного приватного медичного страхування; запровадження обов'язкового медичного страхування з оплатою індивідуальних внесків як нарахувань на фонд заробітної плати; універсальне медичне солідарне страхування з повною оплатою з державного бюджету. За результатами аналізу було обрано варіант універсального медичного страхування. Універсальне медичне солідарне страхування передбачає, що фінансування системи охорони здоров'я здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, що надійшли у вигляді загальнонаціональних податків. Таким чином, досягається перший елемент медичного страхування, суть якого полягає в тому, що посильні грошові внески на випадок хвороби сплачуються великою кількістю громадян заздалегідь, а зібрані кошти спрямовуються на лікування тих, кого спіткала хвороба.

Ця частина моделі не потребує змін, оскільки в Україні передоплата громадянами за медичне обслуговування вже сьогодні здійснюється у вигляді сплати загальних податків до державного бюджету. Подібна практика поширена в багатьох високорозвинутих країнах світу, у тому числі майже у половині країн ЄС (зокрема Велика Британія, Іспанія, Італія, Ірландія, усі Скандинавські країни), і набуває дедалі більшого поширення.

Пропонується запровадити другий обов'язковий елемент медичного страхування — чіткі правила передоплати за конкретно одержану у разі настання хвороби необхідну медичну допомогу. Необхідно буде змінити не принцип збору коштів, а принцип їх використання. На сьогодні бюджет охорони здоров'я розподіляється між закладами незалежно від кількості та якості наданих ними послуг. Після запровадження страхової моделі постачальники послуг повинні будуть перейти на договірні стосунки з державою, змагаючись за право обслуговувати громадян за кошти державного медичного страхування.

2.5 Розвиток системи громадського здоров'я

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

В Україні найвищий у Європі рівень смертності від хвороб системи кровообігу та мультирезистентного туберкульозу. На долю України припадає 25 відсотків смертей від ВІЛ у країнах Східної Європи та Центральної Азії.

Мета, якої передбачається досягнути

До кінця 2017 року — гармонізація законодавчої і нормативно-правової бази в сфері громадського здоров'я з європейським законодавством; поєднання принципів централізації та децентралізації через передачу окремо визначених функцій у сфері громадського здоров'я та ресурсів органам місцевого самоврядування; впровадження автоматизованої системи обліку в службі крові та створення єдиного національного реєстру донорів крові; запуск оновлених спеціальних мобільних протиепідемічних бригад.

В середньостроковій перспективі — функціонування нової моделі системи громадського здоров'я, яка орієнтована на збереження та зміцнення здоров'я, зниження смертності та покращення якості життя, попередження

захворювань, продовження активного та працездатного віку та, як результат, зменшення економічного навантаження на бюджет охорони здоров'я.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

До кінця 2017 року — створення інструментів і механізмів реалізації державної політики, зокрема прийняття стратегічних документів, планів дій (заходів) у сфері розвитку системи громадського здоров'я.

В середньостроковій перспективі:

зниження на чверть передчасної смертності населення, зупинення епідемії ВІЛ/СНІДу та туберкульозу: кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом ВІЛ до 30,9 та туберкульозу до 51,7 на 100 тис. населення;

збільшення рівня охоплення імунопрофілактикою до 95 відсотків;

досягнення рівня добровільного безоплатного донорства, наближеного до 100 відсотків; впровадження автоматизованої системи обліку в службі крові та створення єдиного національного реєстру донорів крові; налагодження надійної та чіткої автоматизованої системи тестування на трансфузійно-трансмисивні інфекції; створення структури національної системи крові.

2.6. Підвищення рівня доступності лікарських засобів

Мета, якої передбачається досягнути

Запровадження системи відшкодування вартості основних лікарських засобів, включених до Національного переліку основних лікарських засобів, дасть змогу зменшити видатки домогосподарств, що були сплачені безпосередньо за власний рахунок громадян під час лікування у госпітальному та амбулаторному сегменті.

Реформування принципів державного регулювання цін на лікарські засоби з урахуванням досвіду та принципів Європейського Союзу, а саме держава регулює ціни виключно на лікарські засоби, що закуповуються або відшкодовуються за державні (муніципальні) кошти. Регулювання ціни на вільному ринку відбувається за принципами вільної конкуренції.

Регулювання цін на лікарські засоби, за які відшкодовуються державні (муніципальні) кошти або у системі реімбурсації, здійснюється із застосуванням зовнішнього та/або внутрішнього реферування цін лікарських засобів, включених до Національного переліку основних лікарських засобів. Зовнішнє реферування має здійснюватися із сусідніми країнами із схожими соціально-економічними показниками життя населення.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Збільшення доступності медичної допомоги під час лікування пріоритетних хвороб, захворювань та станів, визначених з урахуванням рівня захворюваності населення, поширеності хвороб і смертності та інших показників стану здоров'я населення і результатів діяльності системи охорони здоров'я за рахунок раціонального споживання лікарських засобів

через застосування програм відшкодування їх вартості та втілення стандартів медичної та фармацевтичної допомоги.

Через відпрацювання механізмів раціонального призначення та відпуску ліків, зменшення споживання лікарських засобів, які не є життєво необхідними та не використовуються в клінічних настановах та формулярах держав Європи, втілення стандартів відповідального самолікування в аптечних закладах, обов'язкового застосування для публічних закупівель або у системі реімбурсації Національного переліку основних лікарських засобів будуть створені умови для масштабного впровадження страхової медицини. Це насамперед дозволить зменшити на 20 відсотків показники смертності, інвалідності та викликів швидкої допомоги через гіпертонію та цукровий діабет та суттєво покращить в Україні загальні показники системи охорони здоров'я.

2.7. Реформування системи екстреної медичної допомоги та медицини катастроф

Мета, якої передбачається досягнути

Забезпечення своєчасною та якісною екстреною медичною допомогою населення України.

Утворення оперативно-диспетчерських служб центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф з GPS-технологіями.

Оновлення автопарку центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф.

Підвищення рівня компетенції медичних працівників системи екстреної медичної допомоги.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Завершення утворення оперативно-диспетчерських служб центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф з GPS-технологіями у всіх областях України.

Закупівля спеціалізованого санітарного транспорту для центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф у кількості 2004 одиниці, з них типу В — 1488 одиниць, типу С — 516 одиниць.

2.8. Удосконалення надання високоспеціалізованої медичної допомоги

Боротьба із серцево-судинними та судинно-мозковими захворюваннями

Мета, якої передбачається досягнути

Забезпечення лікування невідкладних станів, які загрожують життю пацієнтів із хворобами системи кровообігу, зниження показників інвалідності та смертності від їх ускладнень, зниження коефіцієнту смертності дітей у віці до 1 року з вродженими вадами серця, а також збільшення тривалості і підвищення якості життя пацієнтів.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Основні діагностичні і лікувальні процедури у пацієнтів з гострою серцево-судинною патологією	2017 рік	2018 рік
Кількість проведених коронарографій пацієнтам із симптомами стабільної ішемічної хвороби серця	30 000	35 000
Кількість первинних коронарних стентувань (механічна реперфузійна терапія пацієнтів з гострим інфарктом міокарда)	15 000	18 000
Кількість оперативних кардіохірургічних втручань	30 000	35 000
Кількість внутрішньовенних тромболітичних втручань при гострому ішемічному інсульті	500	1000

У 2017 році збільшення на 20 відсотків кількості високотехнологічних процедур на наявних потужностях кардіоцентрів.

Розвиток соціальних та реабілітаційних послуг у територіальних громадах

Мета, якої передбачається досягнути

Забезпечення надання високоякісних соціальних, превентивних, реабілітаційних та психологічних послуг та запровадження єдиної системи планування та організації їх надання на рівні територіальної громади.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Забезпечення щонайменше 85 відсотків потреби надання соціальних послуг особам похилого віку, особам з інвалідністю, учасникам антитерористичної операції, сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах, особам, які постраждали від домашнього насильства, торгівлі людьми, та дітям, які зазнали жорстокого поводження.

Зменшення чисельності осіб, що отримують соціальні послуги у стаціонарних інтернатних установах, на 10 відсотків.

Забезпечення надання реабілітаційних послуг щонайменше 10 відсоткам осіб з інвалідністю у кожній об'єднаній територіальній громаді.

Започаткування в об'єднаних територіальних громадах реалізації пілотних проектів щодо запровадження нових моделей надання соціальних послуг для вразливих категорій населення.

2.9. Забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти (“Нова українська школа”)

Мета, якої передбачається досягнути

У середньостроковій перспективі — поліпшення якості середньої освіти в цілому, подолання територіальних відмінностей в якості освіти та трансформація змісту освіти на основі компетентнісного підходу.

Формування змісту освіти з метою розвитку креативної та ініціативної особистості, здатної до ефективної діяльності в суспільстві, яка завдяки умінню критично мислити, набутим компетентностям, сформованим переконанням і ціннісним ставленням спроможна приймати адекватні

рішення на благо українського народу, суспільно-економічного розвитку людства.

Визначення і впровадження принципово нових підходів до реалізації змісту освіти у навчальних програмах і підручниках, визначення навчальних результатів і способів їх вимірювання, зокрема у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

Створення педагогічних експериментальних майданчиків, на базі яких здійснюватиметься відповідна апробація змісту освіти, проведення експериментальної перевірки нових навчальних програм і підручників.

Якісні зміни у процесі професійного розвитку вчителів — підготовка вчителів, які є компетентними, вмотивованими, здатними до професійної рефлексії, відкритими до змін та новацій нової української школи, готовими допомагати учням розвивати життєві уміння.

Реалізація в системі роботи шкіл педагогіки партнерства як на рівні учитель — учень і вчитель — батьки, так і на рівні системи управління навчальним закладом.

Запровадження системи управління школою на принципах державно-громадського партнерства.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

У 2017 році:

оновлення програми розвитку дітей дошкільного (старшого дошкільного) віку “Впевнений старт”;

створення додатково близько 10 тис. місць у дошкільних навчальних закладах для дітей раннього та дошкільного віку;

затвердження нового Державного стандарту початкової освіти та 20 навчальних програм;

оновлення 16 навчальних програм для учнів 5—9 класів основної школи.

Розроблення типових навчальних планів та 42 навчальних програм для старшої школи.

Підготовка 10 тис. вчителів початкових класів до запровадження нового Державного стандарту початкової освіти та нових навчальних програм.

Придбання 500 кабінетів природничо-математичного циклу для загальноосвітніх навчальних закладів.

Апробація та формування інструментарію для дослідження рівня читацької та математичної компетентностей, а також чинників, що впливають на якість навчання учнів початкової школи.

Розроблення Концепції розвитку педагогічної освіти, галузевої рамки кваліфікацій педагогічних працівників, професійного стандарту вчителя початкової школи та 20 стандартів вищої освіти для педагогічних спеціальностей/спеціалізацій.

У середньостроковій перспективі:

створення системи освітньої статистики у сфері загальної середньої освіти;

забезпечення дітей дошкільного віку якісною дошкільною освітою відповідно до потреб;

збільшення обсягу охоплення учнів загальноосвітніх навчальних закладів, які вивчають дві іноземні мови;

збільшення на 50 відсотків обсягу охоплення дітей з особливими освітніми потребами інклюзивною освітою;

зменшення розриву між якісними показниками середньої освіти у сільських та міських школах (за результатами зовнішнього незалежного оцінювання);

входження за результатами участі у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти PISA-2018 до 50 кращих держав — учасниць дослідження.

2.10. Модернізація професійно-технічної освіти

Мета, якої передбачається досягнути

Модернізація професійно-технічної освіти спрямована на створення сприятливих умов для якісної підготовки конкурентоспроможних робітничих кадрів, які здатні задовольнити вимоги сучасного ринку праці регіону та забезпечити рівний доступ до професійно-технічної освіти.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Модернізація мережі професійно-технічних навчальних закладів відповідно до потреб економіки держави та регіонального ринку праці:

здійснення реорганізації закладів професійно-технічної освіти для створення оптимальних умов для забезпечення якісної професійної підготовки: 2017 рік — 789 професійно-технічних навчальних закладів; 2018 — 779, 2019 — 771, 2020 — 765 таких закладів;

збільшення середнього контингенту професійно-технічних навчальних закладів (без урахування навчальних закладів при кримінально-виконавчих установах закритого типу, професійних училищ соціальної реабілітації та професійно-технічних училищ при виховних колоніях): 2017 рік — 390 осіб; 2018 — 400; 2020 — 410 осіб.

Розроблення Концепції розвитку системи підготовки молодшого спеціаліста як вищого рівня професійної невищої освіти до кінця 2017 року.

Розроблення та впровадження щороку 15 державних стандартів з конкретних професій на основі компетентнісного підходу на базі професійних стандартів.

Створення сучасних навчально-практичних центрів за галузевим спрямуванням:

із залученням інвестицій роботодавців: 2017 рік — п'ять центрів, 2018—2020 роки — 10 центрів;

за рахунок коштів державного бюджету: 2017 рік — 25 центрів.

Упровадження елементів дуальної форми професійного навчання у 30 професійно-технічних навчальних закладах.

Підвищення кваліфікації (стажування) 500 педагогічних працівників на базі галузевих навчально-практичних центрів.

Відновлення престижності робітничих професій та проведення ефективної профорієнтації населення: щороку проведення п'яти всеукраїнських конкурсів фахової майстерності, 25 регіональних “ярмарків професій”, 27 регіональних та всеукраїнських виставок; участь у міжнародних конкурсах фахової майстерності, зокрема WorldSkills.

У середньостроковій перспективі:

створення центрів оцінювання професійних кваліфікацій не менш як за п'ятьма професіями загальнодержавного значення;

забезпечення передачі професійно-технічних навчальних закладів з державної у комунальну власність.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Модернізація змісту професійної освіти на компетентнісних засадах шляхом розроблення освітніх стандартів нового покоління на базі професійних стандартів.

Забезпечення доступності та якості професійної освіти шляхом впровадження сучасних виробничих технологій та незалежного оцінювання результатів навчання.

Відновлення престижності робітничих професій шляхом проведення ефективної профорієнтації населення.

Вдосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів для реалізації принципів освіти і навчання відповідно до Європейської політики навчання протягом життя.

2.11. Забезпечення якості вищої освіти

Мета, якої передбачається досягнути

Створення системи забезпечення та постійного поліпшення якості вищої освіти, яка відповідає європейським рекомендаціям і стандартам вищої освіти, враховує кращі світові практики та є основною технологією досягнення відповідності освітньої системи вимогам і потребам суспільства та особистості.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

У 2017 році:

розроблення стандартів вищої освіти за освітнім рівнем бакалавра — 120, магістра — 80;

забезпечення функціонування Національного репозитарію академічних текстів — універсальної за змістом загальнодержавної електронної бази, фонди якої міститимуть кваліфікаційні роботи випускників системи вищої освіти, академічні тексти наукового, науково-технічного та освітнього (навчального) характеру;

забезпечення вільного і безоплатного доступу до академічних текстів в установленому порядку.

У середньостроковій перспективі:

розроблення та затвердження 125 стандартів вищої освіти освітнього рівня бакалавра; 127 стандартів вищої освіти освітнього рівня магістра; 117 стандартів освітньо-наукового рівня доктора філософії;

створення відкритого реєстру вищих навчальних закладів, який буде давати змогу зручно переглядати та обробляти статистичну інформацію про кожен вищий навчальний заклад і, таким чином, забезпечить доступ абітурієнтів до інформації про вищі навчальні заклади та рівень професійного розвитку їх випускників;

підвищення не менш як на п'ять позицій рейтингових показників якості менеджмент-освіти за результатами Глобального індексу конкурентоспроможності Світового економічного форуму;

подання заявки на включення Національного агентства забезпечення якості вищої освіти до Європейського реєстру агентств забезпечення якості вищої освіти.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Створення відкритого реєстру вищих навчальних закладів, який дасть змогу переглядати та обробляти статистичну інформацію про кожен вищий навчальний заклад. Така інформація повинна містити публічно доступну деперсоніфіковану (зведену) інформацію про зайнятість випускників конкретних спеціальностей кожного вищого навчального закладу.

Упровадження системи гарантування якості вищої освіти, яка ґрунтується на поєднанні стандартів вищої освіти, що містять державні вимоги до її змісту, самостійного розроблення вищими навчальними закладами освітніх програм, навчальних планів, спеціалізацій, напрацюванні методичної бази та наданні практичної допомоги вищим навчальним закладам у створенні системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. Важливим інструментом сполучення освітніх та професійних стандартів повинно стати запровадження (орієнтовно з 2019 року) єдиного державного кваліфікаційного іспиту з окремих спеціальностей відповідно до нових стандартів вищої освіти. Проведення єдиного державного кваліфікаційного іспиту можливо лише з використанням організаційно-технологічних процесів здійснення зовнішнього незалежного оцінювання, що потребує проведення вступних випробувань до магістратури з окремих спеціальностей.

Реформування системи державного фінансування вищої освіти (включаючи розширення фінансової автономії вищих навчальних закладів) та сфери публічних закупівель на підготовку фахівців з вищою освітою.

Розроблення та пілотне впровадження нової моделі управління та підвищення якості менеджменту у системі вищої освіти.

Врегулювання статусу вищих навчальних закладів I—II рівня акредитації з метою забезпечення їх діяльності як провідної ланки професійної освіти.

Розвиток академічного підприємництва.

Удосконалення механізму формування Національного агентства забезпечення якості вищої освіти на конкурсній основі з урахуванням досвіду імплементації Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”.

Створення Національного репозитарію академічних текстів та забезпечення його наповнення існуючими текстами. Нові тексти будуть надходити до Національного репозитарію з вищих навчальних закладів та наукових установ. У розрізі функціонування Національного репозитарію буде врахована можливість перевірки текстів щодо академічного плагіату.

2.12. Створення нової системи управління та фінансування науки

Мета, якої передбачається досягнути

Основними завданнями на середньостроковий період є відновлення статусу вітчизняної науки як основного інструменту технологічного та соціально-економічного розвитку держави, підвищення соціального статусу наукових та науково-педагогічних працівників, припинення масового відпливу висококваліфікованих наукових кадрів з України.

Утворення у 2017 році Національної ради з питань розвитку науки і технологій, до складу якої увійдуть представники наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки, дасть змогу у подальші роки спрямувати вектор наукових досліджень і розробок та кошти державного бюджету, що витрачаються на такі цілі, у бік найбільш важливих та пріоритетних для держави напрямів, зокрема тих, що забезпечуватимуть її обороноздатність та безпеку.

У середньостроковій перспективі очікується:

поетапне зростання обсягу фінансування наукової діяльності, в тому числі зростання обсягу грантового фінансування;

здійснення заходів щодо забезпечення реальної фінансової автономії наукових установ у частині використання зароблених коштів;

побудова нової системи оцінювання ефективності діяльності наукових установ та наукової діяльності вищих навчальних закладів на основі кращих світових практик;

створення та забезпечення роботи Національного фонду досліджень на основі системи проектного фінансування, яка передбачає прозорі процедури оцінювання, що базуються на кращих світових практиках, та залучення іноземних експертів та “наукової діаспори” для експертизи проектів Фонду;

розроблення та впровадження стратегії входження України до Європейського дослідницького простору та системного використання його можливостей.

2.13. Створення справедливої системи пенсійного страхування

Мета, якої передбачається досягнути

Підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян.

Запровадження єдиних та справедливих підходів до обчислення пенсій.

Створення умов для фінансової стійкості Пенсійного фонду України.

Підвищення привабливості солідарної системи для стимулювання легалізації заробітної плати та зайнятості серед працюючого населення.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Перерахування страхових пенсій для 10,9 млн. пенсіонерів.

Зменшення з 8 до 3,8 млн. пенсіонерів, або на 45 відсотків, у яких страхова пенсія є меншою за мінімальну.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Підвищення якості адміністрування та дисципліни сплати єдиного внеску.

Розширення охоплення пенсійним страхуванням зайнятого населення.

Систематизація пенсійного законодавства в єдиному законодавчому акті.

Посилення страхових принципів у призначенні пенсій з урахуванням заробітку і страхового стажу.

Заміна механізму відшкодування пільгових пенсій на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у розмірі 15 та 7 відсотків за працівників, які зайняті на роботах, що дають право на призначення пенсії на пільгових умовах, згідно із списками № 1 і 2.

Перегляд умов призначення пенсій за віком на пільгових умовах та за вислугу років.

2.14. Забезпечення ефективної державної соціальної підтримки населення

Мета, якої передбачається досягнути

Стимулювання працездатних непрацюючих членів сімей до пошуку роботи та виведення їх із стану бідності.

Посилення адресності надання соціальної допомоги та перехід до монетизації надання пільг.

Створення та впровадження єдиної інформаційної системи Мінсоцполітики.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Модернізація системи адміністрування соціальних виплат, компенсацій та субсидій для 20 млн. громадян.

Запровадження надання послуг у сфері соціального захисту в електронному вигляді.

Переведення соціальних пільг на виплату грошових компенсацій для 10,2 млн. громадян.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Запровадження надання пільг у грошовій формі.

Перехід до надання соціальної підтримки окремих категорій громадян за принципом "гроші ходять за людиною".

Запровадження стимулів до працевлаштування отримувачів соціальної допомоги.

Забезпечення здійснення державного контролю за соціальними виплатами та запровадження інституту соціальної інспекції.

Створення інформаційного середовища соціальної сфери з побудовою системи обміну даними в режимі реального часу, порталу соціальних послуг.

Створення мережі центрів надання соціальних послуг у форматі “Прозорий офіс”.

2.15. Забезпечення захисту прав дітей

Мета, якої передбачається досягнути

Створення системи для повноцінного виховання дітей в сімейному середовищі шляхом посилення відповідальності батьків, інших законних представників, а також кожної базової територіальної громади.

Запровадження системи раннього втручання — виявлення сімей з дітьми з різними формами вразливості починаючи з народження.

Забезпечення безпеки та благополуччя кожної дитини.

Створення системи координації діяльності з надання реабілітаційних та соціальних послуг на місцевому рівні дітям та сім'ям з дітьми.

Деінституалізація догляду дітей для забезпечення виховання кожної дитини у сім'ї або умовах, наближених до сімейних.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Зменшення чисельності дітей, які виховуються в інтернатних закладах, щороку на 10 відсотків.

Зменшення кількості направлень дітей до інтернатних закладів за заявами батьків.

Зменшення кількості дітей, тимчасово влаштованих до закладів соціального захисту дітей.

Створення не менше 50 сімей патронатних вихователів.

Зменшення кількості дітей, які потрапляють у ситуацію, що загрожує їх життю і здоров'ю.

Збільшення кількості забезпечених житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Посилення відповідальності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за прийняття рішень у найкращих інтересах дітей забезпечить:

поступову ліквідацію інституційного догляду дітей поза межами територіальної громади шляхом забезпечення надання сім'ям з дітьми якісної соціальної підтримки в умовах своєї територіальної громади, спрямованої на підтримку функції з виховання в сім'ї, запобігання домашньому насильству, жорсткому поводженню з дітьми;

забезпечення безперервного супроводження дітей та сімей з дітьми з особливими потребами з метою запобігання їх потраплянню в стаціонарні установи;

визначення обставин та алгоритму дій (заходів невідкладного реагування) під час виявлення дітей, які постраждали або можуть

постраждати від жорстокого поводження, дітей, життю або здоров'ю яких загрожує небезпека;

збільшення частки дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа, які забезпечені житлом;

забезпечення своєчасного виявлення, реагування на випадки жорстокого поводження з дітьми, насильства, залучення до найгірших форм дитячої праці, в тому числі до жебракування.

Питання для самоперевірки:

- 1.Які основні цілі соціального розвитку України?
- 2.В чому полягає розвиток економіки?
- 3.Які основні цілі іноваційного розвитку економіки?
- 4.Які цілі реформування медицини?
- 5.Які цілі реформування освіти?

Тема 5. Зарубіжний досвід соціального розвитку суспільства та особистості

План лекції

- 1. Загальна характеристика соціальної політики у країн ЄС.**
- 2. Характеристика моделей соціальної політики розвинутих країн**

Список рекомендованої літератури [9-15]

Основні терміни і поняття теми: витрати на соціальний захист,, моделі соціальної політики, реформа соціальної політики

1. Загальна характеристика соціальної політики у країн ЄС.

Реформа соціальної політики є одним з найбільш важливих питань не тільки для окремих держав членів ЄС, а й для Європейського Союзу загалом. Після рішення Великобританії вийти з ЄС напрямок розвитку Європи та її соціальні стандарти знов набули актуальності. Незважаючи на значні політичні та економічні досягнення, Євросоюз більше не в змозі забезпечити задовільні показники економічного зростання. Загострення проблеми зростання ЄС є сигналом того, що економіка застрягла в системі масового виробництва, впливу великих корпорацій і довгострокових моделей зайнятості, які більше не підходять для сучасного світу, який характеризується швидкими технологічними змінами і сильною глобальною конкуренцією. З огляду на це, країни Євросоюзу повинні провести комплексні економічні та соціальні реформи з метою розвитку інноваційної економіки, орієнтованої на Research & Development (R&D), технології та людський капітал.

Сьогодні ми можемо спостерігати, що нездатність зростання загрожує не тільки стійкості європейської моделі, а й самому процесу європейської інтеграції, який будується на однакових засадах миру, розвитку і процвітання. Більша частина жителів країн ЄС незадоволені реакцією урядів своїх країн на міграційні, економічні та соціальні проблеми, які загострилися останнім часом у зв'язку з військовими діями в Україні і Сирії та через Brexit. Також викликає занепокоєність економічна і соціальна нестабільність, що випливають з цих невирішених проблем (які стали наслідком). Статистичні данні свідчать, що у 18 країнах ЄС заробітна плата за останні сім років зростала набагато повільнішими темпами, ніж за вісім років до цього, також спостерігається скорочення частки соціальних витрат у ВВП Євросоюзу.

Україна, прагнучи стати рівноправним членом європейського співтовариства, також має чітко усвідомлювати необхідність зміни пріоритетів соціальної політики. Вибір можливих альтернатив є надто складним завданням, але провідною ідеєю соціальної політики має

залишатися прагнення до більшої справедливості суспільства та забезпечення сталого розвитку. Сьогодні Україна перебуває у надто складних умовах (військові події на Сході, погіршення економічної ситуації, значна соціальна напруга), які суттєво ускладнюють можливості реалізації соціальної політики та формують поле невизначеності. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають дослідження, які спрямовані на створення наукового підґрунтя для розроблення та реалізації дієвої політики соціального захисту та підтримки населення в країнах ЄС та Україні.

Соціальна політика є визначальним напрямом внутрішньої політики держави. Вона є складовою загальної політики, втілена в соціальні програми і різноманітні заходи, які спрямовані на задоволення потреб та інтересів людей і суспільства.

Соціальна політика — діяльність держави, спрямована на створення та регулювання соціально- економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у країні; соціально-економічні заходи держави, підприємств, місцевих органів влади, які спрямовані на захист населення від безробіття, інфляції, знецінення трудових заощаджень. В основі базової концепції соціальної політики лежить задоволення рівноправних основних людських потреб — здоров'я, доходу, освіти, праці, житла, особистої безпеки.

Соціальна політика у вузькому розумінні означає діяльність її суб'єктів з формування соціальної безпеки особи і суспільства. У широкому розумінні соціальна політика – це система управлінських, регулятивних, саморегульованих способів та форм діяльності суб'єктів, сукупність принципів, рішень, дій, що втілюються в соціальних програмах і соціальній практиці з метою задоволення соціальних потреб, збалансованості соціальних інтересів людини, соціальних груп суспільства, досягнення соціальних цілей, вирішення соціальних завдань, формування соціальних цінностей. При цьому в широкому розумінні соціальна політика – це система не лише інституціональних, а й надінституціональних (таких, що перебувають у компетенції інших соціальних інститутів), державних і громадських, суспільних і особистих, індивідуальних способів і форм діяльності, спрямованих на соціальний розвиток, створення умов для всебічної самореалізації соціального потенціалу людини, її сутнісних сил.

Соціальна політика означає в широкому розумінні діяльність національної влади щодо організації та підтримання добробуту держави на користь її громадян. Для реалізації соціальної політики держава

шляхом регулювання втручається у перерозподіл суспільних благ, зменшує негативні наслідки функціонування ринку праці. Перерозподіл державою суспільних благ є головним завданням соціальної політики. Це здійснюється з метою забезпечення колективних соціальних потреб (охорона здоров'я, охорона праці, освіта, професійне навчання тощо) та соціального забезпечення тієї частини населення, яка потребує допомоги держави

(пенсіонери, інваліди, безробітні, багатодітні сім'ї) . Тобто соціальна політика розглядається як національний феномен. Однак у межах Євросоюзу вона набула значення загальноєвропейського феномену.

Початок формування соціальної політики країн Європейського союзу пов'язаний із набуттям чинності Маастрихтського договору щодо його заснування, який доповнив Договір про заснування ЄЕС розділами VIII «Соціальна політика, освіта, професійне навчання і молодь» і XIV «Економічне і соціальне з'єднання», а також його додатків – Угоди про соціальну політику й Протоколу про соціальну політику, передбачали певні зміни інституціонального характеру й визначили правові основи для здійснення комунітарної соціальної політики. Зазначимо, що процес розробки Маастрихтського договору супроводжували дослідження проблем, пов'язаних із запровадження європейської соціальної політики, за результатами яких було підготовлено Білу книгу про зростання, конкурентоспроможність і зайнятість: виклики і шляхи для вступу в XXI ст. (Growth, competitiveness, employment, 1993 p.), Зелену книгу (Green Paper – European social policy, 1993 p.) і Білу книгу (European Social Policy – A Way Forward for the Union, 1994 p.).

Попри те, що між членами ЄС існують розбіжності як у баченні сутності, мети та напрямків соціальної політики, так і її змісту, переважна більшість з них (окрім Великобританії та Ірландії) декларують прагнення змінити національні соціальні моделі відповідно до моделі, яка отримала назву Європейська соціальна модель. Таким чином, декларуючи Єдину соціальну модель, європейські уряди мали на меті досягти суттєвого покращення добробуту і підвищення рівня економічного розвитку Союзу загалом і кожної держави-члена зокрема, сприяння зайнятості, поліпшення умов життя і праці, підтримка високого рівня соціальної захищеності, високого рівня освіти та соціальний діалог.

На нашу думку, поняття «європейська соціальна модель» використовувати не зовсім коректно, оскільки в системі економічного управління Євросоюзу деякі питання політики вирішуються на національному рівні, інші на рівні ЄС. Вирішення більшості проблем у сфері зайнятості, працевлаштування та реформування соціальної політики здійснюється на рівні держав-членів ЄС, а не на рівні Євросоюзу. Тому насправді існують різні європейські соціальні моделі, з різними особливостями й різною ефективністю.

У контексті більш глибокого розуміння можливостей реформування та перспектив Єдиної соціальної політики країн Європейського Союзу, пошуку та вдосконалення власної моделі соціальної політики необхідно проаналізувати відмінності в моделях соціально-економічної політики.

2. Характеристика моделей соціальної політики розвинутих країн

Існують різні класифікаційні ознаки й відповідно моделі соціальної політики.

Американська(США, Канада): відсутність уніфікованої системи соціального захисту, мінімалістський підхід до розв'язання соціальних проблем; реалізація федеральних програм на рівні штатів із подвійним фінансуванням із бюджетів обох рівнів; обов'язкове солідарне соціальне страхування, за рахунок якого виплачують пенсії, допомогу малозабезпеченим тощо; розгалужена мережа добровільного медичного страхування, частково регульованого державою; існування приватних закладів із надання платних соціальних і медико-соціальних послуг; активна діяльність благодійних організацій.

Скандинавська (Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція) відзначається надзвичайно високою часткою ВВП, яка розподіляється через бюджет (понад 50 %); соціальна політика тісно пов'язана з державним регулюванням економіки, що має чітко виражену соціальну спрямованість. Характерними ознаками цієї моделі є: забезпечення максимального рівня зайнятості; високі темпи економічного зростання за державної підтримки; справедливий розподіл доходів; активна участь держави у розробці та реалізації соціальних програм; встановлення і підтримка високих стандартів життя і доходів

населення; скоординована політика уряду, підприємців та профспілок у забезпеченні максимального рівня зайнятості і високих стандартів оплати праці; високі податки та висока податкова база.

Японська (Японія): передбачає проведення політики вирівнювання доходів, особливу політику використання робочої сили (система довічного найму з певними сучасними модифікаціями), домінування психології колективізму, солідарності в доходах, досягнення консенсусу між різними суб'єктами у розв'язанні соціально-економічних проблем, піднесення питань підвищення життєвого рівня населення в ранг національних пріоритетів.

Англосаксонська (Великобританія, Ірландія) характеризується мінімальним втручанням держави в механізми розподілу та перерозподілу доходів; незначними соціальними гарантіями з боку держави; пріоритетом економічних цілей над соціальними. Соціальний захист має адресний характер. Держава мало втручається в регулювання зайнятості, соціальні послуги переважно надають приватні компанії та громадські організації.

Континентальна (Австрія, Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Франція, Швейцарія) в основі цієї моделі лежить механізм соціального страхування, соціальні видатки фінансуються переважно за рахунок страхових внесків роботодавців і застрахованих працівників. Для цієї моделі характерні широко розгалужена обов'язкова система соціального страхування та існування соціальних трансфертів для непрацюючих членів суспільства. Держава надає однакового значення економічним та соціальним цілям в економічній політиці. Через бюджет перерозподіляється близько 50 % ВВП, страхові фонди формуються як за рахунок роботодавців, так і працівників.

Середземноморська (Греція, Іспанія, Італія, Португалія) соціальна політика переважно орієнтована на соціально вразливі верстви населення і не має всеохопного характеру. У цих країнах більш характерне використання

певних громадських організацій для виконання соціальних функцій. Соціальна допомога має здебільшого адресний характер (малозабезпеченим).

Більшість дослідників у сфері соціальної політики сходяться в тому, що скандинавська модель є найбільш привабливою й характеризується такими загальними цілями соціальної політики, як зміцнення солідарності й збільшення рівності, які досягаються широкою та універсальною політикою високої якості. Вони визначають наступні характеристики скандинавської моделі добробуту:

- всеосяжний характер: державна політика має широке охоплення; порівняно з іншими країнами,

 - державна має тут більший вплив, ніж ринок або цивільне суспільство;

- повна зайнятість: політика спрямована на забезпечення більш повної зайнятості населення і/або попередження безробіття, особливо тривалого;

- рівність: політика має на меті збільшення рівності між різними гендерними, віковими, класовими, сімейними, етнічними, релігійними, регіональними і іншими групами;

- універсальність: право на основні соціальні гарантії (у натуральному і грошовому виразі) для широкого спектра соціальних обставин і життєвих ситуацій;

- висока якість цих гарантій: соціальні послуги мають високу якість і надаються професіоналами в цій сфері;

- щедрість гарантій: грошові трансферти, особливо для низькодоходних груп, достатньо щедрі, щоб забезпечити «нормальний» рівень життя.

Отже, незалежно від відмінностей у моделях соціальної політики члени Європейського союзу розвивають свою економіку у напрямку забезпечення високого рівня зайнятості, забезпечення високого рівня соціального захисту, гарної освіти і якості здоров'я, подолання бідності й нерівності.

Соціальну політику України важко віднести до будь-якої з вищенаведених моделей. Однак, з огляду на європейський вибір України, моделлю соціальної політики нашої держави має стати побудова моделі соціально орієнтованої економіки, в основі якої мають бути покладені високі стандарти рівня життя людей, які максимально повно враховують соціальні потреби та надають гарантії споживачам соціальних послуг.

у країнах ЄС соціальний захист становить найбільш важливу частину державних витрат. Частка витрат на соціальний захист у ВВП коливалася по країнах ЄС від 9,6 % в Ірландії до 25,6 % у Фінляндії.

Витрати на соціальний захист поділяються на певні групи:

- «sickness & disability» – витрати на охорону здоров'я та допомогу особам, що втратили працездатність. Ці витрати містять: витрати на інтеграцію на ринку праці осіб з інвалідністю й працівників з обмеженою працездатністю, витрати на виплату допомоги на випадок хвороби та інвалідності;

- «old age» – витрати на соціальний захист людей похилого віку, виплата пенсій, витрати на реалізацію державних програм щодо охорони

здоров'я, освіти та соціального житла для людей похилого віку. Ця стаття також містить соціальні витрати на такі послуги для літніх людей, як денний догляд та реабілітаційні послуги, піклування за місцем проживання та інші пільги в натуральній формі;

– «survivors» – витрати на соціальний захист у зв'язку із втратою годувальника;

– «family & children» – соціальні витрати на допомогу сім'ям і дітям передбачають: грошові виплати (допомоги) сім'ям з дітьми, разом із допомогою на дітей, яка в окремих країнах залежить від рівня заробітної плати батьків та/або віку дитини; допомогу на період відпустки по догляду за дитиною та допомогу самотнім батькам. Фінансова підтримка сімей здійснюється здебільшого через систему оподаткування, в тому числі звільнення від сплати податків;

– «unemployment» – соціальні витрати на допомогу по безробіттю;

– «housing & social exclusion» – витрати для вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням житлом малозабезпечених верст населення, та проблем, пов'язаних із соціальною ізоляцією. Соціальна ізоляція – це процес, при якому окремі особи або їх групи частково або повністю позбавляються доступу до різних прав, можливостей і ресурсів, які зазвичай доступні для членів іншої групи і які мають основоположне значення для соціальної інтеграції всередині цієї конкретної групи (наприклад, житло, зайнятість, охорона здоров'я, громадська участь, демократична участь тощо).

Гендерна, кастова або етнічна нерівність призводить до соціальної ізоляції, результатом якої є неможливість окремих громадян повною мірою брати участь в економічному, соціальному і політичному житті суспільства, в якому вони живуть.

Витрати на охорону здоров'я та допомогу з непрацездатності склали 2,8 % від загального обсягу соціальних витрат у середньому по ЄС у 2015 р. Серед країн-членів частка цих витрат коливалася від 0,2 % в Болгарії до 4,8 % в Данії. Ці витрати практично вдвічі перевищують витрати на допомогу по безробіттю.

Стаття «Old age» складає найбільшу частку витрат в усіх країнах-членах. Витрати державного сектору на «старість» становили 10,3 % ВВП Євросоюзу. Частка витрат на соціальний захист, пов'язаних із старістю, найвищою є в Греції (15,7 %) і найнижчою в Ірландії (2,4 %).

Допомога сім'ям та дітям складає в середньому 1,7 % від загальної суми соціальних виплат в ЄС, допомога по безробіттю – 1,4 %, допомога на житло та соціальне відчуження – 1,7 %. Частка витрат на допомогу сім'ям та дітям становить від 0,6 % у Греції та Іспанії до 4,6 % у Данії. Допомога по безробіттю варіюється від 0,1 % в Болгарії та Румунії до 2,7 % в Данії та Фінляндії чітко прослідковується тенденція до зменшення частки витрат на соціальний захист та розмірів заробітної плати.

Станом на 1 січня 2017 року, 22 країни-члени ЄС з 28 мають національні мінімальні розміри оплати праці, окрім Данії, Італії, Кіпру,

Австрії, Фінляндії і Швеції. Ці країни за рівнем мінімальної заробітної плати поділяються на три основні групи.

Десять країн-членів, розташованих на сході ЄС, мали мінімальну заробітну плату нижче € 500 на місяць: Болгарія (€ 235), Румунія (€ 275), Латвія і Литва (обидві € 380), Чехія (€ 407), Угорщина (€ 412), Хорватія (€ 433), Словаччина (€ 435), Польща (€ 453) і Естонії (€ 470).

У п'яти інших держав-членів, розташованих на півдні, мінімальна заробітна плата від € 500 до € 1000 на місяць: Португалія (€ 650), Греція (€ 684), Мальта (€ 736), Словенія (€ 805) та Іспанія (€ 826). В інших семи держав-членів, всі вони розташовані на заході і півночі ЄС, мінімальна заробітна плата була значно вища: € 1000 на місяць: Великобританія (€ 1397), Франція (€ 1480), Німеччина (€ 1498), Бельгія (€ 1532), Нідерланди (€ 1552), Ірландія (€ 1563) і Люксембург (€ 1999) режим суворої економії, значне податкове навантаження й міграційні проблеми призвели до втрат робочих місць, нестабільної роботи, погіршення умов праці і скорочення заробітної плати, а також до різкого скорочення державних витрат на соціальний захист та забезпечення, що також впливає на зниження внутрішнього попиту. Це призвело до значних розчарувань серед населення та зростання антиєвропейських настроїв.

У результаті Brexit існує певна занепокоєність через потенційний негативний вплив на рівень безробіття, зайнятість й умови праці для британських та європейських працівників. Окрім того, між країнами і всередині країн існує значна нерівність і диспропорції, зокрема в країнах Центральної та Східної Європи. Соціальний і зарплатний демпінг та дискримінація у сфері соціальних і трудових прав повинні бути вирішені шляхом створення соціального виміру ЄС, який принесе користь всім європейським країнам. Необхідно продовжувати конвергенцію і подальшу інтеграцію в області прав і систем соціального захисту, оминаючи ефективно функціонуючі національні практики.

Сучасні тенденції розвитку світової економіки характеризуються швидкими змінами, які створюють як потенційні загрози, так і нові можливості. Найбільш складним завданням як для європейської економіки загалом, так і для окремих країн є здатність залишатися досить гнучкою для того, щоб скористатися новими можливостями і подолати загрози. Для цього необхідне насамперед реформування ринку праці та соціальної політики. Нездатність бути лабільними, швидко реагувати на зміни не тільки обмежує Європу від можливості подальшої глобалізації, а й ставить під загрозу існування єдиного ринку і валютного союзу. Реформи соціальної політики є одним з найбільш важливих питань не тільки для окремих держав-членів ЄС, а й для Європейського Союзу загалом. Вартість економічної інтеграції при відсутності адекватного рівня соціального захисту – це зростання нерівності, відсутності безпеки і маргіналізації серед громадян ЄС. Гендерна нерівність та нерівність серед молоді, проблеми на ринку праці і в суспільстві стримують економіку та соціальний прогрес.

Незважаючи на наявні розбіжності в підходах до класифікації моделей соціальної політики та відмінності у їх змісті, члени Європейського Союзу розвивають свою економіку у напрямку забезпечення високого рівня та стандартів життя, забезпечення високого рівня соціального захисту, освіти і якості здоров'я, подолання бідності й нерівності. Моделлю соціальної політики України має стати побудова моделі соціально орієнтованої економіки, в основі якої мають бути покладені високі стандарти рівня життя людей, які максимально повно враховують й відповідають соціальним нормам ЄС.

Якщо оцінювати зміни в рівнях соціального забезпечення, оплати праці в довгостроковій перспективі, стає очевидним, що політика суворої економії в ЄС здійснює негативний вплив на рівень життя, що також позначається на внутрішньому попиті. Це призводить до значного невдоволення серед європейців та зростання антиєвропейських настроїв.

Зважаючи на сучасні проблеми, які загострив Brexit, нині всі зусилля ЄС повинні бути спрямовані на збереження єдиного ринку, реформування ринку праці та соціальної політики. ЄС не варто відкладати або призупиняти дії зі створення більш справедливої, демократичної і рівноправної Європи, підвищувати стандарти праці та життя, створювати нові робочі місця, будувати економіку з сильною соціальною і прогресивною податково-бюджетною політикою

Питання для самоперевірки:

1. Які основні витрати на соціальний захист в ЄС?
2. Які моделі соціальної політики в ЄС?
3. В чому сутність реформи соціальної політики в ЄС?

Тема 6. Теоретичні засади діагностики соціального розвитку

План лекції

1. Суність соціальної діагностики.

2. Методи соціальної діагностики.

Список рекомендованої літератури [1-8; 9-15]

Основні терміни і поняття теми: соціальна діагностика, методи соціальної діагностики, соціометрія, соціальна паспортизація, соціально-педагогічна діагностика.

1. Суність соціальної діагностики.

Соціальна діагностика — найважливіший компонент соціальної технології і сфера діяльності практичного соціального працівника. Технологія соціальної діагностики містить у собі принципи, алгоритм процедур і способів перевірки різних методів дослідження соціальних процесів. В основі діагностики лежить проблема аналізу й узагальнення факторів, що характеризують соціальний розвиток людини, соціальних груп, суспільства. Термін «діагностика» (від грецьк. *diagnostikos* - здатність розпізнавати) використовується в медицині для позначення процесу розпізнавання хвороби, постановки діагнозу. Уявлення про патології стану суспільства або індивідів і груп у цьому суспільстві як про соціальні хвороби затвердилося разом із зародженням соціальної роботи. Це пояснює той факт, що значна частина термінології соціальної роботи як галузі знання і практичної діяльності подібна з медичною термінологією, так само як термінологія, що визначає зміст і організаційне оформлення деяких «наскрізних» для усіх видів соціальної роботи технологій: соціальна діагностика, соціальний терапія, профілактика і т.д. Як виявилось, це пояснюється не тільки зручністю використання добре розробленого понятійного апарату, але і подібністю цих двох областей діяльності.

Уже наприкінці XIX ст. емпіричне дослідження стану малозабезпечених прошарків населення в багатьох країнах виявило тісну обумовленість ряду захворювань — туберкульозу, рахіту, венеричних хвороб й ін. — низьким матеріальним рівнем.

Розпізнавання соціальної патології, що бажано викоренити, або соціальної проблеми, яку необхідно вирішити, викликає в першу чергу питання про те, що розуміється під патологією, нормою, проблемою. У самому загальному змісті можна сказати, що патологія — це об'єктивне відхилення від норми, а проблема — це усвідомлена патологія; відхилення, що викликає занепокоєння людей, мотивує їхню перетворюючу діяльність. Поняття соціальної норми внутрішньо суперечливе. Його прийнято розглядати на двох рівнях: з одного боку, це те, що характеризує погляди і

поведінку більшості, те, що в соціальній дійсності математичноописується як нормальний розподіл; з іншого боку, це загально визнане правило, те, що пропонується усім як зразок поведінки і відчуження. Ймовірно, в ідеалі другий варіант пояснення цього, поняття повинен бути обумовлений першим: зразком являється те, що властиво більшості. Але дійсність перевершує, будь-які ідеальні уявлення про неї, тому поняття про норму і патологію можуть підкорятися іншим, набагато більш парадоксальним закономірностям.

Ймовірно, чим більш розвинуте і структурно різноманітне суспільство, тим, більше типів норми може існувати в ньому одночасно і рівноправно. Якщо в традиційних або тоталітарних соціумах нормальним, тобто припустимим, санкціонованим владою, визнавався один варіант, а всі інші, як і їхні носії, переслідувалися, а іноді і знищувалися; то в модернізованому демократичному суспільстві допускаються різноманітні норми - за умови, що вони не суперечать законам або не заважають існуванню інших людей, що дотримують інших норм. Однак у зміст цієї діяльності крім об'єктивних, чітко фіксованих аспектів входять також суб'єктивні аспекти, що досить важко формалізувати, помістити в рамки, піддати кількісному аналізу. Люди мають право на щастя, хоча його розуміння в кожного своє, не можливо нав'язати іншим свою думку про те "що добре, а що погано". В суспільстві можуть існувати серйозні труднощі, але протягом тривалого часу на них не звертають увагу, хоча наука вже зафіксувала й проголосила цей факт.

Це закономірне явище; те або інше соціальне відхилення може (або не може) бути патологією з погляду об'єктивних тенденцій соціального розвитку, загального ходу подій. У той же час соціальна патологія усвідомлюється як соціальна проблема, тобто ускладнення, що порушує плин життя і яке необхідно виправити, ймовірно, тільки в тому випадку, коли, по-перше, вона деформує функціонування суспільства і, по-друге, коли суспільство виявляється досить зрілим і підготовленим, щоб її побачити й усвідомити. Соціальна діагностика — процес наукового виявлення та вивчення причинно-наслідкових зв'язків і взаємостосунків у суспільстві, що характеризують його соціально-економічний, культурно-правовий, морально-психологічний, медико-біологічний та санітарно-екологічний стани. В більш вузькому розумінні - це вивчення причин соціальних проблем, котрі створюють складні життєві ситуації для індивіда, сім'ї, окремих груп.

Соціальна діагностика — це:

- 1) діяльність по розпізнаванню й аналізу соціальних патологій і проблем;
- 2) процес такого аналізу з формулюванням обґрунтованого висновку про предмет розгляду;
- 3) галузь соціальних наук, присвячена методам одержання знання про суспільство.

Оскільки саме поняття досить багатозначне, то, говорячи про соціальну

діагностику, ми маємо на увазі або одичне дослідження соціальної ситуації клієнта, якому соціальний працівник повинен надати допомогу, або необхідний етап будь-якого впливу в соціальній роботі, технологічний імператив соціального обслуговування, або сукупність наукових методів, що обґрунтовують правильність отриманої інформації. Відповідно, цією діяльністю займаються фахівці різних органів і установ, що використовують широкий спектр технологій, методів соціальних (іноді також природних — у випадку медико-соціальної роботи) наук на різних рівнях і з різними цілями. Методи соціальної діагностики ґрунтуються на ряді принципів, як загальних для всіх соціальних наук, так і специфічних. Насамперед це принцип об'єктивності, який потрібно розглядати в двох аспектах. По-перше, дослідник не повинен залежати від впливу зовнішніх факторів (наприклад, бажання і переваг начальства). На жаль, соціальна діагностика може розкривати негативні факти, що іноді люто відкидаються не тільки представниками органів влади, але і шокованою громадськістю. Усвідомлено або не усвідомлено спотворюючи дійсну картину в силу небажання подібної реакції, соціальний діагност тим самим блокує можливість корекції соціальної патології, що він досліджував. По-друге, соціальний працівник повинен протистояти впливу на результати проведеного ним аналізу внутрішніх факторів — власних забобонів, незнання, аберації власного життєвого, сімейного досвіду. Спотворюючий вплив цих факторів може бути спрямований як на збір фактів, так і на їх інтерпретацію.[9.] У зв'язку з цим необхідно також використовувати принцип верифікації соціальної інформації, тобто встановлення її вірогідності, можливості перевірки за допомогою інших процедур або інших джерел даних. Соціальна дійсність повна протиріч, одичних фактів і випадків, і, щоб формулювати на їхній основі закономірності, необхідно перевіряти емпіричні дані солідною теорією, зіставляти дані, отримані з різних каналів. Унаслідок цього необхідно застосовувати і принцип системності в діагностиці, тому що абсолютно всі соціальні проблеми є полікаузальними, тобто їхнє зародження і розвиток визначається не одною причиною, а декількома, часто навіть системою, мережею причин. У зв'язку з цим, для того щоб визначити джерело і способи вирішення життєвої проблеми клієнта, необхідно проаналізувати його мікросоціальне середовище, його сімейні взаємини; необхідно також мати уявлення про інтелектуальний рівень і особливості характеру клієнта, про стан його здоров'я. Зрозуміло, соціальний працівник ні в якій мірі не може бути фахівцем у всіх названих областях, однак визначити наявність проблеми і порекомендувати професіонала, що здатний зробити поглиблену діагностику, він зобов'язаний. Специфічним принципом діагностики в соціальній роботі можна вважати принцип клієнтоцентризму, тобто розгляд всіх сторін соціальної дійсності, усіх зв'язків і опосередкування соціальної ситуації з погляду інтересів і прав індивіда або групи. Інші соціальні інститути захищають інтереси держави і суспільства, їхніх окремих установ або організацій. Соціальний працівник захищає інтереси клієнта (зрозуміло, якщо це не входить у конфлікт із

законом) і з урахуванням цієї позиції будує усю свою діяльність.[7.] Соціальну діагностику в соціальній роботі розглядають, перш за все, як інструмент, котрий дає управлінським органам необхідну інформацію, на основі якої розробляються різні соціальні прогнози та проекти, вивчається громадська думка та морально-психологічний клімат у суспільстві

2.Методи соціальної діагностики.

Серед загальних вимог, яким повинні відповідати методи соціальної діагностики, варто назвати валідність, надійність, однозначність і точність. Є ряд і додаткових, спеціальних вимог, пропонованих до вибору діагностичних методів у соціальній роботі. По-перше, кращий метод найбільш простий з усіх можливих і найменш трудомісткий з тих, що дозволяють одержати необхідний результат. Проста опитувальна методика іноді може бути результативнішою складного тесту. По-друге, метод повинен бути доступним не тільки для соціального працівника, але і для клієнта при мінімумі фізичних і психологічних умов, необхідних для його проведення. По-третє, технологія застосування методів (інструкція) повинна бути ясною і зрозумілою. Вона повинна набутовувати клієнта на довірче відношення до соціального працівника, на співробітництво, що виключає виникнення побічних мотивів, здатних негативно вплинути на результати. По-четверте, обстановка й умови проведення діагностики не повинні відволікати клієнта від співучасті в діагностиці. Ще одна особливість соціальної діагностики — обмежене використання кількісних співвідношень і математичних методів. Тому цілком очевидно, що соціальна діагностика має здійснюватись за допомогою певного діагностичного інструментарію, який в основному, є сукупністю різних соціологічних та статистичних методів. Соціальна ситуація клієнта завжди унікальна, неповторна, тому найбільш поширені технології емпіричного спостереження, аналіз одиничних даних. Поки ще не занадто розвинуті інструментальні технології, що викликано лише недавнім виникненням соціальних технологій (і діагностичних, зокрема) і тим, що соціальний працівник розглядає самого себе як інструмент вивчення і перетворення соціальної ситуації. За допомогою нескладних приладів можна вимірити клієнтові артеріальний тиск і визначити важливі показники його здоров'я, але «вимірити тиск» внутрішньо сімейних або внутрішньо групових протиріч досить складно. Нарешті, остання відмінність технологій соціальної діагностики, обумовлена вже розглянутими відмінностями: дана технологія в значній мірі визначається не тільки знаннями, але й уміннями і навичками. Їхнє вивчення не може ґрунтуватися тільки на засвоєнні теорії. Необхідна передача технологій, наставництво досвідчених фахівців і практичне навчання початківців.

Соціологічні методи використовуються у соціальній діагностиці найчастіше з метою збору інформації щодо окремих суспільних проблем та визначення

ставлення людей до них. Найбільш розповсюдженими серед них у сфері соціальної роботи є: спостереження; методи опитування (інтерв'ювання, анкетування, фокус-група); методи аналізу документів (традиційний аналіз, контент-аналіз); експертна оцінка.

Спостереження - один з емпіричних методів дослідження, який полягає в безпосередньому та цілеспрямованому сприйнятті оточуючої дійсності. В соціальній роботі цей метод здебільшого використовується для збору інформації про поведінку конкретної людини чи певної групи. Опитування - спосіб отримання інформації про суб'єктивний світ людей, їх нахили, судження, мотиви діяльності. Різновидом опитування є інтерв'ю, яке проводиться у формі бесіди за чітко визначеним планом. Вони бувають дистанційні (телефонне інтерв'ю) та очні (безпосереднє спілкування учасників інтерв'ю). Анкетування є також різновидом опитування, що полягає в отриманні інформації шляхом відповіді респондентів у письмовій формі на запропонований перелік запитань. Бесіда в соціальній діагностиці — метод одержання і коректування інформації на основі вербальної комунікації. Мають, основна вимога, якій повинен відповідати соціальний працівник-діагност, — це вміння розташовувати до себе людей, викликати їхню довіру і домагатися щирості у відповідях. Ведення бесіди вимагає визначених знань і навичок. Причому, маються на увазі знання не тільки по обговорюваній у ході бесіди проблематиці. Ведучому бесіди необхідні знання по загальній і соціальній психології, логіці, риторичі, етиці і т.д. Основні технологічні умови, що забезпечують успіх бесіди:

- вміння зацікавити співрозмовника запропонованою темою бесіди;
- створення атмосфери взаємної поваги і довіри;
- митецьке використання методів переконання і вселяння.

Фокус-група - це групове інтерв'ю, яке проходить у формі групової дискусії і спрямоване на отримання від її учасників "суб'єктивної інформації" про те, як вони сприймають конкретні суспільні події та явища. Метод експертної оцінки. Це опитування експертів шляхом анкетування й інтерв'ювання. Іноді соціальна проблема має потребу в оцінці компетентних осіб — експертів, що мають глибокі знання про предмет або об'єкт дослідження. Експертна оцінка в рамках біхевіористського підходу вимагає використання багатьох джерел інформації, включаючи безпосереднє спостереження за індивідом, його оточенням. Можливо також моделювання реальних умов життя. Можуть бути застосовані також психологічні аспекти самоконтролю і самозвіту, у яких формується ланцюжок форм поведінки, почуттів, думок, проблем і бажань. Соціометрія — це метод опитування й алгоритм для математичної обробки первинних вимірів. Суть її зводиться до вирахування різноманітних персональних і групових індексів. Моніторинг — це організація постійного відстеження інформації, включене спостереження, оцінка й аналіз соціальних ситуацій у фокусі їхньої зміни,

із прогнозуванням цих змін на визначену перспективу. Методи тестування. Особливо широко поширені. Їх існує безліч, і, вони розділяються на групи за рядом ознак: індивідуальні і групові (колективні), вербальні і невербальні; кількісні і якісні, загальні і спеціальні й ін. Біографічний метод — спосіб дослідження, діагностики, корекції і проектування життєвого шляху особистості. Цей метод, заснований на вивченні особистості в контексті її особистої історії і перспектив розвитку її індивідуального буття і взаємин з іншими людьми, спрямований на реконструкцію життєвих програм і сценаріїв розвитку особистості, на переструктурування просторово-часової організації ділового, сімейного, духовного життя в умовах конкретного природного і соціального середовища.

Одним із основних методів отримання конкретного знання про соціальну реальність на основі інформації, зафіксованої в різних документах, текстах масової комунікації, є метод аналізу документів. Він застосовується з метою уточнення або підтвердження результатів опитування та спостереження.

Досить поширеним методом соціальної діагностики є також аналіз соціуму (соціальна паспортизація). Він є необхідним у ході збору статистичних даних, за допомогою яких можна охарактеризувати життєву ситуацію стосовно осіб у певному соціумі. До таких даних відносять кількість дітей та дорослих, людей з особливими потребами, осіб девіантної поведінки, дані про різні типи сімей, об'єкти культурно-освітнього, медичного призначення, соціальні служби різного типу, громадські організації тощо.[5.]

Оскільки для соціальної діагностики досить важливим є характеристика певних властивостей та станів соціальних об'єктів, що мають кількісні показники, важливе значення при цьому виді діагностики має метод апрейзерів - спосіб виміру певної властивості об'єкта з використанням трьохзіркової шкали оцінки, де центральний показник виражає середнє значення (рівний нулю, нейтральний), а два інші дають протилежні характеристики досліджуваному об'єкту ("високий" чи "низький", "позитивний" чи "негативний", "важливо" чи "не суттєво" тощо). Якщо у своїй діагностиці соціальний працівник звертається лише до проявів індивідуально-психологічних особливостей того або іншого клієнта і цим обмежується, то отриманий таким способом психологічний «портрет» являється деякою мірою перекрученим, оскільки не враховує внутрішній стан особистості, вплив соціального середовища. До внутрішніх факторів діагностики відносять здоров'я, індивідуальні особливості, соціальні аспекти; до зовнішніх — діагностику соціуму, родини, виробничого колективу, позашкільних установ, засобів масової інформації й ін. **Сьогодні науковці роблять окремі спроби класифікувати методи соціальної діагностики:**

• зондажно-інформаційне обстеження (збір даних про інфраструктуру, чисельність, склад і динаміку місцевого населення тощо);

· соціально-історичне обстеження (вивчення історії заселення та освоєння даної території, зміни складу місцевого населення, дослідження його традицій, тощо).

· інформаційно-цільовий (аналіз різних документів, статей з місцевої та центральної преси, матеріалів електронних засобів інформації, листів, звернень громадян тощо);

· соціальне картографування (аналіз соціально-просторового розподілу і динаміки народжуваності та смертності населення, залежність якості життя від різних природних та соціальних факторів).

Найбільш послідовно охарактеризував технологічність творчого аналізу і діагнозу проблем соціального розвитку В.І. Вернадський. Він радив дотримуватися

- слідуючих правил:
- 1) проводити детальний аналіз;
 - 2) бачити за часткою загальне;
 - 3) не обмежуватися описом явища, а глибоко досліджувати його сутність і зв'язок з іншими явищами;
 - 4) не уникати питання «чому?»;
 - 5) простежувати історію ідей;
 - 6) збирати як найбільше даних про предмет досліджень з літературних джерел (переважно наукових), звертаючись до оригіналів;
 - 7) вивчати загальні закономірності наукового пізнання (думати про те, як думаєш);

8) зв'язувати науку з іншими галузями знання, із громадським життям;

9) не тільки вирішувати проблеми, але і знаходити нові, невирішені.

У соціальній роботі соціальна діагностика передбачає вивчення мотивів і причин поведінки особистості, прошарку, групи, їхнього стану (матеріального, психічного, духовного), визначення форм, методів роботи з ними. Основною метою соціальної діагностики є виявлення соціального змісту чинників, що діють у соціально-економічних, психологічних, правових сферах суспільного життя.

Рівні та етапи соціальної діагностики.

Рівні соціальної діагностики можна розділити у відповідності як з розв'язуваними на цих рівнях задачами, використовуваними засобами і методами, так і з організаційно-управлінською структурою країни. Так, загально соціальний рівень соціальної діагностики еквівалентний рівню державної влади; на цьому рівні вивчається стан усього суспільства або його великих соціально-демографічних груп: дітей, людей похилого віку, жінок, чоловіків, молоді і т.д. Цим займаються як державні, так і недержавні, незалежні науково-дослідні установи академічної і прикладної спрямованості: інститути, фонди, наукові центри, що можуть вирішувати як чисто наукові, так і прикладні задачі. Наприклад, в Україні соціальну діагностику на державному рівні проводять Інститут соціальних досліджень, Центр дитинства, Інститут проблем сім'ї та інші установи.

Соціально-економічна інформація також досить швидко змінюється в перехідний період, що переживає наша країна. Обробка статистичних даних,

представлених у документах і звітних формах, що надходять з регіонів в органи державного управління дає інформативно насичену, але узагальнену картину відповідної галузі життєдіяльності. Зрозуміло, фахівці проводять також вибіркові, зондажні дослідження, аналіз різних показників, що прямо або опосередковано вказують на стан соціальної сфери в країні. Використовуються також різні технології соціальної експертизи. Звичайно, загально соціальний масштаб дослідження соціальної сфери виключає індивідуальну або навіть мілкогрупову диференціацію даних, однак такий підхід відповідає діагностичним задачам, ціль яких — науково-інформаційний супровід державної соціальної політики в цілому і різних її елементах (сімейної, молодіжної політики і т.д.). Можна відзначити також регіональний (територіальний) рівень організації соціальної діагностики, що проводиться як силами наукових підрозділів у суб'єктах держави, так і відповідними службами при адміністраціях суб'єктів держави. Якщо організації державного рівня (наукові або управлінські) докладно досліджують який-небудь конкретний регіон, тоді маємо сполучення методів і задач двох рівнів. При соціальній діагностиці регіонального рівня використовують результати всеукраїнських досліджень стосовно до відповідної території (і в порівнянні з іншими територіями); крім того, організуються дослідження на місцях (наприклад, проблема співжиття представників різних етнічних груп у республіці Крим; проблеми соціального сирітства дітей Івано-Франківської, Чернівецької областей, батьки яких виїхали на заробітки за кордон; проблеми працевлаштування молоді у районних містечках тощо). Подібний аналіз необхідний на регіональному рівні не тільки для того, щоб знати стан і динаміку процесів соціального функціонування в тому або іншому регіоні і на її основі рекомендувати різні зміни, але і для практичних організаційних заходів. Адресна соціальна допомога незаможним прошаркам населення заснована на конкретних соціальних показниках вартості життя, прожиткового мінімуму, середньої заробітної плати, середньої пенсії і т.д., що значно відрізняються на різних територіях. У регіонах приймається нормативний акт, що фіксує величину середнього (сімейного) доходу, що дає право на одержання матеріальної допомоги. Зрозуміло, такі управлінські рішення повинні забезпечуватися постійним соціально-економічним територіальним моніторингом. Відомі розходження характеру і насиченості територіальних соціальних досліджень можуть бути пояснені різними причинами. По-перше, невисокий інтерес до них можна пояснити тим, що соціальне самопочуття населення території не є соціальною Проблемою, тобто не викликає занепокоєння в громадськості й органів, що приймають рішення, немає проявів соціальної, національної й іншої напруженості (таке можна припустити в наш досить неспокійний час, мабуть, у відношенні лише деяких територій із сильно "вираженими рисами традиційності" в регулюванні суспільства). По-друге, наявність або відсутність у регіоні наукових або навчальних закладів, що мають кадри кваліфікованих соціологів, соціальних психологів,

економістів, статистиків, демографів, у значній мірі впливає на рівень розвиненості прикладних соціальних досліджень. По-третє, немало важливий суб'єктивний фактор в організації цих робіт, забезпеченні і фінансуванні наукового замовлення: якщо адміністрація регіону або керівники окремих її органів (управління соціального захисту, комітету зі справ сім'ї і дітей і т.п.) зацікавлені в одержанні об'єктивної, достовірної і всебічної інформації про стан соціальних процесів і самопочуття населення, вони знаходять можливість проведення дослідницьких процедур понад мінімум, обумовленого змістом діяльності органа управління. Більш того, отримана інформація не просто приймається до відома, а є основою для вживання заходів, спрямованих на повне (що мало ймовірно) або часткове усунення існуючих труднощів.

Індивідуальний рівень соціальної діагностики - це рівень безпосередньої соціальної роботи з конкретною людиною чи групою осіб, які звернулися за допомогою до певних соціальних служб, Головною метою діагностики па цьому рівні стає визначення проблеми клієнта та знаходження правильних засобів для її вирішення. Тому на індивідуальному рівні соціальної діагностики важливим станом є вивчення особистості клієнта, що здійснюється за допомогою медичних, психологічних, соціально-педагогічних діагностичних процедур.

Теоретики соціальної роботи зазначають, що мета соціальної діагностики полягає у встановленні міри відповідності (невідповідності) параметрів соціальної реальності (ресурсів, властивостей об'єктів, соціальних установок) соціальним показникам та нормативам.

На рівні безпосередньої соціальної роботи з клієнтом функції соціальної діагностики трохи змінюються. Головною метою стає визначення соціальної проблеми клієнта і застосування правильних засобів для її вирішення. Забезпечення соціальної політики на місцевому, регіональному або, тим більше, державному рівні також входить у компетенцію соціального працівника, однак аж ніяк не в першу чергу. Дані загально соціологічних методів, масштабних дослідницьких технологій використовуються соціальним працівником, але лише як тло, на якому виявляється (і з яким порівнюється) конкретна ситуація клієнта. У зв'язку з цим широко використовуються в першу чергу мікросоціологічні, соціально-психологічні, педагогічні діагностичні процедури. У процесі професійного добору соціальних працівників широко використовуються спеціальні профорієнтаційні методики або спеціальна інтерпретація психологічних методик.

На більш високих рівнях соціальна діагностика може бути окремою галуззю діяльності, здійснюваною спеціальними співробітниками, що інтерпретують зібрані ними дані (можлива також внутрішня диференціація: збір даних роблять одні підрозділи або організації, інтерпретацію — інші). За підсумками цієї роботи можуть бути початі які-небудь дії, але не обов'язково. Соціальна діагностика — необхідна стадія технологічного процесу, початок роботи в будь-якій сфері обслуговування, з будь-якою категорією клієнтів і

будь-яким типом соціальних проблем. Вона ні особово, ні організаційно не відділена від інших етапів соціального втручання. Жоден соціальний працівник не займається тільки соціальною діагностикою, але кожен соціальний працівник поряд з іншими обов'язками повинен виконувати функції соціального діагноста. Можна тільки припустити, що різні люди виявляють різні здібності до цього різновиду соціальної діяльності, що визначає більшу або меншу успішність їхнього навчання. Незалежно від застосовуваних методів будь-який технологічний процес у соціальній діагностиці має подібну структуру, окремі елементи якої змінюються в залежності від конкретних умов. Початковим етапом його завжди є скарга клієнта або його близьких, сусідів, заява співробітника органа охорони порядку, педагога, тобто поява соціальної проблеми. Сам індивід, що є центром уваги такої проблеми, може не усвідомлювати її наявності (дитина, розумово відстала людина, алкоголік або наркоман, що не розглядає свій стан як життєву проблему або, який не знає, що може звернутися за допомогою). Тому співробітники соціальних служб не можуть обмежуватися рішенням проблем винятково тих клієнтів, що звернулися в установу соціального обслуговування, при всіх організаційних і інших складностях у функції територіального центра входить виявлення соціальних проблем на підвідомчій території. Якщо наявність важкої життєвої ситуації констатувати досить просто, то, як правило, зовсім не просто визначити її сутність, причину і шляхи виходу з неї. Практика показує, що далеко не всі клієнти мають навички серйозного соціального аналізу, більшість з них привчені до пошуку простих, однозначних відповідей на важкі запитання або надають перевагу зручній формі ілюзій, самообману для пояснення своїх труднощів. Тому наступний етап діагностичного процесу — збір і аналіз даних про соціальну ситуацію. На цьому етапі фахівець використовує два типи дослідницьких методів: історико-генетичні і структурно-функціональні. Історико-генетичні методи покликані визначити час, джерела і причини зародження соціальної проблеми, простежити ступінь її прояву на різних стадіях життя клієнта. Цілий ряд соціальних патологій має спадкоємну природу або, принаймні, соціально успадковується. Якщо ми в даний час не можемо однозначно сказати, чи є зв'язок пияцтва й алкоголізму індивіда з пияцтвом його батьків або прабабків, результатом уроджених біологічних передумов, які успадковані від попередніх поколінь, або це вплив сімейного образу життя, то успадкування особистісних рис, котрі сприяють алкоголізмові (інфантильність, конформність і т.д.), не підлягає сумнівам. Успадковуються багато захворювань, у тому числі психічні. Уроджені передумови обумовлюють темперамент, багато рис характеру, інтелектуальний статус індивіда. Може бути, ще більш значимим питання соціальної спадковості. Мимоволі, можливо навіть не бажаючи того, індивіди сприймають мову і способи мислення свого етносу, моральні норми і типи емоційних реакцій свого суспільства, переваги і забобони своєї родини. Підлітковий бунт і

властиве дорослим людям звільнення від сприйнятих установок, раціональне відношення до них і самовиховання здатні зробити в індивіді величезні зміни, ззовні настільки значні, що люди недооцінюють значення тих психічних установок, які вони отримали в ранньому дитинстві в родині і найближчому соціальному оточенню. Однак досвід показує, що в кінцевому рахунку консервативні елементи свідомості візьмуть гору, і відношення до світу в людини, що переходить у категорію людей похилого віку, на 80% визначається тим, що було сприйнято ним у дитинстві. Інтернати і їм подібні установи для дітей можна розглядати в цьому змісті як квазісім'ю; примітивні, деформовані норми взаємин, сприйняті там, випускники дитячих будинків намагаються перенести в створювані ними власні родини, що часто приводить до їхнього розпаду. Збір даних про генезис соціальної проблеми передбачає використання методів соціальних біографій (або сімейних біографій), особливо часто застосовуваних в соціальній роботі з родиною, і т.д. Соціальний працівник цілеспрямовано збирає відомості, розпитуючи клієнта і (або) його близьких; іноді виникає необхідність використання архівних даних (наприклад, у випадку протиправної поведінки когось з попереднього покоління, наявності захворювань батьків або прабабків). Звичайно, у таких бесідах (їх може бути декілька) потрібно виявляти такт. Оскільки предмет бесіди нерідко буває досить делікатним, клієнти можуть болісно сприймати «лобові» питання про девіантну поведінку, негативні звички — свої або своїх близьких. У цьому випадку інформація може бути отримана непрямим шляхом, за допомогою узагальнюючих розпитів; збір даних вимагає наявності встановленої довіри між фахівцем і клієнтом. Дані, які збирає соціальний працівник, повинні бути необхідними і достатніми: їхній обсяг повинен з максимальною повнотою відповідати змісту проблеми, не залишаючи нерозкритих її сторін, але без надмірності для аналізу. Варто також пам'ятати, що навіть сама поведінка родичів, яка шокує, предків, близьких - це не привід для того, щоб виносити вирок самому опитуваному: син або онук алкоголіка зовсім не приречений сам стати алкоголіком, а родич злочинця - людиною, що порушує закон. Кожен індивід може відповідати (юридично і морально) тільки за свою поведінку, і то лише в тому випадку, якщо він має достатній інтелект і самосвідомість, щоб оцінити свою поведінку і керувати нею. Структурно-функціональні методи діагностики припускають одержання даних про поточний стан соціальної проблеми, побудови соціального об'єкта і зв'язках, що з'єднують різні його елементи, його функціональності або дисфункціональності, тобто про те, чи відповідає його діяльність своєму призначенню чи ні. Неправильно було б думати, що структурно-функціональні методи застосовуються переважно при аналізі групових клієнтів — родини, класу, трудового або студентського колективу. Навіть проводячи соціальну діагностику особистості, необхідно вивчити її соціальну мережу, функціонування в соціальному оточенні, нарешті, внутрішній стан, структуру самої особистості, гармонійність або дисгармонійність її

внутрішніх елементів, узгодження або неузгодженість соціальних ролей і т.д.

З арсеналу засобів соціальний працівник використовує в першу чергу спостереження, що дозволяє, по-перше, довідатися оцінку ситуації клієнтом (клієнтами), познайомитися з його (їх) трактуванням наявної проблеми. У процесі спостереження фахівець сприймає як вербальну (словесну), так і невербальну інформацію (міміка й інтонація клієнта, його жести). Ці два потоки інформації, як правило, не збігаються, оскільки вербальне спілкування — це самопрезентація клієнта, що підкоряється деяким соціальним правилам навіть у тому випадку, якщо клієнт не зацікавлений у свідомому обмані. Кожна людина при комунікативній взаємодії ховає риси свого характеру, які вона вважає своїми недоліками; кожен хоче виглядати найбільш привабливо і виявити свої кращі якості (однак у конкретних умовах привабливими для клієнта можуть здаватися саме його недоліки). Клієнт із великим артистизмом, видимою щирістю і переконливістю може створювати бажаний образ, щоб маніпулювати фахівцем, який надає йому допомогу. Виявляючи емпатичне співчуття до важкої життєвої ситуації клієнта, фахівець повинен одночасно аналізувати результати спостереження, крім впливу емоцій. Можливо, у результаті одного контакту це зробити складно, але фахівець діагностує ситуацію протягом усього процесу взаємодії. На основі поведінки людини, сукупності її вербальних і невербальних повідомлень робиться висновок про її особистісні особливості, характер її соціальних ролей. Спостереження за сімейними (груповими) взаєминами дозволяє зробити висновок про їхній стан і функціонування. На цьому етапі фахівець може удатися до використання інструментальних методів, групових діагностичних методик. Психологія, соціальна психологія, прикладна соціологія мають у своєму розпорядженні цілий арсенал методик, що дозволяють одержати відповідну інформацію про індивіда і його соціальну ситуацію. Звичайно, ці методики багато в чому розрізняються: для застосування деяких з них недостатньо тієї професійної підготовки, яку одержує фахівець з соціальної роботи, — потрібне спеціальне навчання, іноді з залученням закордонних інструкторів; інші методики, теж досить надійні, передбачені вимогами державного професійного стандарту навчання фахівця із соціальної роботи. Ряд методик вимагає наявності комп'ютерної техніки для збору й обробки інформації, інші ж більш невибагливі і можуть бути використані при виїзді додому до клієнта. Фахівці по-різному оцінюють валідність наявних методик і їх ефективність. Можливо, вибір інструментарію обумовлюється не тільки ситуацією клієнта, наявними організаційними і технічними можливостями, але й особистими пристрастями й уміннями соціального працівника. Важливе значення на даному етапі має також залучення до соціальної діагностики фахівців суміжних областей діяльності. Так, діагностика інтелектуального статусу і психічного здоров'я індивідів (особливо дітей), проведена психологами і психіатрами, може не тільки надати дані, вкрай необхідні для розуміння сутності ускладнень клієнтів і

їхніх родин, але і стати основою для вибору стратегії наступної роботи з ними: психолого-педагогічна корекція і вирівнювання для сприяння навчанню дітей у звичайній школі, порушення процедури розгляду даного випадку на психолого-медико-педагогічній комісії для переходу дитини в допоміжну школу, лікування захворювання, що обумовлює шкільні і сімейні ускладнення та інш. Залучення юристів, а в деяких випадках співробітників органів внутрішніх справ допомагає визначити правовий статус клієнта — наприклад, відрізнити дійсного біженця від професійного жебрака, що використовує такий статус для свого промислу. У випадку якщо знань самого спеціаліста з соціальної роботи недостатньо, щоб розібратися в деяких казусних випадках правового положення клієнта, юрист, спираючись на існуюче законодавство, намагається знайти правові підстави для захисту соціальних прав клієнта. Нарешті, у ряді випадків (особливо при розгляді ситуації осіб з обмеженими можливостями) фахівець звертається до лікаря: медичний висновок також використовується в ході соціальної діагностики клієнта. Звичайно, було б чудово, якби кожен громадянин у результаті регулярної диспансеризації добре знав стан свого здоров'я і міг вчасно реагувати на його погіршення, але ситуація, як у соціальній сфері в цілому, так і в охороні здоров'я виключає можливість постійного контролю за самопочуттям людей, тому соціальний працівник на основі свого знайомства з медико-соціальними дисциплінами, життєвого досвіду і суб'єктивних скарг клієнта повинен уміти робити висновок про наявність або відсутність медичних проблем і необхідності звертання в медичну установу. Зібрані в такий спосіб дані піддаються аналізу: зіставлення ряду даних, їхнє сортування на важливі і малозначимі, диференціація ознак. Наприклад, такі явища, як депривація, розлади спілкування, можуть бути наслідком різних соціальних процесів, тому в ході аналізу даних всебічно розглядаються причини і наслідки. Як правило, зібрані дані рідко бувають несуперечливими й однозначно вказують на одну соціальну патологію, у кожному конкретному випадку мається набір декількох типів соціальних проблем. Тому в ході найбільш важливого етапу — постановки соціального діагнозу — фахівець не просто робить висновок про сутність і причини життєвої проблеми клієнта, а ранжирує наявні проблеми, виділяючи головну, від якої залежить рішення всіх інших або яка може бути вирішена на даному рівні можливостей або при даному рівні знань. Так, при аналізі однієї з найпоширеніших сімейних дисфункцій, зв'язаної з пияцтвом одного з подружжя (або обох), має бути визначено, чи є сімейний конфлікт результатом пияцтва або, навпаки, пияцтво — це реакція слабких особистостей на сімейні труднощі, з якими вони не змогли впоратися.

Соціально- педагогічна діагностика.

Процедура соціальної діагностики спрямована не лише на вивчення соціальних коренів різних проблем, процесів та явищ, але й на дослідження соціальних наслідків і змін у структурі суспільних відносин, способі життя людей. Окрім того, соціальна діагностика передбачає вироблення профілактичних заходів щодо запобігання асоціальної поведінки людини.

Соціально-педагогічна діагностика - спеціально організований процес пізнання, під час якого відбувається збір інформації про вплив на особистість і соціум соціально-психологічних, педагогічних, екологічних та соціологічних факторів. За змістом та кінцевою метою вона є педагогічною, а за методикою проведення має багато спільного з психологічними та соціологічними дослідженнями.

Об'єктом такої діагностики для соціального працівника є особистість, яка розвивається в системі її взаємодії з соціальним мікросередовищем та окремими суб'єктами цього середовища, котрі впливають на формування даної особистості. Предметом діагностики є соціально-педагогічна реальність. Предмет та об'єкт діагностики відображаються у змісті діагностики.

У соціально-педагогічній діагностиці розпізнаються соціально-психологічні характеристики виховного мікросоціуму, особливості педагогічного процесу і сімейного виховання (етимологічна діагностика), а також індивідуально-психологічні характеристики особистості, пов'язані з її соціальними взаємодіями (симптоматична діагностика).

Отже, в межах соціально-педагогічної діагностики особистості необхідно:

- з'ясувати специфічні соціальні якості особистості;
- уточнити соціальну ситуацію розвитку;

- визначити міру розвитку чи деформації різних якостей та властивостей, що обумовлені перш за все включенням людини у різні соціальні зв'язки (соціальні установки, позиції, особливості комунікації тощо).

Постановка соціально-педагогічного діагнозу неможлива без опори на теоретичне уявлення про той чи інший феномен, який вивчається.

Наприклад, досліджуючи соціальну ситуацію розвитку дітей, необхідно спиратися на відповідні дослідження, що характеризують її сутність.

Наприклад, вивчаючи соціально-педагогічну занедбаність дитини, необхідно з'ясувати її причини, ознаки і прояви цього явища у різних вікових групах; виявляючи підлітків з агресивною поведінкою, слід прийняти ту чи іншу концепцію формування дитячої агресивності (психоаналіз - "агресія як спосіб зняття напруги і психологічний захист"; біхевіоризм - агресія як навчання подібній поведінці та інші).

Тільки на основі теоретичного уявлення про предмет діагностики у соціального працівника формуються навички здійснення діагностичного процесу. Наприклад, для соціально-педагогічної занедбаності такими важливими ознаками є дисгармонія особистісного розвитку, низький рівень розвитку суб'єктивних якостей (самосвідомість, спілкування та діяльність), порушений образ "Я" та соціальна дезадаптація. Крім того, порушена взаємодія дитини з мікросоціумом (батьки, вчителі, ровесники).

Психологічна, соціально-педагогічна діагностики вбирають величезний арсенал різноманітних методик, які дозволяють вивчати особистість тієї людини, яка звернулась за допомогою, її почуття, переживання, установки, структуру взаємовідносин з оточенням, виявити індивідуально-психологічні особливості людини чи групи. Особливу групу цих методик складають ті, які

створені для вимірювання особистості в цілому та окремих її властивостей. Особистість - це динамічна система, відкрита для зовнішніх впливів, яка реагує на зміни середовища. Вищі рівні самосвідомості, соціальна спрямованість та ієрархія цінностей індивіда формується не лише винятково під впливом соціуму, але залежить також від індивідуального тропізму, вибірковості, неусвідомленого потягу, що значно обмежує вибір конкретної людини при освоєнні нею різноманітності оточуючого світу. Отже, особистість - надзвичайно складне явище в плані теоретичного аналізу, а в плані вимірювання - ще складніше. У плані генезису діагностики особистості виокремлюють такі підходи:

1. Типологічний. Його суть полягає в зведенні нескінченного числа індивідуальних варіацій до невеликої кількості типових портретів - типів.
2. Психометричний. При цьому діагностичному підході акцент робиться на описі індивідуальних особистісних рисах клієнта.
3. Проективний. Цей підхід спрямований на діагностику цілісної особистості.

Завдання соціально-психолого-педагогічної діагностики в соціальній роботі полягають у вивченні:

- особистісних, індивідуально-психологічних особливостей клієнта;
- позитивного і негативного впливу мікросоціуму на клієнта;
- виховного потенціалу мікросередовища клієнта;
- дослідженні "проблемного поля" особистості клієнта.

У роботі з клієнтом слід застосовувати комплексне дослідження. Зокрема, бесіди за певною схемою, спостереження, комплекс методик різного рівня складності. У процесі комплексної діагностики доцільно чергувати вербальні та невербальні, малюнкові, ігрові методики. Важливе значення має використання карт спостереження, анкетування, тестування тощо. Часто для отримання швидкої й оперативної інформації про клієнта застосовують експрес-діагностику, яка ґрунтується на якісному аналізі діяльності та способів виконання завдань. Тільки на основі теоретичного уявлення про предмет діагностики у соціального працівника формуються навички здійснення діагностичного процесу. Соціальний діагноз може здійснюватися:

- на рівні суспільства в цілому, для виявлення загальних тенденцій розвитку в області економіки, соціальної політики, духовного життя і т.д.;
- на рівні соціальної групи або територіальної спільності, наприклад, розвиток класів, народностей, територіальних груп, трудових колективів і ін.;
- на особистісному рівні, допомагаючи персоніфікувати, додати «адресність» при виявленні проблем життєдіяльності.

Соціальний діагноз не може вважатися остаточним, поки фахівець працює з клієнтом. Можливо, у процесі їхньої взаємодії виявляться факти, що змусять якщо не переглянути, те скорегувати зроблений висновок. Вирішення якої-небудь проблеми може актуалізувати інші проблеми, що були замасковані або відсунуті на задній план при рішенні проблеми, що спочатку здавалася найбільш актуальною. Тому соціальна діагностика як контроль за станом

ситуації клієнта і відстеження змін у ній здійснюється протягом усієї діяльності з надання допомоги даному клієнту. Подібні методики використовуються і при закінченні процесу трансформації особистості або вирішенні ситуації клієнта, якщо він має потребу в соціальному нагляді (вилікувані алкоголіки, особи, що робили спроби суїциду, помічені в недостатньому піклуванні своїх дітей і т.д.). Соціальна діагностика відноситься до найбільш загальних комплексних соціальних технологій, що використовується на всіх етапах соціальної роботи і соціального обслуговування. Вивчення наукових знань і оволодіння навичками, що дозволяють займатися діагностичною діяльністю, відноситься до числа необхідних умінь фахівців із соціальної роботи в будь-якій галузі діяльності.

Соціальна діагностика — досить складний і відповідальний вид діяльності фахівців соціальної роботи. Вона вимагає відповідної професійної майстерності, оскільки торкається долі людей, різних соціальних груп. На основі соціального діагнозу виділяються пріоритети і здійснюється вибір у наданні тієї або іншої соціальної допомоги. Процедура соціальної діагностики спрямована не лише на вивчення соціальних коренів різних проблем, процесів та явищ, але й на дослідження соціальних наслідків і змін у структурі суспільних відносин, способі життя людей. Окрім того, соціальна діагностика передбачає вироблення профілактичних заходів щодо запобігання асоціальної поведінки людини. Оскільки діагностика носить процесуальний характер, то рівень її ефективності обумовлений певними принципами. Перш за все це принцип об'єктивності, сутність якого полягає у правдивому, неупередженому аналізі та оцінці різних соціальних явищ, що виключає як суб'єктивні викривлення в інтерпретації отриманих результатів діагностування. Досить важливо в процесі діагностування дотримуватися принципу верифікації соціальної інформації, тобто встановлення її достовірності та перевірки за допомогою інших дослідницьких процедур чи джерел інформації.

Відомо, що у реальній дійсності всі явища та процеси взаємопов'язані й взаємообумовлені. Тому дуже важливо пам'ятати про принципи системності та комплексного підходу. Зміст їх полягає в необхідності врахування та аналізу всіх умов та факторів, які сприяли виникненню певної соціальної проблеми чи явища. Залежно від масштабності соціальної роботи соціальна діагностика може бути проведена на державному, регіональному, місцевому та індивідуальному рівнях. На державному рівні предметом соціальної діагностики є визначення соціальних проблем на рівні суспільства чи його окремих великих соціально-демографічних груп: дітей, молоді, осіб похилого віку, інвалідів, національних спільнот тощо. Для регіонального та місцевого рівнів соціальній діагностиці притаманне вивчення певних соціальних проблем в умовах конкретного регіону, області, міста та селища.

Індивідуальний рівень соціальної діагностики - це рівень безпосередньої соціальної роботи з конкретною людиною чи групою осіб, які звернулися за допомогою до певних соціальних служб, Головною метою діагностики па цьому рівні стає визначення проблеми клієнта та знаходження правильних засобів для її вирішення.

По-перше, кращий метод найбільш простої з усіх можливих і найменш трудомісткий з тих, що дозволяють одержати необхідний результат. Проста опитувальна методика іноді може бути результативнішою складного тесту.

По-друге, метод повинен бути доступним не тільки для соціального працівника, але і для клієнта при мінімумі фізичних і психологічних умов, необхідних для його проведення.

По-третє, технологія застосування методів (інструкція) повинна бути ясною і зрозумілою. Вона повинна налаштовувати клієнта на довірче відношення до соціального працівника, на співробітництво, що виключає виникнення побічних мотивів, здатних негативно вплинути на результати.

По-четверте, обстановка й умови проведення діагностики не повинні відволікати клієнта від співучасті в діагностиці.

Соціологічні методи використовуються у соціальній діагностиці найчастіше з метою збору інформації щодо окремих суспільних проблем та визначення ставлення людей до них. Найбільш розповсюдженими серед них у сфері соціальної роботи є: спостереження; методи опитування (інтерв'ювання, анкетування, фокус-група); методи аналізу документів (традиційний аналіз, контент-аналіз); експертна оцінка.

Початковим етапом завжди є скарга клієнта або його близьких, сусідів, заява співробітника органа охорони порядку, педагога, тобто поява соціальної проблеми. Наступним етапом діагностичного процесу — є збір і аналіз даних про соціальну ситуацію. На цьому етапі фахівець використовує два типи дослідницьких методів: історико-генетичні і структурно-функціональні.

Історико-генетичні методи покликані визначити час, джерела і причини зародження соціальної проблеми, простежити ступінь її прояву на різних стадіях життя клієнта.

Структурно-функціональні методи діагностики припускають одержання даних про поточний стан соціальної проблеми, побудови соціального об'єкта і зв'язках, що з'єднують різні його елементи, його функціональності або дисфункціональності, тобто про те, чи відповідає його діяльність своєму призначенню чи ні.

Найбільш важливим етапом — є етап постановки соціального діагнозу — фахівець не просто робить висновок про сутність і причини життєвої проблеми клієнта, а ранжирує наявні проблеми, виділяючи головну, від якої залежить рішення всіх інших або яка може бути вирішена на даному рівні можливостей або при даному рівні знань. Так, при аналізі однієї з найпоширеніших сімейних дисфункцій, зв'язаної з пияцтвом одного з подружжя (або обох), має бути визначено, чи є сімейний конфлікт результатом пияцтва або, навпаки, пияцтво — це реакція слабких особистостей на сімейні труднощі, з якими вони не змогли впоратися.

Найбільш послідовно охарактеризував технологічність творчого аналізу і діагнозу проблем соціального розвитку В.І. Вернадський. Він радив дотримуватися слідуєчих правил:

- проводити детальний аналіз;
 - бачити за часткою загальне;
 - не обмежуватися описом явища, а глибоко досліджувати його сутність і зв'язок з іншими явищами;
 - не уникати питання «чому?»;
 - простежувати історію ідей;
 - збирати як найбільше даних про предмет досліджень з літературних джерел (переважно наукових), звертаючись до оригіналів;
 - вивчати загальні закономірності наукового пізнання (думати про те, як думаєш);
 - зв'язувати науку з іншими галузями знання, із громадським життям;
 - не тільки вирішувати проблеми, але і знаходити нові, невирішені.
- Отже, соціальна діагностика повинна бути присутня на всіх етапах соціальної роботи, адже вона має також рівні. Завдяки методам діагностики можна встановити причини і факти соціальної проблеми та спрогнозувати її подальший розвиток.

Питання для самоперевірки:

- 1.Що таке соціальна діагностика та її призначення?
2. Які основні методи соціальної діагностики ?
- 3.Що таке соціальна паспортизація?
4. Що таке соціально- педагогічна діагностика?

Тема 7 Організаційний розвиток соціальних структур

План лекції

1.Сутність соціальної структури суспільства.

2.Трансформація соціальної структури українського суспільства.

Список рекомендованої літератури [1-8; 9, 11, 13-15].

Основні терміни і поняття теми: соціальна структура суспільства, соціальна група, соціальна мобільність, соціальна стратифікація, трансформація соціальної структури.

1.Сутність соціальної структури суспільства.

Суспільство є складною соціальною системою, структурно організованою цілісністю, яку утворюють різні елементи, компоненти, підрозділи. У свою чергу вони теж мають певний рівень організованості й упорядкованості власної структури. Це дає підстави стверджувати, що соціальна структура суспільства є комплексним, багатомірним утворенням. Соціальна структура суспільства — ієрархічно упорядкована сукупність індивідів, соціальних груп, спільнот, організацій, інститутів, об'єднаних стійкими зв'язками і відносинами. Іншими словами, це внутрішній устрій суспільства, який складається з відповідно розташованих, упорядкованих елементів, що взаємодіють між собою. Поняття «соціальна структура» охоплює системно-організаційний і стратифікаційний аспекти. Згідно із системно-організаційним аспектом головний зміст соціальної структури створюють соціальні інститути, насамперед економіка, політика (держава), наука, освіта, сім'я, зберігаючи і підтримуючи існуючі в суспільстві відносини і зв'язки. Ці інститути нормативно регулюють, контролюють і спрямовують поведінку людей у життєво важливих сферах, а також визначають стійкі, регулярно відтворювані їх рольові позиції (статуси) у різних типах соціальних організацій. Соціальний статус є первинним елементом соціальної структури суспільства, що розкриває місце особистості в соціальній структурі суспільства. Він зумовлений професією, віком, освітою, матеріальними статками тощо. Наприклад, структура сім'ї утворюється взаємозалежною мережею позицій: чоловік, дружина, діти; у системі освіти — учитель, учень; в економіці — підприємець, робітник і т. д. Соціальні позиції (статуси) та зв'язки між ними визначають характер соціальних відносин. На основі близькості соціальних статусів, що встановлюють потенційну можливість участі індивідів у відповідних видах діяльності, формуються складніші структурні елементи суспільства — соціальні групи. Соціальна група — відносно стійка, історично сформована сукупність людей, об'єднаних на основі загальних соціально значущих ознак. Це поняття є родовим щодо понять «клас», «соціальна верства», «колектив»,

«нація», «етнічна, територіальна, релігійна та інші спільноти», оскільки фіксує соціальні відмінності між окремими сукупностями людей у процесі розподілу праці та їх результатів. Ці відмінності мають у своїй основі відношення до засобів виробництва, влади, специфіки праці, фаху, освіти, рівня й структури доходів, статі, віку, національної належності, місця проживання, стилю життя тощо. У кожному суспільстві існує певна кількість соціальних груп, утворення яких зумовлено:

— спільною діяльністю (наприклад, професійні групи, зайняті у сфері політичної, економічної та духовної діяльності);

— спільним просторово-часовим існуванням (середовищем, територією, комунікацією);

— груповими установками та орієнтаціями. У соціальні групи люди об'єднуються на підставі спільних соціальних інтересів, які зумовлюють їх дії. Формуються вони з представників різних груп залежно від їх становища та ролі в суспільному житті. Оскільки інтереси, скажімо, у робітника і підприємця різняться між собою, то вони реально становлять різні соціальні групи. Але соціальні інтереси груп, формуючись на основі індивідуальних інтересів їх учасників, не замикаються у власних егоїстичних рамках. У процесі соціальної взаємодії індивідів виробляються інтереси груп як цілісності, які є втіленням інтегрованих, спільних інтересів індивідів, що належать до цих груп. Соціальний інтерес групи завжди спрямований на збереження або зміну її становища в суспільстві.

У соціальній структурі суспільства взаємодіють різні за чисельністю соціальні групи. Традиційно їх поділяють на малі та великі. Мала соціальна група — нечисленна за складом соціальна група, учасники якої об'єднані спільною діяльністю і перебувають у безпосередньому стійкому особистому спілкуванні, що є основою для виникнення як емоційних стосунків, так і особливих групових цінностей і норм поведінки. Родовою ознакою малої групи є наявність безпосередньо тривалих особистих контактів (спілкування, взаємодія), властивих, наприклад, сім'ї, виробничій бригаді, шкільному класові, колективу космічної, арктичної станцій, спортивній команді, релігійній секті, групі друзів тощо. Мінімальний розмір малих груп — дві особи, максимальний — кілька десятків. Велика соціальна група — численна за складом група людей, об'єднаних для спільної діяльності, але взаємодія між якими формальніша. До них можна віднести професійні, демографічні, національні спільноти, соціальні класи.

Соціальна структура суспільства завжди передбачає групування його елементів. Критерієм їх диференціації чи інтеграції є їх позиція щодо певних суспільних ресурсів (влада, власність), виконуваних у суспільстві функцій (соціальна роль), соціальний статус (ієрархічне місце в суспільстві), єдність культурних норм і цінностей (культурна ідентичність) та ін. Факторів, що

визначають структурну організацію суспільства, багато, і їх необхідно брати до уваги. Залежно від критерію виділяють сімейно-побутову, релігійну, соціально-політичну, освітню та інші підструктури суспільства. Як історичний феномен, соціальна структура суспільства перебуває в постійному розвитку. Його динаміка залежить насамперед від соціальної мобільності елементів соціальної структури. Соціальна мобільність — міжгрупова або просторова рухливість населення, його здатність (готовність) до соціальних переміщень. Соціальні переміщення є виявом соціальної мобільності, яка виражається у зміні класової належності індивідів, у переходах з однієї внутрікласової групи до іншої, міграції сільських жителів до міста і навпаки. За напрямом переміщення розрізняють вертикальну соціальну мобільність — посадове, кваліфікаційне зростання чи декваліфікація, перехід до групи та верстви з вищим чи нижчим статусом, і горизонтальну соціальну мобільність — рух між соціально однорідними позиціями й категоріями населення. Обидва види переміщення переплітаються, взаємодіють. Соціальну мобільність зумовлюють об'єктивні обставини: — структурні зрушення в економіці;

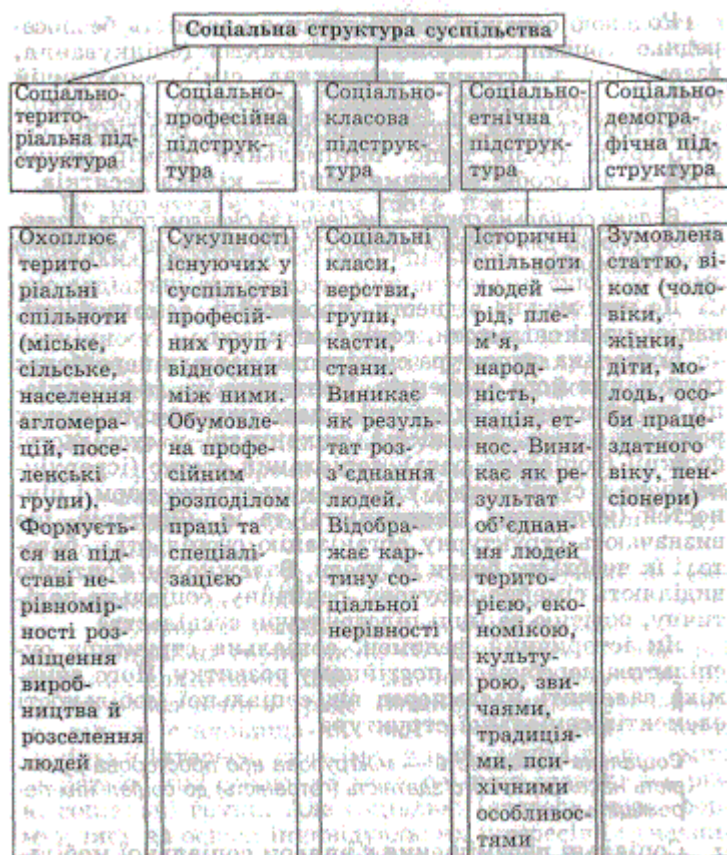

Схема 8. Види соціальної структури суспільства

— зміни характеру й змісту суспільного розподілу праці й відносин власності;

— послаблення закріпленості працівників за соціально та економічно нерівноцінними видами діяльності. Соціальні переміщення між групами складні, супроводжуються певними соціальними наслідками, найістотнішим з яких є постійна наявність перехідних (маргінальних) верств щодо певних соціальних спільнот. Соціальна структура ніколи не є простим описом суспільства в «горизонтальній проекції», вона передусім є відображенням соціальної нерівності. Нерівність індивідів і соціальних груп є первинною ознакою соціальної структури. В іншому разі (за рівності, тотожності елементів системи) відсутні підстави для тверджень про суспільну організацію, структуру. Тому соціальна структура суспільства в його «вертикальній проекції» — це ієрархічно організована сукупність статусів, груп, верств, класів (нерівних ресурсів, якими володіє соціальна система). Факт нерівності, як засвідчує досвід, зумовлює розвиток і зміну соціальної структури. Нерівність людей виявляється у різних аспектах їх буття. Але не все, що різнить їх, є соціально значущим. Про соціальну нерівність йдеться тільки тоді, коли вона за якимось критерієм закріплена інституційно як базовий принцип вертикальної класифікації людей. Наприклад, у простих (досучасних) суспільствах соціально значущими були належність до певного роду, стать, вік, що відповідно трансформувалися в ієрархію родинних, вікових і статевих груп. У сучасному суспільстві кількість класифікаційних ознак істотно зростає. Соціологія соціальну нерівність розглядає як результат соціальної стратифікації.

Теорія соціальної стратифікації

Теорію соціальної стратифікації було створено на початку 40-х років ХХ ст. американськими соціологами Толкоттом Парсонсом (1902—1979), Робертом-Кінгом Мертоном (нар. у 1910 р.), К. Девісом та іншими вченими, які вважали, що вертикальна класифікація людей та їх груп спричинена розподілом функцій у суспільстві. На їх думку, соціальна стратифікація забезпечує виокремлення соціальних верств за певними важливими для конкретного суспільства ознаками (критеріями): характером власності, розміром доходів, обсягом влади, освітою, престижем, національними та іншими рисами. Соціально стратифікаційний підхід є одночасно методологією і теорією розгляду соціальної структури суспільства. Він сповідує такі основні принципи: — обов'язковість дослідження всіх верств суспільства; — застосування при їх порівнянні єдиного критерію; — достатність критеріїв для повного і глибокого аналізу кожної з досліджуваних соціальних верств. Соціальна стратифікація (лат. *stratum* — шар) — поділ суспільства на вертикально розташовані соціальні групи і верстви (страти), які мають різний престиж, власність, владу, освіту тощо. Соціальна стратифікація означає як сам процес, що безперервно триває в суспільстві, так і його результат. Вона засвідчує не просто різне становище в

суспільстві індивідів, родин чи цілих країн, а саме їх нерівне становище. Вона є не лише методом виявлення верств конкретного суспільства, а й портретом цього суспільства. Простратифікувавши населення країни, можна виділити страти (верстви), з яких воно складається. Тому стратифікація — риса будь-якого суспільства. Англійський соціолог Е. Гідденс розрізняє чотири основні історичні типи стратифікованого суспільства: рабство, каста, стани, класи.

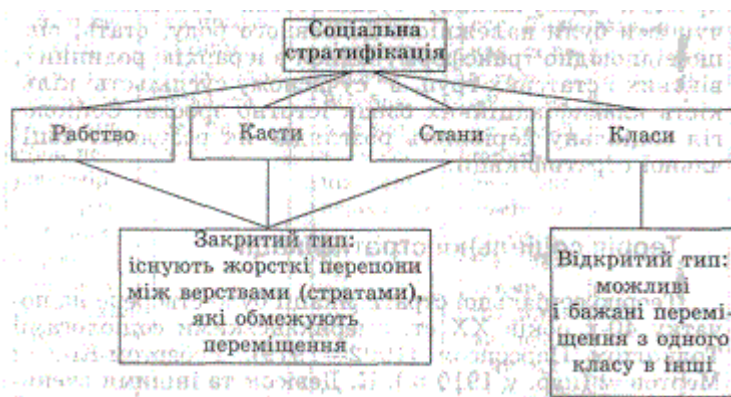

Схема 9. Історичні типи соціальної стратифікації

1. Рабство. Воно було граничною формою нерівності, за якої одні люди володіли іншими. Щоправда, і рабство було неоднорідним залежно від періоду чи культури: в одному випадку раб перебував поза законом (класична форма рабства), в іншому — йому відводилася роль слуги чи солдата.
2. Каста. У різних регіонах поділ на каста має різні форми. Особливо характерний він для Індії. Як правило, межі між кастами дуже різкі, що практично виключає будь-яку соціальну мобільність. Каста пов'язана з індуїзмом і з ученням про «переселення душі». Сподівання на те, що в «наступному» житті його каста підвищиться, спонукає індивіда суворо дотримуватися певних суспільних норм.
3. Стани. Властиві вони європейському феодалізму! До найвищого стану належали аристократи і вельможі. До нижчого — духівництво, наділене значними привілеями. До третього стану — вільні селяни, чиновники недворянського походження, купці й ремісники. Межі між станами не були такими різкими, як за кастової системи, а соціальне переміщення було можливим, хоча й складним.
4. Класи. Цей тип стратифікованого суспільства є головним об'єктом соціології марксизму. Її основоположник К. Маркс вважав класову структуру суспільства основою розвитку і змін, а виникнення класів пояснював економічними чинниками — суспільним поділом праці, формуванням відносин приватної власності. В. Ленін застосовував багатофакторний аналіз класоутворюючих ознак: місце в системі суспільного виробництва, відношення до власності на засоби виробництва, роль у суспільній організації праці, розміри доходів та ін.

Сучасні дослідники (французький соціальний філософ П'єр Бурдьє) при розгляді цього питання беруть до уваги не тільки економічний капітал, вимірюваний у категоріях власності й доходу, а й культурний (освіта, особливі знання, вміння, стилі життя), соціальний (соціальні зв'язки), символічний (авторитет, престиж, репутація). Якщо за попередніх типів стратифікації достатньо було одного параметра, класове структурування передбачає застосування сукупності критеріїв.

Класи не детерміновані віросповіданням або законом; належність до класу не є спадковою. Це — від-критіпій тип стратифікації, ніж інші, а класові межі не настільки суворі. Тому соціальне переміщення за класовою ознакою — звичайне явище, оскільки належність до класу пов'язана з професією, матеріальним рівнем, майновим цензом індивіда, його прилученням-неприлученням до ключових контролюючих позицій у суспільстві тощо. Клас — угруповання людей на основі нерівного становища щодо основних соціальних ресурсів, які визначають їхні життєві шанси, соціальні претензії та соціальні можливості спільно діяти. У західному індустріальному суспільстві розрізняють, як правило, три класи. Вищий клас. До нього зараховують роботодавців, керівників, топ-менеджерів, усіх, хто володіє виробничими потужностями чи контролює їх, має високий майновий ценз (багатство). Середній клас. Цей феномен сформувався в індустріальному суспільстві, розвинувся в постіндустріальному. Його ідентифікують за різними критеріями, в яких домінують такі сутнісні ознаки:

1. Сукупність соціальних груп, що займають проміжну позицію між верхами і низами суспільства, виконуючи внаслідок цього функцію соціального медіатора (посередника).
2. Порівняно високо забезпечена частина суспільства, що володіє власністю, економічною незалежністю, свободою вибору сфери діяльності. Висока якість життя, впевненість у майбутньому зумовлюють його зацікавленість у збереженні соціального порядку, внаслідок чого він є соціальним стабілізатором суспільства.
3. Елемент соціальної структури, що зосереджує у своїх рядах кваліфікованіші, найдіяльніші кадри суспільства. Професійний склад його охоплює наукових і інженерно-технічних працівників, управлінський, адміністративний персонал, що не обіймає високих посад, інтелектуалів, які працюють за наймом, працівників сфери обслуговування, дрібних власників, фермерів, робітників високої кваліфікації. Середні верстви сучасного західного суспільства становлять приблизно 80 відсотків. Завдяки переліченим якостям та високому соціальному престижеві середній клас виконує функцію агента технологічного і соціально-економічного прогресу.
4. Більшість населення високорозвинутих західних країн, що є основним носієм суспільних інтересів, національної культури, тобто властивих відповідним суспільствам цінностей, норм. Поширюючи зразки власної культури на вищі і нижчі верстви, середній клас виступає культурним

інтегратором суспільства. Нижчий клас. До нього належать малокваліфіковані робітники, особи без професійної кваліфікації (так звані «сині комірці»). Однак за всієї значущості класова система — один з виявів соціальної стратифікації. При цьому класова і стратифікаційна моделі соціальної структури не заперечують одна одну, а навпаки — сприяють побудові моделі соціальної структури. Розгляд соціальної структури в контексті стратифікації дає змогу описати механізми і способи формування конкретної ієрархії в суспільстві. Це особливо важливо при дослідженні перехідних періодів у розвитку суспільства, коли змінюються механізми соціальної диференціації.

2. Трансформація соціальної структури українського суспільства

Трансформація соціальної структури передбачає зміну, перетворення її істотних рис. Для з'ясування особливостей трансформаційних процесів у сучасному українському суспільстві необхідно зіставити їх з попереднім станом суспільства. Без цього неможливо використовувати основні тенденції розвитку й елементи соціальної структури, що відіграють у ньому провідну роль.

Відомо, що в Радянському Союзі існувала структура тоталітарного суспільства, яка не допускала інших форм власності, крім державної чи одержавленої, іншої ідеології, крім комуністичної. Усе це разом з іншими чинниками ешелонувало вертикаль ієрархічних відносин, за яких володіння владою передбачало право розпоряджатися власністю і брати участь у її розподілі. У такому суспільстві відсутні класи через відсутність економічних основ їх існування.

Соціальна структура тоталітарного суспільства жорстко детермінована: жодні впливи не можуть зруйнувати головної соціальної межі — між правлячою елітою (вищих верств господарської, партійної, державної номенклатури) та рештою суспільства. З роками в радянському суспільстві склався механізм самовідтворення еліти (номенклатури), сформувалися внутрішні горизонтальні та вертикальні зв'язки: неписані правила апаратної гри зумовлювали визначений тип поведінки; належність до владної еліти відкривала доступ до привілеїв. Кастовість і корпоративізм робили еліту замкненою стратою, ротація кадрів здійснювалася за суворо визначеними правилами, унеможливаючи появу в її рядах «випадкових» осіб. Решта суспільства, що не належала до еліти, була соціально слабодиференційованою. Через відчуження від власності та влади вона не могла ефективно впливати на суспільні процеси. Соціальні переміщення в ній могли бути тільки горизонтальними, стосуючись професії, а не зміни соціальної позиції в суспільній ієрархії, позаяк реально соціальні позиції робітника, селянина, інтелігента відрізнялися мало. Слабка вертикальна мобільність підривала стимули до соціальної і трудової активності, консервувала низькі життєві стандарти переважної більшості суспільства. Повне відчуження від власності нівелювало принципову різницю між двома

декларованими класами — робітниками і колгоспниками та соціальною верствою — інтелігенцією. Попри деякі розбіжності в характері та змісті праці, освіті й психології, ці соціальні групи являли собою масу найманих працівників, слабо структуровану за доходами, доступом до прийняття рішень, ціннісно-ідеологічними настановами.

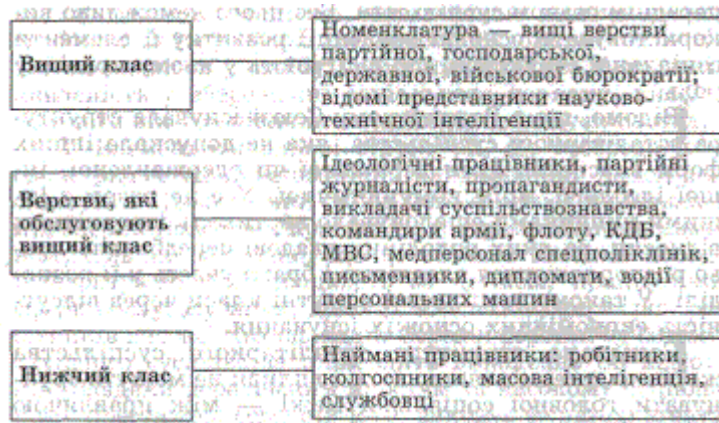

Схема 10. Соціальна стратифікація радянського суспільства (модель Т. Заславської)

Соціальна структура сучасного українського суспільства залежить від спрямування сутності соціальних трансформацій, суть яких — у зміні функціональних зв'язків у суспільстві. Її основу становлять:

1. Зміна суспільної форми всіх основних соціальних інститутів — економічних, політичних (передусім інститутів власності), культурних, освітніх; глибокий суспільний переворот і реформування тих соціальних засад і регуляторів, що формують соціальну структуру (вона стала менш жорсткою, рухливішою).
2. Трансформація соціальної природи основних компонентів соціальної структури — класів, груп і спільнот; відновлення їх як суб'єктів власності й влади; поява економічних класів, верств і страт з відповідною системою соціальних конфліктів і суперечностей. Ослаблення існуючих у суспільстві стратифікаційних обмежень. Поява нових каналів підвищення статусів, посилення горизонтальної та вертикальної мобільності українців.
4. Активізація процесів маргіналізації. Маргіналізація (лат. *margo* — край, межа) — втрата особистої належності до певної соціальної групи, норм і цінностей відповідної субкультури без входження до іншої. Це процес зміни суб'єктом одного соціально-економічного статусу на інший. В українському суспільстві на рубежі ХХ—ХХІ ст. вона характеризується переходом переважно в нижчі верстви населення (феномен «нових бідних», соціальні групи військовослужбовців, інтелігенції).
5. Зміна порівняльної ролі компонентів соціального статусу. Якщо в стратифікації радянського суспільства домінував адміністративно-посадовий критерій, пов'язаний з місцем у системі влади та управління, то в

нинішньому вирішальним є критерій власності й доходів. Раніше політичний статус визначав матеріальне становище, тепер величина капіталу визначає політичну вагу.

6. Підвищення соціального престижу освіти і кваліфікації, посилення ролі культурного фактора у формуванні високостатусних груп. Зумовлено це становленням ринку праці. Але це стосується спеціальностей, які користуються попитом на ринку, насамперед — економічної, юридичної та управлінської.

7. Зміна якісних і кількісних параметрів соціальної структури. Відомо, що чим прогресивніша статеві-вікова структура, тим більшими можливостями розвитку вона наділена, тим стійкіший соціальний (трудоий, інтелектуальний, культурний) потенціал населення. Внаслідок негативних демографічних тенденцій населення України щорічно зменшується в середньому на 400 тис. осіб, на тлі загальної депопуляції населення (кожна п'ята українська родина не має дітей) знижується рівень народжуваності, скорочується середня тривалість життя (якщо на початку 90-х років ХХ ст. за показниками здоров'я Україна посідала 40-ве місце у світі, то через десять років вона перемістилася у другу сотню).

8. Поглиблення соціальної поляризації суспільства. Майновий чинник є стрижнем трансформацій. Економічний статус і спосіб життя еліт, вищої верстви різко зросли, а у більшості населення — різко знизилися. Розширилися межі зубожіння і бідності, виокремилася соціальне «дно» — жебраки, безпритульні, декласовані елементи. Структура українського суспільства, зазнавши помітних змін порівняно з радянським часом, досі зберігає багато його рис. Для її істотної трансформації необхідне системне перетворення інститутів власності й влади, що триватиме багато років. Стратифікація суспільства буде й надалі втрачати стабільність і однозначність. Межі між групами і верствами стануть прозорішими, виникне безліч маргінальних груп з невизначеним чи суперечливим статусом. На перший погляд, ця тенденція нагадує розмивання соціально-класової структури в сучасних західних суспільствах, але, на думку дослідників, ця подібність формальна. Позаяк поява відносно однорідних «суспільств середнього класу» характерна для постіндустріалізму, а пострадянські країни не тільки не переросли індустріальної стадії, а й переживають найважчу соціальну кризу, яка відкинула їх економіку далеко назад. За цих умов соціально-класові розбіжності стають особливо значущими.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке соціальна структура суспільства ?
2. Що таке соціальна група ?
3. Що таке соціальна мобільність ?
4. Що таке теорія соціальної стратифікації?
5. Що таке трансформація соціальної структури?

Тема 8. Проблемні питання формування єдиного гуманітарного простору в Україні.

План лекції

1.Сутність гуманітарного простору

2.Дії Уряду по розвитку гуманітарного простору в Україні

Список рекомендованої літератури [1-8; 9-15]

Основні терміни і поняття теми: діалог держави і громадянського суспільства, національно-патріотичного виховання, національний гуманітарний простір, пріоритети гуманітарного розвитку України, соціальні стандарти життя, стандарти здорового способу життя.

1.Сутність гуманітарного простору

Національний гуманітарний простір є середовищем, у якому і завдяки якому виробляється, існує і функціонує система ідей, цінностей, ідеалів, міфів, стереотипів, образів, що впливають на свідомість людей, і, таким чином, зумовлюють те визначають напрями поступу нації і держави. Саме тому так послідовно, цілеспрямовано розбудовують і захищають від різноманітних впливів свій власний гуманітарний простір розвинені держави світу, або ті, що претендують бути такими, оскільки його цілісність виступає запорукою національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави. Цей складний духовноціннісний комплекс формується взаємодією систем освіти, культури, виховання, науки, засобів масової інформації, у цьому просторі функціонує історична пам'ять, розгортаються різні ідеології, які борються за вплив на суспільну свідомість. Не випадково як синонім терміна "гуманітарний простір" часто вживаються поняття "мовно-культурний простір", "інформаційно-культурний простір". Так, зокрема, група фахівців Національного інституту стратегічних досліджень дотримується точки зору, що національний інформаційно-культурний простір становить сукупність сфер суспільно-культурної діяльності та засобів забезпечення культурно-мистецьких і мовних потреб громадян України, що включає сфери мистецької, культурно-просвітницької, культурно-дозвіллевої діяльності (професійної та аматорської), ефірний простір електронних ЗМІ, національний ринок видавничої продукції, ринки інших культурно-мистецьких товарів та послуг, українські ресурси Інтернету, а також суміжні сфери освітньої та наукової діяльності

1.1. Основні пріоритети гуманітарного розвитку України

Основними пріоритетами гуманітарного розвитку є:

- впровадження високих соціальних стандартів життя;
- пріоритет прав людини та громадянських свобод як критерій оцінки ефективності діяльності держави та рівня розвитку суспільних відносин у країні;

– рівність прав і свобод людини незалежно від національності, мови, ставлення до релігії, приналежності до соціальних груп і громадських об'єднань;

– збереження традиційної для України багатомовності, розвиток усіх мовних груп відповідно до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (Закон України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин" від 15 травня 2003 року № 802-IV);

– забезпечення повноцінного розвитку і функціонування української мови як державної, згідно з Конституцією України (стаття 10);

– вільний доступ широких верств суспільства до культурних надбань;

– збереження та охорона культурної спадщини;

– підтримка розвитку і взаємозбагачення культур етносів, що проживають в Україні;

– підтримка сучасних форм мистецької та інтелектуальної творчості;

– забезпечення діалогу держави і громадянського суспільства.

1.2. Впровадження високих соціальних стандартів життя

Визначальним напрямом гуманітарного розвитку України є забезпечення високої якості життя на основі реалізації людського потенціалу, що зумовлює необхідність збільшення інвестицій у людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури, сприяння підвищенню життєвого рівня населення як підґрунтя для формування середнього класу – основи стабільності суспільства.

Практична реалізація такого принципу перетворює соціальну політику на один із провідних чинників гуманітарного розвитку, робить її активною складовою стратегії досягнення національної солідарності. Основними завданнями в цій сфері є:

– забезпечення зростання заробітної плати як дієвого стимулу трудової активності, збільшення продуктивності праці, а отже й економічного зростання;

– забезпечення випереджального зростання заробітної плати порівняно із соціальними трансфертами; встановлення мінімальної заробітної плати у розмірі, що перевищує прожитковий мінімум для працездатних осіб принаймні на 20 %; впровадження економічно обґрунтованих співвідношень між державними соціальними гарантіями (мінімальна заробітна плата має бути найвищою за розміром гарантією);

– реформування пенсійного забезпечення в напрямі реалізації справедливої оцінки трудового внеску кожної особи і запровадження новітніх форм пенсійного страхування;

– зменшення економічно необґрунтованої нерівності населення за доходами, ліквідація крайніх форм бідності;

– забезпечення соціальної мобільності молоді, формування кадрового резерву країни через розвиток програм «соціальних ліфтів»;

– створення ефективної системи соціального захисту населення, що діятиме на переважно адресних засадах;

- впровадження практики розробки та оцінювання соціальних програм на основі системи соціальних стандартів та нормативів;
- спрямування державних фінансових ресурсів на пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери;
- відновлення та розвиток соціальної інфраструктури (насамперед сільських населених пунктів);
- підтримка добробуту сімей із дітьми, формування системи суспільних та особистих цінностей, орієнтованих на сім'ю з двома й більше дітьми;
- удосконалення житлової політики, зокрема шляхом розвитку довгострокової оренди муніципального житла, упорядкування механізму надання відомчого, службового, соціального житла;
- надання молодим сім'ям цільових довгострокових кредитів на купівлю та будівництво житла, підвищення ефективності механізму кредитування молодих сімей залежно від чисельності дітей у сім'ї;
- підвищення якості та ефективності надання послуг соціальної сфери шляхом диверсифікації їх постачальників та вдосконалення механізмів розміщення і реалізації замовлень на надання послуг за умови збереження за державою функцій забезпечення мінімальних соціальних стандартів;
- упровадження засобів заохочення участі суб'єктів господарювання у вирішенні завдань соціального розвитку на місцевому та загальнодержавному рівнях, активне пропагування цінностей і стандартів соціально відповідального бізнесу, держави та населення.

Впровадження високих стандартів життя невід'ємне від права людини на працю, що створює мотивацію для самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу суспільства. Державна політика у цій сфері має бути спрямована на:

- формування ціннісно-етичних настанов населення на реалізацію економічно активної поведінки, самозабезпечення та дотримання трудової етики;
- забезпечення економічно обґрунтованої та гідної заробітної плати;
- розроблення економічних механізмів заохочення роботодавців до створення нових робочих місць з належними умовами праці;
- поширення гнучких форм зайнятості;
- мінімізація негативних наслідків зовнішньої трудової міграції;
- оптимізація імміграційної політики з метою забезпечення в майбутньому необхідних потреб економіки України в робочій силі;
- впровадження стандартів соціальної відповідальності бізнесу.

1.3. Охорона здоров'я, впровадження стандартів здорового способу життя

Основними завданнями України у сфері охорони здоров'я на найближчу перспективу є:

- переорієнтація охорони здоров'я на профілактику захворювань;
- розроблення та впровадження державної програми сприяння здоровому способу життя;

– реформування системи охорони здоров'я на принципах розмежування первинного, вторинного і третинного рівнів надання медичної допомоги та їх фінансування; надання господарської самостійності закладам охорони здоров'я;

– проведення регулярних профілактичних оглядів населення;

– збільшення обсягів бюджетного фінансування галузі охорони здоров'я;

– підготовка кадрів та перехід первинного рівня надання медичної допомоги на засади сімейної медицини;

– створення матеріальних і моральних стимулів для підвищення якості надання медичної допомоги;

– відновлення мережі фельдшерсько-акушерських пунктів у сільській місцевості;

– **поліпшення якості та рівня медичного забезпечення материнства і дитинства;**

– активізація боротьби з ВІЛ/СНІДом, туберкульозом та іншими соціальними хворобами;

– посилення контролю за якістю фармацевтичної продукції, питної води та харчової продукції;

– виховання особистої відповідальності за власне здоров'я та здоров'я родини, навичок самозбереження, насамперед серед дітей і молоді;

– утвердження в суспільстві престижності дотримання здорового способу життя, його пропаганда серед населення та розроблення механізмів економічного стимулювання впровадження здорового способу життя;

– забезпечення доступності інформації стосовно важливості раціонального харчування, рухової активності, уникнення ризикованої поведінки (у тому числі сексуальної), необхідності дотримання безпечних умов і режиму праці та відпочинку; постійне висвітлення питань щодо здорового способу життя в сучасному медійному просторі із залученням відомих суспільних лідерів та використанням міжнародного і вітчизняного досвіду в цій сфері;

– підготовка та підвищення рівня кваліфікації педагогічних, медичних і соціальних працівників щодо організації заходів з формування здорового способу життя серед різних верств населення.

Реалізація політики, спрямованої на забезпечення протидії шкідливому впливу тютюнопаління та вживання алкоголю на здоров'я населення, зокрема:

– заборона всіх видів відкритої та прихованої (у вигляді реклами брендів) реклами алкогольної продукції, пива та тютюнових виробів;

– упорядкування торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами (надання дозволу на продаж лише в спеціалізованих магазинах або відділах з обмеженням часу продажу);

– посилення відповідальності за порушення правил торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами;

– розроблення і прийняття закону України «Основи законодавства України щодо алкоголю та наркотиків».

Впровадження стандартів здорового способу життя невід'ємне від інтенсивного розвитку масового і професійного спорту, що потребує розробки та прийняття Національної доктрини їх розвитку, реалізації цільових програм, формування мережі центрів фізичного здоров'я населення «спорт для всіх».

У цьому контексті особливої уваги вимагає підтримка діяльності центрів фізичної реабілітації і соціальної адаптації, системне впровадження спорту в навчально-виховну практику, розвиток мережі аматорських спортивних секцій. Організація занять спортом у системі безперервної реабілітації інвалідів, у тому числі дітей з відхиленнями у фізичному розвитку, їх методичне, медичне забезпечення і лікарський контроль з боку освітніх установ, установ охорони здоров'я, установ соціального захисту і спортивних організацій має стати одним із пріоритетів гуманітарної політики держави.

Основними індикаторами успішного реформування системи охорони здоров'я в Україні слугуватимуть зменшення передчасної смертності, скорочення темпів поширення ВІЛ/СНІДу та туберкульозу, збільшення середньої тривалості життя.

1.4. Забезпечення прав людей з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями

Чисельність осіб з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями в Україні зростає в результаті техногенних катастроф, високого рівня аварійності на автошляхах, незадовільного стану навколишнього середовища, низької якості медичних послуг, збільшення випадків хронічних захворювань і вроджених вад. Відсутність послідовної державної політики щодо включення даної категорії людей у суспільну діяльність, сприяння їхньому працевлаштуванню перетворює їх на один із найвразливіших прошарків населення. У гуманітарній сфері державна політика щодо людей з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями має полягати у:

- вдосконаленні процесу підготовки і перепідготовки соціальних працівників і соціальних педагогів, розвитку матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів, що займаються підготовкою цих спеціалістів;
- формуванні системи диференційованої інклюзивної освіти, доступної для всіх осіб даної категорії, здатної підготувати конкурентоспроможних спеціалістів та розширити їх можливості у процесі соціалізації;
- налагодженні на державному рівні стабільного обліку та єдиної категоріальної класифікації дітей з особливостями психофізичного розвитку, ранньої діагностики його порушень, переддошкільної допомоги таким дітям та їхнім родинам, а також компетентного визначення оптимальної форми навчання кожної дитини;

- зміцнення навчально-матеріальної бази і розширення функцій спеціальних шкіл-інтернатів, перетворення їх на консультативно-методичні центри з корекційно-розвивальної роботи в територіальних округах;
- розробці та випуску аудіовізуальної продукції, матеріалів у ЗМІ, що враховують особливості людей цієї категорії;
- формування у суспільстві позитивного ставлення до можливостей людей з особливими потребами за допомогою ЗМІ, освітніх установ, неурядових організацій.

1.5. Гарантування права людини на безпечне довкілля

Необхідні кроки для покращення ситуації у сфері сталого розвитку довкілля і забезпечення права людини на безпечне навколишнє середовище:

- екологізація продуктивних сил, упровадження безвідходних і маловідходних технологій виробництва та систем життєзабезпечення, розвиток альтернативних джерел енергії, зниження ресурсомісткості та енергомісткості виробництва;
- збереження техногенно незмінених ландшафтів, розвиток природно-заповідної мережі;
- відновлення техногенно змінених ландшафтів, приведення стану компонентів навколишнього природного середовища до показників, властивих природному фону даної території;
- впровадження систем екологічно безпечного поводження з відходами, поширення вторинної переробки відходів та їх вторинного використання як сировини;
- формування в суспільстві екологічної свідомості та екологічної етики.

1.6. Дотримання принципів гендерної рівності

Подолання гендерної нерівності, забезпечення рівних прав і можливостей повноцінної участі чоловіків і жінок у житті суспільства потребує розробки та запровадження заходів державної політики за такими напрямками:

- внесення змін до виборчого законодавства, що сприятимуть дотриманню принципу гендерної паритетності у складі органів державної влади України; відхід від принципу політичної доцільності під час кадрових призначень на користь винятково професійних якостей кандидатів на посади;
- протидія гендерній нерівності в економічному становищі населення, запобігання випадкам дискримінаційної практики на ринку праці;
- формування у суспільній свідомості позитивного сприйняття ідеї гендерної рівності за допомогою інформаційно-просвітницьких кампаній із залученням органів державного управління, ЗМІ, освітніх установ,

некомерційних організацій та інших представницьких органів громадянського суспільства;

– впровадження цілеспрямованих державних програм щодо протидії насильству в родині та викорінення торгівлі людьми;

– удосконалення моніторингу та оцінки прогресу в реалізації гендерної політики.

1.7. Розвиток освітнього і наукового простору

Розвиток інтелектуального потенціалу як базового елемента формування суспільства знань передбачає забезпечення якісної освіти для всіх та модернізацію культурної політики.

Реалізація визначених пріоритетів гуманітарної політики можлива лише за умов докорінної модернізації системи освіти.

Нинішня система освіти в Україні за 20 років незалежності зазнала численних, переважно формальних і безсистемних трансформацій, пов'язаних з механічним прищепленням західних стандартів без урахування української специфіки. Це призвело, не лише до майже повного руйнування середньої професійної освіти, а й не дозволило здійснити давно назрілу потребу реформи у всій системі освіти.

Передусім це стосується підміни реформ формальними та бюрократичними моментами. Яскравим виявом цього є ідеалізація зовнішнього незалежного тестування, яке, може, й дозволило частково подолати корупційні явища, але аж ніяк не сприяє піднесенню навчального рівня та не спонукає до справжнього інтелектуального розвитку.

Українська освіта потребує реальних, а не бюрократичних реформ, які б забезпечили формування особистостей, здатних адекватно реагувати на сучасні світові виклики і достойно представляти Україну в світі.

Сучасна система освіти має позбутись надмірного і однобокого європоцентризму, ігнорування великих неєвропейських традицій і культур, закритості перед зовнішнім світом, що, зокрема, виражається в утрудненому визнанні іноземних дипломів і, відповідно, залученні іноземних спеціалістів.

Реформування освіти вимагає приділення більшої уваги комунікаційним технологіям, вивченню іноземних мов, впровадженню до загальноосвітніх шкіл мистецького, естетичного та етично-морального виховання, засад фізичної культури і здорового способу життя.

У середній школі необхідно посилити увагу до виявлення і розкриття індивідуальних здібностей школярів з метою впровадження диференційованого підходу до навчальних програм з орієнтацією на подальшу професійно-технічну чи університетську освіту (за вільним вибором).

Давно назрілою є потреба розширення реальної автономії вищих навчальних закладів і закріплення її гарантій на законодавчому рівні. Це повинно відбуватися паралельно з процесом укрупнення університетів, в яких, крім окремих випадків, має навчатись не менше 50 000 студентів.

Зробити відкритою як середню, так і вищу школу для забезпечення населенню права на безперервну освіту; зняти формальні перепони для учнівського та студентського обміну із зарубіжними країнами, підвищити доступність освітніх послуг для обдарованих дітей, дітей із малозабезпечених родин, осіб з особливими потребами.

Особливої уваги потребує адаптація освіти до умов полікультурного та багатонаціонального суспільства України.

У сфері освіти актуальним і важливим є:

- удосконалення управління системою освіти (зокрема, системи фінансування);

- підвищення доступності якісних освітніх послуг, у тому числі шляхом підтримки обдарованих дітей, дітей із малозабезпечених сімей, осіб з особливими потребами;

- розвиток професійної освіти з урахуванням тенденцій на ринку праці, перспектив соціально-економічного розвитку регіонів;

- формування і розвиток сучасної системи безперервної освіти як основи життєвого успіху особистості;

- розвиток дистанційного навчання для отримання додаткової (другої) професійної освіти;

- інтеграція освітньої і наукової складових у діяльності вищих навчальних закладів (у тому числі розробка відповідної законодавчої основи, нормативно-правового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення);

- перетворення провідних вищих навчальних закладів на сучасні наукові центри, зближення академічної та вузівської науки через створення спільних наукових та освітніх підрозділів; оптимізація співвідношення обсягів державного фінансування фундаментальних і прикладних наукових досліджень та вдосконалення механізму такого фінансування на основі державних пріоритетів і висновків наукової та науково-технічної експертизи.

1.8. Гармонізація міжетнічних та міжконфесійних відносин

Головним завданням гуманітарного розвитку у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин є пошук шляхів налагодження й поглиблення всебічних зв'язків представників всіх етнічних та конфесійних груп України як основи співробітництва, збереження миру і злагодності в суспільстві. Основою такого співробітництва є солідарність громадян України, об'єднаних в український народ на засадах рівності громадянських прав і обов'язків та взаємоповаги.

Держава забезпечує мовні права усіх громадян України різних етнічних належностей, сприяє вивченню громадянами іноземних мов, насамперед мов міжнародного спілкування.

Пріоритети гуманітарного розвитку у сфері міжетнічних відносин вимагають забезпечення юридичної й фактичної рівності національностей у соціальній й економічній сфері, формування культури міжетнічних взаємин,

заснованої на принципах толерантності, інтересу та поваги до культурних надбань один одного.

Держава відповідальна за визначення й неухильне дотримання демократичних принципів у міжетнічних та міжконфесійних відносинах. Важливою функцією державної політики у цій сфері є вироблення ефективних шляхів і методів розв'язання внутрішніх етнічних і особливо міжетнічних суперечностей і конфліктів, прогнозування і запобігання їм, забезпечення умов для вільного віросповідання представниками усіх конфесій.

На цій основі має здійснюватись етнонаціональна політика держави. До її пріоритетів необхідно віднести завдання консолідації українського суспільства й сприяння збереженню культурної самобутності всіх громадян на основі утвердження української мови як державної та всебічного розвитку, використання й захисту мов національних меншин України.

Етнічне розмаїття суспільства держава має розглядати як незаперечну цінність й усебічно сприяти розвитку культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України всіх національностей. Консолідація українського суспільства має відбуватися на підставі кращих традицій української культури й національних цінностей, збагачених багатовіковими взаєминами з іншими культурами й народами.

Владні структури мають послідовно протистояти спробам використання етнічності в політичних цілях, намаганням зробити її інструментом маніпуляції суспільною свідомістю, засобом здобуття привілейованого політико-правового статусу.

З метою гармонізації міжетнічних відносин в Україні необхідно:

- активізувати політику підтримки культури й мови національностей України в усіх регіонах країни шляхом фінансування інноваційних освітніх, культурних, інформаційних програм;

- надавати підтримку діяльності національно-культурних товариств та інших організацій національних меншин;

- рішуче протидіяти ксенофобії, а також усім формам нетерпимості та дискримінації за етнічною, релігійною та расовою ознаками, сприяти підвищенню рівня толерантності в суспільстві;

- надавати необхідну допомогу, пов'язану з облаштуванням і ресурсним забезпеченням репатріантів.

У сфері міжконфесійних відносин основним завданням держави є забезпечення права людини на свободу совісті, удосконалення законодавства в сфері міжконфесійних відносин відповідно до міжнародних стандартів.

Державна політика у цій сфері має бути спрямована на:

- досягнення взаємоповаги та толерантності відносин між віруючими, релігійними організаціями різних віросповідань, забезпечення міжконфесійної стабільності; збереження балансу інтересів віруючих і невіруючих громадян;

- формування релігійної толерантності та збереження традиційної культури суспільства;

– здійснення спільних з релігійними організаціями проектів щодо пропагування здорового способу життя, зміцнення інституту сім'ї, захисту дитинства та ін.;

– забезпечення відкритості та прозорості державної політики у сфері забезпечення права на свободу совісті та взаємовідносин з релігійними організаціями на всіх рівнях державної влади;

– сприяння реалізації права громадян на свободу вибору характеру освіти як елемента свободи совісті, що передбачає законодавче врегулювання права релігійних організацій на створення навчальних закладів.

При визнанні Україною принципу відокремлення церкви від держави не можна применшувати впливу релігії на досягнення порозуміння в суспільстві. В ідеалі віра має народжувати милосердя і вчити зіставляти обмежені цінності з абсолютними. У цьому зв'язку особливого значення набуває висока свідомість лідерів релігійних конфесій, які повинні спиратись на гуманістичні загальнолюдські цінності віровчень і уникати окремих положень, що торкаються етноконфесійних протиріч минулих епох. У нових умовах особливого значення набуває рівень світської і богословської освіти священнослужителів, їх готовність протистояти радикалізму серед власної пастви.

1.9. Вільний доступ широких верств суспільства до культурних надбань та захист культурної спадщини

Культура є універсальним механізмом передачі соціального досвіду між епохами, поколіннями, спільнотами. Культура – це соціальна пам'ять людства, надійний транслятор і акумулятор кращого соціального досвіду незліченних поколінь, скарбниця величезних знань про світ, його пізнання і освоєння. Культура – важливий запобіжник, що захищає людину та народ від надмірної прагматичності, забезпечує сталий еволюційний розвиток і запобігає глобальним катаклізмам.

В державі, де культурі відведено недостатньо уваги та місця, неминучі кризові стани національно культурної ідентичності, втрати у соціумі ціннісних орієнтирів.

Саме тому особливого значення набуває забезпечення широкого доступу до культурних надбань завдяки використанню новітніх інформаційних технологій акцент має бути зроблено на поширення і масовий ужиток високих зразків культури та мистецтв.

Необхідно подолати загрозливе явище відторгнення від культури значної частини соціуму, передусім через соціально-економічні причини. Як результат – лише невеликий прошарок суспільства має доступ до нових віянь у культурі та науці. Більша ж частина суспільства інертна і позбавлена конкретного зв'язку з національним культурним надбанням, зокрема це стосується економічно активного сегменту населення – працівники промисловості, сільського господарства та сфери обслуговування, а також малозабезпечена молодь і пенсіонери.

Це явище слід долати як за рахунок підвищення педагогічно-виховної культури в навчальних закладах початкової, середньої та професійної освіти, так і через спеціальні телевізійні канали і радіостанції, документальне та науково-популярне кіно, друковані засоби масової інформації.

Твори українського мистецтва мають активніше представлятись на міжнародних виставках і аукціонах, а творча та інтелектуальна молодь залучатись до участі у мистецьких та освітянсько-наукових конкурсах.

Потрібно інтенсифікувати сферу міжнародної "культурної дипломатії", широко пропагувати сучасні мистецькі та наукові досягнення та імена, які відомі лише вузькому колу інтелектуалів.

Рівень науково-технічних новітніх українських розробок дає підстави для інтенсивної участі українських винахідників у спільних міжнародних науково-технічних проектах.

Активна підтримка державою зазначеного напрямку гуманітарного розвитку забезпечить входження України в коло провідних культурних країн світу.

У сфері збереження охорони культурної спадщини держава повинна стати гарантом призупинення процесу розмивання традиційних культурних цінностей та деформації культурного коду.

Духовна та матеріальна спадщина допомагає кожному соціуму піднятись над долею навіть у найнесприятливіші історичні моменти.

Поряд з пам'ятками культури, історії, архітектури, археології, рухомими та нерухомими, до культурної спадщини належить і активна частина життя етносів (історичні типи технологій, спеціальні способи діяльності, звичаї, традиції і т.д.), а також пам'ятки природи.

Спадщина, як невід'ємна частина культурного ландшафту, є основою самобутності культури на етнічному, регіональному і загальнонаціональному рівнях.

Збереження і популяризація історико-культурного надбання у країні, яка належить до провідних у Європі за кількістю об'єктів нерухокої культурної спадщини – вагомий фактор утвердження історичної пам'яті народу, формування почуття самоповаги, усвідомлення єдності з країною, творення єдиного соціально-культурного простору української політичної нації.

У сфері збереження і охорони культурної спадщини в Україні мусить бути подоланий вкрай низький рівень державного менеджменту. Про це свідчить той невтішний факт, що понад 300 унікальних пам'яток культурної спадщини національного значення потребують невідкладних реставраційних чи консерваційних робіт, біля мільйона предметів Музейного фонду України потребують невідкладної реставрації.

Об'єкти культурної спадщини із перманентно загрозливого стану мають шанс найближчим часом перейти у катастрофічний. Тому в питанні збереження культурних надбань особливо важливим є порятунок ще існуючих об'єктів історії та культури, замість сумнівної практики "відтворення" неіснуючих протягом віків споруд і ансамблів.

1.10. Підтримка сучасних форм мистецької та інтелектуальної творчості

Підтримка сучасних форм мистецької, інтелектуальної та наукової творчості, як своєчасна відповідь на вимоги і виклики доби є запорукою прогресу у духовній і матеріальній складових культури.

У сфері мистецтва – це, насамперед, можливість сучасними засобами і гарантуванням права митця на самовираження, утверджувати в суспільній свідомості необхідність пошуків адекватного відтворення сучасного світу. Вкрай важливо, щоб вільний мистецький пошук був гідним продовженням досвіду минулих цивілізацій, і творчих досягнень попередників.

Слід звернути особливу увагу на популяризацію мистецтва у всіх прошарках суспільства. Сьогодні цей процес значно полегшується завдяки різним способам тиражування творів, телебаченню, всьому сучасному арсеналу розповсюдження образів. Це – надійний спосіб протистояти масштабному імпорту в український культурно-інформаційний простір комерціалізованої бездуховності, що підпорядкована елементарним інстинктам і примітивним "мріям".

Для підтримки вітчизняного книговидання необхідно створити сприятливі умови для розвитку мережі книгопоширення та наповненню бібліотечних фондів творами сучасної художньої, науково-популярної літератури. Забезпечити державну підтримку мистецьким, літературним журналам, розвиваючій літературі, а також виробництву телевізійних програм для дітей та юнацтва.

У науковій сфері – збереження та розвиток наукових шкіл світового рівня, зведення до мінімуму "відтоку мізків", подолання відірваності науки від запитів суспільства та очищення її від корупційних явищ в діяльності спеціалізованих наукових рад, при вступі та навчанні у вищій школі, при відзначенні наукових пошуків преміями і нагородами. Необхідно створити умови, у тому числі фінансові та матеріальні, для посилення науково-дослідницької складової в діяльності університетів, збереження та розвитку інтелектуального потенціалу академічної науки, залучення бізнесу до фінансування науково-технічних розробок.

Невідкладним є визначення пріоритетних напрямків інноваційного розвитку економіки на базі наукових здобутків у освоєнні новітніх та відновлюваних джерел енергії, високотехнологічного виробництва, індустрії наноматеріалів, інформаційних технологій та систем зв'язку; заохочення комерційних-фінансових структур до активної підтримки інноваційних проектів, вдосконалення законодавчої бази щодо захисту авторських прав та інтелектуальної власності.

Сучасна мистецька, інтелектуальна та наукова творчість має стати основою системи цінностей кожної людини, виправлення духовних дефектів суспільства: звільнення від егоїзму та культу бездумного споживання, від надмірних амбіцій тих, хто управляє світом політики і грошей.

1.11. Розвиток діалогу держави і громадянського суспільства

Відповідальна гуманітарна політика в Україні здійснюватиметься лише за умови активної співпраці держави і громадянського суспільства. Тільки в такому рівноправному діалозі можна домогтися максимального врахування інтересів та потреб громадян у гуманітарній сфері та ефективної реалізації прийнятих в умовах консенсусу рішень, що передбачає рівну відповідальність учасників за втілення у життя намічених кроків. Водночас успішний діалог передбачає і високий рівень кваліфікації всіх його учасників. Тому інститути громадянського суспільства – професійні спілки, благодійні та громадські організації та рухи, політичні партії, професійні об'єднання, асоціації, творчі спілки, незалежні засоби масової інформації, органи самоорганізації населення за місцем проживання – покликані генерувати громадянські ініціативи в різних сферах суспільного життя, створювати організаційні умови для їх підтримки та успішного здійснення. Вирішальною передумовою активізації інститутів громадянського суспільства є переконання громадян у можливості їх ефективного використання для обстоювання власних інтересів.

Для підвищення ефективності взаємодії органів влади і громадянського суспільства, розвитку партнерських відносин доцільно активно використовувати і вже закріплені в чинному законодавстві України, і перевірені вітчизняним та міжнародним досвідом такі форми взаємодії, як:

- підтримка діяльності різних за спрямуванням громадських організацій, зокрема дитячих, молодіжних, студентських, жіночих, екологічних, релігійних тощо, об'єднань ветеранів, пенсіонерів, інвалідів, працівників науки, культури, охорони здоров'я, етнокультурних та інших формувань;

- залучення представників громадянського суспільства до розробки, виконання й громадської експертизи проектів законодавчих актів і програм соціального розвитку;

- організація постійних зустрічей, «круглих столів», відеоконференцій з вищими посадовими особами держави, лідерами політичних партій для обговорення і розв'язання першочергових проблем суспільного розвитку;

- заохочення взаємодії органів місцевого самоврядування й громадськості з питань розробляння місцевих програм гуманітарного розвитку;

- вироблення механізму розміщення та укладання договорів державного замовлення;

- створення асоційованих структур (державно-громадських, громадсько-державних фондів, асоціацій, партнерств тощо), які мають визначене коло завдань і створюються за принципом цільового підходу для їх досягнення та вирішення;

- створення спільних консультативно-дорадчих органів, експертних рад, комісій, груп;

- проведення цілеспрямованої політики щодо підготовки кадрів та взаємного навчання державних службовців і представників громадянського суспільства навичкам і практики роботи в партнерстві один з одним;

- впровадження демократичних форм соціальної кооперації та активної протидії гіпертрофуванню корпоративних інтересів;

- створення механізмів взаємної відповідальності держави та організацій громадянського суспільства;

- посилення горизонтальних зв'язків між громадськими об'єднаннями для утвердження довіри між людьми і формування незаангажованого типу солідарності, що створює основу соціального капіталу будь-якого суспільства;

- активне використання механізмів державно-приватного партнерства для реалізації спільних проектів у гуманітарній сфері.

Удосконалення законодавства з питань діяльності громадянського суспільства на сучасному етапі полягає в:

- прийнятті законодавства щодо врегулювання статусу та діяльності невідприємницьких організацій;

- внесенні змін до законодавства України, яким регулюються питання об'єднань громадян, соціальних послуг, благодійництва та благодійних організацій, політичних партій в Україні;

- спрощенні процедур реєстрації та встановлення прозорих і простих процедур легалізації невідприємницьких організацій;

- законодавчому врегулюванні підприємницької діяльності організацій громадянського суспільства;

- створенні сприятливих податкових умов для діяльності організацій громадянського суспільства та законодавчому врегулюванні питань фінансування цих організацій з боку держави, що сприятиме їх фінансовій стійкості;

- закріпленні в законодавстві України права фізичних осіб, які є платниками податків в Україні, адресувати частку сплаченого податку на розвиток тих інститутів громадянського суспільства, які така особа вільно обирає;

- запобіганні невиправданого державного втручання в діяльність організацій громадянського суспільства;

- імплементації в законодавстві України положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а також Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, якими закріплено право на свободу асоціацій за кожною людиною, зокрема іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, у створенні та участі в об'єднаннях громадян, а також з урахуванням можливості їхньої участі в суспільному житті відповідно до європейських стандартів;

– запровадженні «електронного уряду» для полегшення контактів громадян з органами державної влади, спрощенні бюрократичних процедур, отриманні максимально повного й оперативного доступу до інформації;

– посиленні механізмів контролю за державними органами з боку громадянського суспільства, удосконаленні аналогічних інструментів органів законодавчої та судової влади.

2. Дії Уряду по розвитку гуманітарного простору в Україні

2.1. Зміцнення позицій державної мови в культурно-інформаційному просторі

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Український народ через постійні заборони і переслідування протягом століть не мав змоги належним чином розвивати національну мову і користуватися нею в усіх сферах життєдіяльності. Мовна ситуація в Україні характеризується рядом негативних явищ і тенденцій. Українська мова як державна не належно застосовується в галузях права, освіти, культури, засобах масової інформації, науки, інформатики, військової справи, виробництва, судочинства тощо. Використання української мови в усіх сферах суспільного життя не відповідає частці українців у загальній чисельності населення. Сучасний стан українського суспільства характеризується різким скороченням споживання населенням національного мистецько-інтелектуального продукту. Наслідком цього стало зниження рівня читацької активності громадян як визначального чинника розвитку особистості, відсутність належного книжкового асортименту в торговельній мережі, руйнація вітчизняної системи книгорозповсюдження, дефіцит підручників та навчальних посібників для студентів вищих навчальних закладів, учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів та вихованців дошкільних навчальних закладів, відсутність системи поповнення публічних бібліотек новими зразками книговидавничої продукції, зменшення сумарних і середніх накладів вітчизняної книги, зокрема технічної, спеціальної, наукової та навчальної літератури.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Частка україномовних пісень в радіоєфірі на початок 2016 року знизилася до 5 відсотків, частка україномовних передач — до 23 відсотків. Серед засобів масової інформації в Інтернеті лише 20 відсотків мають основну українську версію, 50 відсотків — не мають української версії взагалі. Серед Інтернет-магазинів лише 20 відсотків мають українську версію. Сайти розважальної та ігрової тематики українською мовою майже відсутні.

Протягом останніх 17 років виробництво книжкової продукції становить близько однієї книги в рік на одного жителя країни, тоді як у Європі цей показник становить 12—13 книг. Середньостатистичний українець купує книжок на 2,5 долара США, у той час як середньостатистичний росіянин купує книжок майже на 19 доларів США,

поляк — на 41,6 долара США, француз — 65 доларів США, німець — на 154 долари США.

Мережа бібліотек — найбільш розгалужена мережа публічних закладів, єдина, що доходить практично до кожного села і є безоплатним, відкритим і доступним джерелом інформації для усіх категорій населення, проте їх фонди в основному сформовані у 70—80-ті роки минулого століття, фізично зношені, морально застарілі. У зв'язку з відсутністю достатнього обсягу фінансування комплектування фондів бібліотек здійснюється епізодично, безсистемно. Частка витрат на поповнення фондів становить лише 1,3 відсотка загального бюджету публічних бібліотек, хоча за міжнародними стандартами він повинен бути 10 відсотків.

Мета, якої передбачається досягнути

Практична реалізація статті 10 Конституції України щодо всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя.

Розширення функціонування української мови у засобах масової інформації, сфері культури, освіти та науки.

Розвиток мережі дошкільних, загальноосвітніх, вищих навчальних закладів для безперервного виховання і навчання українською мовою.

Поліпшення навчально-методичного забезпечення навчальних закладів різних типів з метою вивчення державної мови.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Забезпечення роботи Українського інституту книги, виконання ним статутних завдань (зокрема, в частині формування цифрової бібліотеки).

Оновлення фондів публічних бібліотек сучасною україномовною літературою (0,2 відсотка — за рахунок державного бюджету).

Поповнення колекцій електронної бібліотеки “Культура України” (понад 800 повнотекстових документів).

Результати роботи за попередній період

Утворено Координаційну раду з питань застосування української мови в усіх сферах суспільного життя як постійно діючий дорадчий орган при Мінкультури (наказ Мінкультури від 8 червня 2016 р. № 404).

Утворено державну установу “Український інститут книги” та затверджено його статут (наказ Мінкультури від 28 липня 2016 р. № 612).

У Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України “Про державну мову” (реєстраційний номер 5670), яким передбачено врегулювання питань, пов'язаних із визначенням відповідальності за порушення законів, які регулюють питання використання державної мови.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Утвердження української мови як державної на всій території України в усіх публічних сферах суспільного життя, а також у міжнародному

спілкуванні та під час здійснення посадовими особами представницьких функцій.

Зміцнення функції державної мови як інструмента об'єднання українського суспільства, засобу зміцнення державної єдності України, її державної незалежності та національної безпеки.

Утвердження і підтримка української мови як самобутньої мови титульної нації, зокрема на:

досконале володіння українською мовою громадянами України;
правильне застосування української мови відповідно до вимог українського правопису;

запобігання змішуванню української мови з іншими мовами;
поширення знань про українську мову та її роль у розвитку української та європейської культури;

зміцнення поваги до діалектів та говірок української мови, запобігання їх зникненню;

створення і ведення відкритого постійно діючого Державного реєстру україномовних довідників для фахівців усіх галузей;

поширення та сприяння вивченню української мови в Україні та за кордоном.

Утвердження української мови як мови міжетнічного спілкування і порозуміння в Україні та сприяння у задоволенні мовних потреб закордонних українців у країнах їх поселення.

Забезпечення функціонування Українського інституту книги з метою концентрації розпорошених між органами державної влади функцій щодо формування і реалізації державної політики у сфері літературної, книговидавничої та бібліотечної діяльності.

Створення організаційних, адміністративних та культурологічних умов для перетворення вітчизняної видавничої справи на культурну індустрію європейського зразка, формування єдиного книжкового ринку в державі, забезпечення за допомогою вітчизняної книги вільного доступу громадян України до всіх сфер сучасних знань, відродження культури читання через впровадження нової державної інституції — Українського інституту книги.

2.2. Забезпечення національно-патріотичного виховання

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Наявність істотних відмінностей у системі цінностей, світоглядних орієнтирах різних груп суспільства, внаслідок чого створюється підґрунтя для просування несумісних із незалежністю держави місцевих ідентичностей, міжрегіональних, міжетнічних, мовних конфліктів.

Перетворення інформаційного простору на інструмент маніпуляції суспільною свідомістю, продукування ціннісної дезорієнтації.

Подальше нехтування такими негативними явищами посилюватиме реальні і потенційні загрози національній безпеці, призводитиме до засилля антиукраїнської пропаганди. Ураховуючи виклики сьогодення — військову агресію Російської Федерації та спроби внутрішньої дестабілізації —

національно-патріотичне виховання визначено одним із пріоритетів діяльності Мінмолодьспорту.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Згідно з дослідженням, проведеним у 2016 році Центром незалежних соціологічних досліджень “Омега” на замовлення Мінмолодьспорту, більшість сучасної молоді пишається своїм громадянством (78,5 відсотка), 50,2 відсотка молоді є обізнаною щодо здійснення в державі заходів із національно-патріотичного виховання, 24,8 відсотка молоді вважає, що такі заходи проводяться дуже рідко. Громадянська активність молоді є досить низькою, оскільки 7 відсотків представників української молоді іноді відвідують заходи молодіжних організацій і 2 відсотки є членами таких організацій, згідно з дослідженням, що проведено компанією GfK Ukraine у 2015 році на замовлення Мінмолодьспорту.

Мета, якої передбачається досягнути

Забезпечення системних та узгоджених дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства з метою національно-патріотичного виховання, що сприятиме єдності та консолідації українського суспільства.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

До кінця 2017 року:

проведення 15 міжнародних та всеукраїнських заходів, спрямованих на національно-патріотичне виховання молоді (охоплення — 270 тис. осіб);

виготовлення та розповсюдження інформаційних матеріалів, соціальних роликів, спрямованих на національно-патріотичне виховання молоді (охоплення — понад 400 тис. осіб).

У середньостроковій перспективі — збільшення не менш як на 10 відсотків чисельності молоді, залученої до процесу національно-патріотичного виховання.

Результати роботи за попередній період

Затверджено Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016—2020 роки (Указ Президента України від 13 жовтня 2015 р. № 580).

Утворено Міжвідомчу комісію з питань національно-патріотичного виховання та координаційні ради при облдержадміністраціях.

У 2016 році проведено 56 міжнародних та всеукраїнських національно-патріотичних заходів у 19 областях України та м. Києві, участь в яких взяло близько 70 тис. молодих осіб, загальне охоплення заходами становить понад півмільйона мешканців України.

Проведено репрезентативне соціологічне дослідження щодо ціннісних орієнтирів молоді.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості дітей та молоді.

Підготовка громадських активістів, які залучаються до організації і проведення Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри “Сокіл” (“Джура”).

Підвищення рівня знань молоді про виконання обов’язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Підвищення престижності проходження військової служби за контрактом у Збройних Силах та готовності молоді до боротьби за державну незалежність і територіальну цілісність України.

Розвиток ефективної і дієвої загальнодержавної системи національно-патріотичного виховання, зокрема шляхом:

підготовки кваліфікованих спеціалістів системи національно-патріотичного виховання;

активізації участі молоді у заходах національно-патріотичних громадських об’єднань;

збільшення чисельності членів національно-патріотичних громадських об’єднань, військово-патріотичних клубів.

2.3. Створення суспільного телебачення і радіомовлення України

Основні проблеми, які передбачається розв’язати

Система вітчизняного телерадіомовлення потребує кардинальних змін. Подолання монопольного контролю олігархічних груп над ключовими засобами масової інформації, формування реального медіаринку є запорукою існування вільних засобів масової інформації. Пріоритетним завданням у зазначеній сфері є створення повноцінного Суспільного телебачення і радіомовлення України. Це один з головних інструментів демократії, що задовольняє потреби суспільства в отриманні об’єктивної та неупередженої інформації, підтримує високий інтелектуальний та культурний рівень населення.

Проблема полягає у тому, яким чином забезпечити функціонування системи суспільного мовлення в умовах кризи економіки, політичної та військової нестабільності, мінімізуючи при цьому ризики перехідного періоду і забезпечуючи виконання суспільно-важливих завдань, що на сьогодні покладено на державне телебачення і радіо.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

У 2016 році частка постійної аудиторії державного телеканалу Національної телекомпанії “Перший національний” (за вибіркою 18+ Вся Україна) становила близько 0,77 відсотка, або близько 330 тис. глядачів. Сумарна частка постійної аудиторії центральних і регіональних дирекцій Національної телекомпанії (раніше — обласні державні телерадіокомпанії, телеканал “Культура” та Національна радіокомпанія) становила близько 3 млн. глядачів і слухачів, або близько 7 відсотків домогосподарств. Відповідно сумарна кількість постійної аудиторії (18+ Вся Україна)

телерадіоканалів системи Національної телекомпанії, об'єднаної у 2016 році, становила приблизно 3,3 млн. громадян.

Мета, якої передбачається досягнути

Налагодження до кінця 2017 року повноцінного функціонування Суспільного телебачення і радіомовлення України та підвищення рівня довіри населення до мовника.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

У середньостроковій перспективі планується збільшення частки постійної аудиторії суспільного мовника до 10 відсотків домогосподарств, або 4,3 млн. громадян, в тому числі до кінця 2017 року — 8 відсотків домогосподарств, або близько 3,9 млн. громадян.

Результати роботи за попередній період

Процес перетворення державного мовлення на суспільне розпочався з моменту набрання чинності Законом України “Про Суспільне телебачення і радіомовлення України” та постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 567 “Деякі питання утворення публічного акціонерного товариства “Національна суспільна телерадіокомпанія України”.

Реформа проводиться двома етапами:

перший (2015—2016 роки) — усі державні телерадіокомпанії об'єднуються з Національною телекомпанією, ставши її філіями;

другий (2016—2017 роки) — перетворення державної установи “Національна телекомпанія України” в ПАТ “Національна суспільна телерадіокомпанія України”.

З метою забезпечення формування статутного капіталу ПАТ “Національна суспільна телерадіокомпанія України” затверджено рецензований Фондом державного майна акт оцінки майна Національної телекомпанії та перелік майна, що не вноситься до статутного капіталу товариства (наказ Держкомтелерадіо від 15 грудня 2016 р. № 231).

Затверджено Статут публічного акціонерного товариства “Національна суспільна телерадіокомпанія України” (постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1039).

ПАТ “Національна суспільна телерадіокомпанія України” зареєстровано 19 січня 2017 р. як юридичну особу і припинено юридичну особу Національної телекомпанії.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Створити Суспільне телебачення і радіомовлення України у формі ПАТ “Національна суспільна телерадіокомпанія України”, 100 відсотків акцій якого належить державі. Національна суспільна телерадіокомпанія утворюється на базі державних телерадіокомпаній, що реорганізуються шляхом приєднання до Національної телекомпанії.

2.4. Розвиток культурно-мистецького потенціалу та збереження культурної спадщини України

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Через інерцію радянської системи державного управління законодавство на даний час регулює виключно діяльність закладів культури, заснованих на державній та комунальній формі власності, виключаючи недержавний сектор — бізнес та громадянське суспільство. Як результат, на сьогодні існує дві паралельні економіки культури — державна і недержавна, необлікована, а тому її майже неможливо враховувати під час проведення аналізу та розроблення економічних та культурних моделей розвитку.

Фінансова підтримка виключно державних і комунальних закладів культури не сприяє створенню прозорих умов для провадження господарської діяльності у сфері культури. Зокрема, галузеві нормативи обумовлюють формат театральних афіш та розмір штату замість того, щоб стимулювати прибуткову діяльність державних і недержавних підприємств, установ і організацій, забезпечувати прозорість фінансового звітування щодо використання публічних коштів.

Практично не використовується важливий комунікаційний потенціал культури для порозуміння та спільної дії.

Таким чином, для стимулювання розвитку культурно-мистецького потенціалу громадян України та ефективного управління об'єктами культурно-мистецької спадщини Кабінет Міністрів України повинен здійснити такі кроки:

модернізувати зміст та умови надання мистецької освіти;

змінити модель фінансування культури та мистецтва за рахунок бюджетних коштів;

створити розгалужену систему інструментів та стимулів для розвитку культурно-мистецької діяльності;

створити електронний інформаційний ресурс культурної спадщини і культурних цінностей;

створити умови для максимального використання потенціалу закладів культури для розвитку місцевих громад.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Щодо створення стимулів для культурно-мистецької діяльності

Важливим елементом дієвої системи розвитку культурно-мистецької творчості є ефективні інструменти підтримки митців та мистецьких закладів (у тому числі театрів державної та комунальної форми власності) у реалізації ними творчих проектів через систему грантів, стипендій, творчих замовлень, підтримки в організації та проведенні культурно-мистецьких заходів, участі у заходах за кордоном тощо. Водночас відсутність бюджетного фінансування у поєднанні з невпорядкованістю та застарілістю нормативної та фінансової системи премій значно ускладнює спроможність держави до спрямування фінансової підтримки на пріоритетні сфери культурно-мистецького розвитку.

Щодо створення електронного інформаційного ресурсу культурної спадщини і культурних цінностей

На державному рівні відсутня повна і достовірна інформація про кількісний і якісний склад Музейного фонду України (державної і недержавної частини).

Внаслідок окупації Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та окремих територій Луганської і Донецької областей країна втратила близько 1,2 млн. музейних предметів — 10 відсотків державної частини Музейного фонду України. Проте точна інформація про конкретні втрати відсутня. За відсутності такої інформації ефективно блокувати вивезення культурних цінностей до Російської Федерації (насамперед культурних цінностей з музеїв Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, Луганської та Донецької областей) або до інших країн не можливо.

Не існує електронної бази даних про предмети Музейного фонду України, зокрема про культурні цінності України, що заявлені до вивезення, зокрема тимчасового. Облікові дані про музейні колекції, об'єкти культурної спадщини зберігаються на аналогових, паперових носіях та локально, безпосередньо на базі музеїв.

Мінкультури не має змоги ефективно регулювати питання переміщення культурних цінностей через державний кордон (тимчасове вивезення або вивезення на постійне зберігання за межі України), оскільки необхідно підтвердити достовірність інформації про право власності на культурні цінності та їх значення для держави.

Відсутня достовірна інформація про наявні об'єкти нерухомої культурної спадщини, їх охоронні зони, предмет охорони таких пам'яток, а також стандарти метаданих для опису пам'яток культурної спадщини.

Відсутність інформації про об'єкти культурної спадщини у публічному доступі призводить до відсутності прозорого механізму оформлення дозвільних документів, високих корупційних ризиків, зловживань у сфері збереження культурної спадщини тощо.

З огляду на недосконалість механізму обліку предметів Музейного фонду України, об'єктів культурної спадщини, збору даних про зазначені та інші культурні цінності та пам'ятки культури існує ризик втрати не лише культурного надбання (оскільки відсутній ефективний механізм контролю і управління), а і інформації про них.

Щодо надання мистецької освіти

Невідповідність змісту та форм організації початкової мистецької освіти запитам сучасного суспільства через консервативність підходів до змісту та форми організації початкової мистецької освіти надавачів таких послуг.

Обмежені можливості для реалізації стандартів профільної мистецької освіти в державних спеціалізованих музичних і художніх школах-інтернатах відповідно до вимог допрофесійної підготовки учнів.

Невідповідність фінансового та матеріально-технічного забезпечення державних спеціалізованих музичних і художніх шкіл-інтернатів потребам надання якісної загальної середньої та спеціалізованої мистецької освіти.

Невідповідність законодавства у сфері освіти потребам розвитку вищої мистецької освіти.

Щодо стану обліку культурної спадщини

В Україні нараховується 564 музеї незалежно від форми власності, в яких зберігається понад 10 млн. предметів основного фонду.

Станом на березень 2017 р. до Державного реєстру нерухомих пам'яток України внесено 8175 пам'яток (з них 891 — національного, 7284 — місцевого значення).

За період з 2010 по 2015 роки в Україні втрачено та викрадено з музеїв та заповідників, заснованих на державній та комунальній формі власності, 5593 музейних предмети.

Щодо розвитку системи мистецької освіти

В Україні діє 1290 дитячих мистецьких шкіл, які перебувають у комунальній власності, де навчається понад 302 тис. учнів, шість спеціалізованих мистецьких шкіл-інтернатів та одна дитяча хореографічна школа, які перебувають у підпорядкуванні Мінкультури (навчається понад 2,5 тис. учнів) (станом на 1 вересня 2016 року).

Охоплення дітей шкільного віку послугами з початкової мистецької освіти становить 8 відсотків.

Протягом останніх семи років кошти на модернізацію матеріально-технічної бази державних спеціалізованих мистецьких шкіл-інтернатів не виділялися.

Щодо кількості закладів культури

Структура та кількість закладів культури, що працюють в Україні (усього — 33 324 заклади)

Тип закладу культури	Загальна кількість на 2016 рік	Заклади, які перебувають у відмінному стані	Заклади, які потребують ремонту	Заклади, щодо яких існує ризик закриття
Клуби	16 640	630	8211	803
Бібліотеки	15 875	971	6310	541
Кінотеатри	184	6	77	9
Кіноустановки	625	3	201	146

Фактичне фінансування закладів культури:

76 відсотків — виплати на заробітну плату;

20,4 відсотка — оплата комунальних послуг;

3,6 відсотка — видатки на поліпшення матеріально-технічної бази та поповнення бібліотечних фондів.

Обсяги фінансування з державного бюджету окремих програм у сфері культури та мистецтва

(тис. гривень)

Програми	Обсяг фінансування (за роками)
----------	--------------------------------

підтримки	2013	2014	2015	2016	2017 (план)
Фінансування грантів Президента України молодим діячам у галузі театрального, музичного, циркового, образотворчого мистецтва та кінематографії, молодим письменникам, майстрам народного мистецтва для створення і реалізації творчих проєктів	612,2		91,7		780
Закупівля творів образотворчого мистецтва, драматургії сучасних українських письменників, музичного мистецтва сучасних українських композиторів	960	960	не освоєно (не внесено змін до розпорядження Кабінету Міністрів України)	не освоєно (не внесено змін до розпорядження Кабінету Міністрів України)	
Виплата щорічних стипендій Президента України для молодих письменників і митців у сфері музичного, театрального, образотворчого, хореографічного, естрадно-циркового мистецтва та кіномистецтва					
Виплата премій для видатних діячів культури, літератури і мистецтва	57,3	31,6	57,9	75,6	260
Фінансова підтримка з державного бюджету театрів	558316,8	531789,2	540289,7	547839	898947

Мета, якої передбачається досягнути

Забезпечення автономії бюджетних інституцій культури, зокрема у створенні доходу, розпорядженні ресурсами і реалізації кадровій політики.

Чітке визначення і розмежування механізму управлінського та фахового нагляду.

Створення ефективної системи інструментів державної фінансової підтримки культурно-мистецької творчості.

Розвиток програми міжнародного обміну культурним досвідом, у тому числі шляхом створення міжнародного Українського інституту як українського культурного центру в інших державах.

Створення електронного інформаційного ресурсу з базами даних про об'єкти культурної спадщини, культурні цінності (у тому числі предмети Музейного фонду України).

Розбудова закладів культури та закладів початкової мистецької освіти в селах, селищах, районних центрах як соціального інструменту згуртування територіальних громад. Визначення основними функціями локальних закладів культури інтеграцію, комунікацію, суспільну координацію, відтворення суспільних відносин.

Удосконалення навчальних освітніх програм закладів початкової мистецької освіти та матеріально-технічної бази спеціалізованих мистецьких шкіл-інтернатів.

Підвищення рівня доступу до початкової та профільної мистецької освіти.

Створення умов для реалізації концепції освіти протягом життя (збільшення кількості здобувачів початкової мистецької освіти, включаючи дорослих та осіб з особливими потребами).

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

Проведення моніторингу впровадження моделей функціонування місцевих культурних локацій; за результатами моніторингу та у разі потреби внесення змін до нормативно-правових актів, які регулюють дану сферу суспільних відносин.

Збільшення кількості культурних послуг та забезпечення їх доступності.

Розроблення трьох — п'яти типових моделей функціонування місцевих культурних локацій, забезпечення їх пілотного впровадження.

Розроблення та затвердження мінімального культурного кошика (мінімальні стандарти забезпечення культурними послугами громадян).

Кількість мистецьких шкіл комунальної власності у 2020 році збігається з кількістю об'єднаних територіальних громад або перевищує таку кількість.

Обсяг охоплення дітей шкільного віку послугами з початкової мистецької освіти у 2020 році становить не менш як 10 відсотків.

Послуги початкової мистецької освіти в мистецьких школах доступні для дітей, дорослих та осіб з особливими потребами.

Результати роботи за попередній період

Протягом 2014—2015 років прийнято ряд нормативно-правових актів, що регулюють питання підтримки мистецького середовища, налагодження сприятливого творчого клімату в державі, зокрема:

затверджено Положення про експертні комісії (ради, групи) Мінкультури, що визначає загальні засади утворення і діяльності експертних комісій (рад, груп) при Мінкультури. До складу експертних комісій входять

провідні науковці, митці, фахівці відповідної сфери культури та мистецтва, представники інститутів громадянського суспільства та інші;

внесено зміни до Положення про порядок надання грантів Президента України молодим діячам у галузі театрального, музичного, циркового, образотворчого мистецтва та кінематографії, молодим письменникам, майстрам народного мистецтва для створення і реалізації творчих проєктів, що сприятиме більш широкому залученню інститутів громадянського суспільства до визначення претендентів на одержання грантів Президента України;

внесено зміни до Положення про стипендії Президента України для молодих майстрів народного мистецтва, що забезпечить залучення широкого ряду громадських організацій до подання кандидатів на здобуття стипендій Президента України, створить умови для демократичної та прозорої процедури відбору кандидатів на здобуття стипендій;

прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2015 р. № 950 “Про внесення змін у додаток 2 до Методики розрахунку орендної плати за державне майно та пропорції її розподілу”, що дало змогу забезпечити професійних творчих працівників відповідними майстернями, сприяло популяризації та розвитку українського образотворчого мистецтва.

З набранням чинності Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних та комунальних закладів культури” здійснюється переведення художньо-артистичного складу театрів на контрактну форму роботи та проведення конкурсів на заміщення посад керівників театрів.

Розроблено та прийнято нормативно-правові акти щодо обліку музейних предметів (стандарт метаданих); розпочато збір інформації про культурні цінності Музейного фонду України, що втрачені під час та внаслідок Другої світової війни, втрачені та викрадені з музеїв державної та комунальної форми власності у 2010—2015 роках; проведено аналіз нормативної бази у сфері охорони культурної спадщини; стану обліку державної частини Музейного фонду України; розпочато проведення моніторингу музеїв та інших закладів музейного типу, в яких зберігається Музейний фонд України.

Прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219 “Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”.

У період з травня по вересень 2016 р. проведено інвентаризацію і оцінку стану наявних закладів культури у селах та селищах. Результати інвентаризації стали основою для розроблення диференційованих моделей функціонування закладів культури.

Запущено проєкт з адаптації, дослідження та запровадження системи індикаторів ЮНЕСКО в Україні (Індикаторів впливу культури на соціально-економічний розвиток — CDIS) для отримання об’єктивних наукових даних

про розвиток сфери культури в Україні. Це дослідження у кількісних і економічно обґрунтованих показниках проводиться з метою виявлення рівня інтеграції культури в усі сфери суспільного життя і впливу на державне будівництво.

У червні 2016 р. ініційовано проведення у 2017 році в Україні експертами Ради Європи аналітичного огляду культурної політики, зокрема з питань охорони культурної спадщини і модернізації культурних інституцій та інфраструктури в різних регіонах, з метою формування державної політики у сфері культури.

У листопаді 2016 р. підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо підтримки впровадження ініціатив з децентралізації влади за відповідними секторальними напрямками: Мінрегіоном, Мінприроди, Мінінфраструктури, Мінкультури, МОН, МОЗ, Мінфіном та проектом міжнародної технічної допомоги “Експертна підтримка врядування та економічного розвитку” (EDGE), який фінансується Міністерством міжнародних справ торгівлі і розвитку Канади та впроваджується в Україні канадською компанією Agriteam Canada Consulting Ltd.

Внесено пропозиції до проекту Закону України “Про освіту” в частині урахування специфіки вищої освіти мистецького та культурологічного спрямування, які враховані.

Проведено моніторинг потреби державних спеціалізованих мистецьких шкіл-інтернатів у матеріально-технічному забезпеченні освітнього процесу.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

Забезпечення автономії бюджетних інституцій культури, зокрема у створенні доходу, розпорядженні ресурсами і реалізації кадрової політики:

проведення аналізу та оцінки інституційної спроможності бюджетного сектору культури;

визначення переліку функцій та інституцій (типів), що мають безумовне право на бюджетне інфраструктурне фінансування;

вивчення питання визначення конкурсних механізмів для доступу до бюджетного фінансування інституцій культури всіх типів;

проведення постійної інформаційної роботи, оприлюднюючи за допомогою онлайн-інструментів та систематичних публічних подій всі наявні можливості фінансування для бюджетного і небюджетного секторів культури.

Удосконалення системи стимулів для культурно-мистецької діяльності — розроблення і впровадження нової системи бюджетної фінансової підтримки театрів (із власною сценою). Надання можливостей театрам самостійно визначати в умовах контрактної системи розміри оплати праці, встановивши мінімальний розмір заробітної плати.

Створення електронного інформаційного ресурсу з базами даних про об’єкти культурної спадщини, культурні цінності (у тому числі предмети Музейного фонду України):

визначення стандартів метаданих і форм державних реєстрів (баз даних), механізмів обміну даними, рівнів доступу та повноважень органів державної влади (зокрема, Мінкультури) щодо формування таких баз даних та забезпечення функціонування такого ресурсу;

створення електронного інформаційного ресурсу, який складатиметься з модулів (баз даних) предметів/об'єктів рухомої, нерухомої спадщини, а також втрачених/викрадених культурних цінностей, з подальшою інтеграцією такої інформації у національні та міжнародні інформаційні ресурси, та забезпечення диференційованого доступу до неї цільових аудиторій (експертів, фахівців, органів державної влади, громадян).

Підвищення якості культурних послуг у місцевих громадах:

створення диференційованої моделі функціонування закладів культури; розроблення та затвердження мінімального культурного кошика (мінімальних стандартів забезпечення культурними послугами).

Удосконалення змісту та умов надання мистецької освіти:

розроблення типової освітньої програми початкової мистецької освіти та початкової спеціалізованої мистецької освіти для мистецьких шкіл;

введення в дію мінімальних стандартів забезпечення громадян послугами початкової мистецької освіти;

оновлення матеріально-технічної бази державних спеціалізованих мистецьких шкіл-інтернатів (закупівля комп'ютерної техніки, навчального обладнання, музичних інструментів для забезпечення освітнього процесу);

врахування специфіки мистецької освіти під час підготовки проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері освіти;

розроблення стандартів підготовки ступеня доктора мистецтва у вищих навчальних закладах мистецького спрямування;

розроблення типових освітніх програм інклюзивної мистецької освіти для мистецьких шкіл;

запровадження підготовки ступеня доктора мистецтва у вищих навчальних закладах мистецького спрямування.

Стимулювання професійного розвитку наявних кадрів через програми навчання в роботі і навчання типу "рівний-рівному":

удосконалення наявної системи підвищення кваліфікації у сфері культури з метою її адаптації до реалій сучасного творчого процесу; розроблення відповідної системи індикаторів;

в рамках програм конкурсного проектного фінансування передбачення фінансування проектів з передачі досвіду, навчання в роботі і навчання типу "рівний-рівному";

стимулювання різноманітних програм міжнародного обміну професійним досвідом, зокрема через стажування, професійні подорожі.

Питання для самоперевірки:

1. В чому полягає діалог держави і громадянського суспільства?
2. Які основні напрямки національно-патріотичного виховання?
3. Що таке Національний гуманітарний простір ?

4. Які пріоритети гуманітарного розвитку України?
5. Що таке соціальні стандарти життя ?
6. Що таке стандарти здорового способу життя?

Тема 9 Застосування методів діагностики регіонального соціального розвитку в системі державного управління

План лекції

1. Сутність соціально-економічного розвитку регіона
2. Сутність соціально-економічного розвитку регіона

Список рекомендованої літератури [1-8; 9-15]

Основні терміни і поняття теми: соціально-економічний розвиток регіона,
державна регіональна політика, механізм державного регулювання,
державні регіональні цільові комплексні програми, регіональний розвиток.

1. Сутність соціально-економічного розвитку регіона

Згідно з Законом України “Про стимулювання розвитку регіонів” *регіон* – окремо визначена одиниця системи адміністративно-територіального устрою (Автономна Республіка Крим, область, міста Київ і Севастополь).

До складу України належать 24 області, Автономна республіка Крим, два міста республіканського підпорядкування: Київ і Севастополь. Усього ж у державі існує майже 12 тис. різних територіальних утворень, які мають свої особливості та відмінності як в економічному розвитку, так і в соціальному, історичному, політичному аспекті. Тому постає необхідність:

- створити умови для оптимальної економічної самостійності регіонів;
- вжити організаційні, правові, економічні заходи для забезпечення ефективного державного регулювання процесів регіонального розвитку та координації міжрегіональних зв’язків;
- розробити засади державної регіональної політики.

Державна регіональна політика – це система заходів щодо забезпечення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування ефективного управління економічним та соціальним розвитком України, усіх її адміністративно-територіальних одиниць.

Ці заходи спрямовуються на:

- стимулювання ефективного розвитку продуктивних сил регіонів;
- раціональне використання ресурсів;
- створення нормальних умов життєдіяльності населення;
- забезпечення екологічної безпеки;
- вдосконалення територіальної організації суспільства.

Об’єктами державної регіональної політики є соціально-економічні процеси, що відбуваються в регіонах.

Суб’єктами державної регіональної політики є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада та Рада

Міністрів Автономної Республіки Крим, територіальні громади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, їх об'єднання.

Головною метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, спрямованого на поліпшення якості, підвищення рівня життя населення та забезпечення гарантованих державою соціальних стандартів незалежно від місця проживання. Для реалізації головної мети державної регіональної політики необхідно вирішити такі завдання:

- запровадження механізмів ефективного використання внутрішнього економічного потенціалу кожного регіону;

- здійснення структурної перебудови економіки регіонів на інноваційній основі, яка формуватиме їхній технікотехнологічний статус;

- диверсифікація підприємництва як основного чинника підвищення соціально-економічного рівня регіонів, наповнення місцевих бюджетів, збільшення зайнятості;

- зміцнення економічної інтеграції регіонів, використання переваг територіального поділу і кооперації праці як одного з основних чинників підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародних ринках праці, капіталу, товарів і послуг;

- посилення здатності територіальних громад і населення регіонів самостійно та відповідально вирішувати питання соціально-економічного розвитку, реально впливати на формування та проведення державної регіональної політики;

- поетапне зменшення диференціації рівнів соціально-економічного розвитку регіонів;

- удосконалення фінансових та міжбюджетних відносин, вироблення критеріїв і механізмів надання державної підтримки регіонам;

- досягнення продуктивної зайнятості населення, стабілізації та поліпшення демографічної і екологічної ситуації, збільшення тривалості життя та природного приросту населення;

- розвиток транскордонного регіонального співробітництва як дієвого засобу зміцнення міждержавних партнерських відносин. Практичним інструментом реалізації державної регіональної економічної політики є чіткий розподіл повноважень, відповідальності та фінансово-економічної бази між різними рівнями управління:

загальнодержавним, регіональним, місцевим.

Основними складовими елементами механізму державного регулювання є:

- нормативно правова база;

- бюджетно-фінансове

- регулювання регіонального розвитку;

- реалізація державної програми економічного і соціального розвитку України, державних регіональних цільових комплексних програм, а також програм соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних утворень;

– створення та розвиток спеціальних (вільних) економічних зон у певних регіонах;

– розвиток міжрегіонального та прикордонного співробітництва тощо.

Нормативно-правова база створює правову основу для реалізації та зміцнення відносин між центральними та місцевими органами влади, визначає організаційноуправлінські структури соціальноекономічного розвитку в регіонах.

Державна регіональна бюджетно-фінансова політика – це сукупність державних фінансових заходів щодо забезпечення управління територіями країни, вирішення їхніх фінансових проблем.

Основними інструментами бюджетного регулювання розвитку регіонів є:

- нормативи відрахувань від регульованих доходів;
- дотації, субсидії, субвенції;
- бюджетні позики.

Податкова система на центральному і місцевому рівнях базується на законодавчо встановлених ставках податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів.

Особливим напрямом державної допомоги є фінансування структурної перебудови депресивних територій, тобто таких, де показники розвитку відстають від нормативних або середніх по регіону. Важливим засобом здійснення державної регіональної економічної політики є планування як процес, до якого належить розроблення прогнозів, планів і програм соціальноекономічного розвитку регіону. Економічне прогнозування має на меті наукове передбачення майбутнього соціальноекономічного стану регіону та основних напрямів його досягнення. Сутність планування полягає

у постановці конкретних цілей і завдань, узгоджених у часі й просторі за допомогою перспективних та поточних планів та програм.

Державні регіональні цільові комплексні програми спрямовуються на вирішення найактуальніших проблем соціальноекономічного розвитку регіону і дають можливість найповніше узгодити територіальні, галузеві та державні інтереси. Реалізація регіональних програм повинна забезпечувати

підвищення ефективності функціонування регіональних господарських комплексів, використання природних, рекреаційно-туристичних, трудових ресурсів та наукововиробничого потенціалу.

Під час розробки програм враховують економічну діяльність усіх суб'єктів господарювання, що розташовані на території регіону, незалежно від форм власності і підпорядкування. До складу цієї комплексної програми повинні належати найважливіші завдання і показники, що визначені у національних, державних галузевих, державних регіональних та місцевих цільових програмах.

Із метою стимулювання господарської діяльності в регіоні може використовуватися такий засіб, як створення спеціальних (вільних) економічних зон різних типів.

Вільна економічна зона – це форма організації господарської діяльності на певній території тієї чи іншої країни, у межах якої встановлюються особливі правила економічної діяльності. На території ВЕЗ діють пільгові податки, митні, валютнофінансові та інші умови діяльності як національних, так і іноземних суб'єктів підприємництва.

Метою створення ВЕЗ є:

- залучення іноземних інвестицій;
- освоєння та впровадження у виробництво прогресивних технологій;
- збільшення обсягів виробництва товарів на експорт і для потреб внутрішнього ринку;

- розвиток ринкової інфраструктури;
- обмін передовим управлінським досвідом. Державне регулювання розвитку регіонів спрямовується на досягнення позитивної динаміки рівня та якості життя населення, що забезпечуватиметься сталим, збалансованим відтворенням їх соціального, господарського, ресурсного і екологічного потенціалу.

Держава спрямовує і координує діяльність місцевих органів державної виконавчої влади у сфері:

- забезпечення економічної безпеки держави;
- фінансовоекономічної стабільності, зміцнення грошового обігу, фінансовобюджетної дисципліни;
- валютного і митного контролю;
- реалізації структурної, промислової, науковотехнічної політики та інших загальнодержавних пріоритетів і програм. Для врахування природних, економічних, соціальнодемографічних та історичноетнічних умов і факторів, що впливають на формування регіональних комплексів для регулювання основних територіальних пропорцій і визначення стратегії розвитку в Україні

застосовується мезорайонування, в основу якого покладено вісім економічних регіонів:

1. Донецький (Донецька, Луганська області).
2. Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області).
3. Східний (Полтавська, Сумська, Харківська області).
4. Центральний (Київська, Черкаська області, м. Київ).
5. Поліський (Волинська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська області).
6. Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області);
7. Карпатський (Закарпатська, Львівська, ІваноФранківська, Чернівецька області).
8. Причорноморський (Миколаївська, Одеська, Херсонська області, АР Крим, м. Севастополь).

Для кожного з цих регіонів державна регіональна економічна політика визначає основні перспективні напрямки розвитку господарських комплексів регіонів.

Складовим елементом державної регіональної економічної політики є *державна фінансова регіональна політика*, яка передбачає заходи щодо вдосконалення пропорцій розподілу доходів і видатків зведеного бюджету між Державним бюджетом України і місцевими бюджетами відповідно до компетенції, функцій та обов'язків, які виконують центральні, місцеві органи державної виконавчої влади й органи місцевого самоврядування. Основна діяльність місцевих органів влади пов'язана з реалізацією планів економічного і соціального розвитку підвідомчих їм територій.

Основними інструментами забезпечення цієї політики є:

- частка закріплених за територіями доходів у бюджетах на всіх рівнях бюджетної системи;

- місцеві податки і збори;

- нормативи відрахувань від загальнодержавних податків до місцевих бюджетів;

- дотації, субсидії, субвенції, що надаються місцевим бюджетам.

Проведення державної регіональної фінансової політики передбачає:

- застосування відповідної системи бюджетного регулювання;

- збалансування доходів і витрат на всіх рівнях бюджетної системи з урахуванням рівнів забезпечення територій країни об'єктами соціальної інфраструктури;

- застосування фінансових нормативів забезпеченості потреб населення.

Усі заходи державної регіональної фінансової політики спрямовано на:

- зміцнення доходної бази депресивних територій, адміністративно-територіальних одиниць у сільській місцевості;

- розширення повноважень і відповідальності представницьких органів і органів місцевого самоврядування у сфері управління місцевими фінансами;

- посилення державного контролю за їхнім раціональним використанням.

Основними функціями місцевих бюджетів є:

- формування грошових фондів для забезпечення діяльності місцевих органів влади;

- розподіл і використання грошових коштів між галузями економіки;

- контроль за фінансовогосподарською діяльністю підприємств, організацій, установ, підвідомчих органам місцевого самоврядування.

Термін "розвиток" часто вживається в таких поєднаннях: економічний розвиток, соціально-економічний розвиток, розвиток економіки України (або іншої країни), розвиток регіону, міста. У кожному випадку під розвитком зазвичай, мається, на увазі будь-яка прогресивна зміна перш за все в економічній сфері. Якщо зміна кількісна, говорять про економічне зростання.

При якісній зміні мова може йти про структурні зміни або про зміну змісту розвитку, або про придбання економічною системою нових характеристик.

Разом із суто економічними характеристиками нерідко розглядають соціальні параметри розвитку. Більше того, соціальні характеристики давно

вже стали повноправними показниками, що оцінюють ступінь розвитку будь-якого регіону.

Розвиток завжди має спрямованість, визначену метою або системою цілей. Якщо ця спрямованість позитивна, то говорять про прогрес, якщо негативна, то про регрес, або про депресію. Іншими словами, природа розвитку регіонів завжди припускає певну мету або декілька цілей.

Розвиток регіону – багатовимірний і багатоаспектний процес, який розглядається з погляду сукупності різних соціальних і економічних цілей. Навіть якщо мова йде тільки про економічний розвиток, він розглядається спільно з розвитком соціальним. Соціально-економічний розвиток включає

такі аспекти:

- зростання виробництва і доходів;
- зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства;
- зміни в суспільній свідомості;
- зміни в традиціях і звичках. На сьогодні основною метою економічного розвитку більшості країн світу і їх регіонів є поліпшення якості життя населення. Тому процес соціально-економічного розвитку включає три найважливіші складові:

- підвищення доходів, поліпшення здоров'я населення і підвищення рівня його освіти;
- створення умов, сприяючих зростанню самоповаги людей у результаті формування соціальної, політичної, економічної і інституційної систем, орієнтованих на пошану людської гідності;
- збільшення свободи людей, зокрема їх економічної свободи.

Останні два показники якості життя не завжди враховуються при оцінках ступеня соціально-економічного розвитку країн і регіонів, проте останнім часом в управлінській науці і практиці їм надається все більше значення.

Розвиток будь-якого регіону – багатоцільовий і багатокритерійний процес. Зміст розвитку регіонів може досить суттєво розрізнятися.

Серед цілей соціально-економічного розвитку регіону використовуються такі, як збільшення доходів, поліпшення освіти, покращання навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої свободи, збагачення культурного життя. Деякі з цих цілей ідентичні, але в певних умовах вони можуть мати істотні відмінності. Так, обмежені засоби можна направити або на розвиток охорони здоров'я, або на охорону навколишнього середовища. Виникає конфлікт між цілями розвитку.

Відповідно цілям розвитку регіонів будується система критеріїв (характеристик розвитку) і показників, які вимірюють ці критерії. Попри деякі відмінності між країнами і регіонами в ієрархії цінностей і в цілях розвитку міжнародні організації оцінюють ступінь розвитку країн і регіонів за деякими універсальними інтегральними показниками. Одним з таких показників є індекс розвитку людини, розроблений у рамках Програми

розвитку ООН. Даний показник ранжирує країни по висхідній від 0 до 1. При цьому для розрахунку використовуються три показники економічного розвитку:

- очікувана тривалість життя при народженні;
- інтелектуальний потенціал;
- величина доходу з урахуванням купівельної спроможності валюти і зниження граничної корисності доходу.

У міжрегіональному порівнянні, як і в міжнародному аналізі, можна використовувати індекс розвитку людини та інші аналогічні показники.

Разом з інтегральними показниками можна використовувати і окремі показники розвитку регіону. Серед них:

- національний дохід на душу населення;
- рівень споживання окремих матеріальних благ;
- ступінь диференціації доходів;
- тривалість життя;
- рівень фізичного здоров'я;
- рівень освіти;
- ступінь щастя населення.

Доцільно виділяти довгострокові і короткострокові цілі і відповідні ним критерії економічного розвитку країни. Серед довгострокових цілей – становлення і розвиток постіндустріального суспільства, створення робочих місць вищої кваліфікації для майбутніх поколінь, підвищення рівня життя всіх громадян країни, включаючи рівень охорони здоров'я, освіти і культури.

Як короткострокові цілі можна розглядати подолання кризи і досягнення конкретних величин приросту валового національного продукту наступного року, кварталу, місяці і ін. Довгострокові і короткострокові цілі за своїм змістом достатньо сильно розрізняються, заходи по їх досягненню також неоднакові.

Критерії економічного розвитку не завжди відіграють роль цілей або цільових орієнтирів, і навпаки. Нерідко тактичними цілями регіонального розвитку виступають проміжні завдання, що відіграють роль необхідних умов успішного розвитку. Серед таких тактичних цілей розвитку регіону або міста можна назвати:

- залучення нового бізнесу;
- розширення існуючого бізнесу;
- розвиток малого бізнесу;
- розвиток центру міста;
- розвиток промисловості;
- розвиток сфери послуг;
- підвищення рівня зайнятості населення регіону.

Особливе значення у визначенні рівня економічного розвитку регіону мають традиційні показники, що оцінюють рівень виробництва і споживання благ і зростання цього рівня з розрахунку на душу населення (валовий національний дохід (ВНП), валовий внутрішній продукт (ВВП), реальний ВНП на душу населення, темпи зростання цих показників).

Для оцінки динаміки розвитку доцільно використовувати показники, що оцінюють темпи економічного зростання в регіоні: темпи зростання доходу, продуктивності праці, а також темпи структурної трансформації виробництва і суспільства.

Отже, на рівні регіону можна розглядати такі критерії й відповідні ним показники соціально-економічного розвитку:

- ВВП або ВВП (абсолютна величина на душу населення) і темпи зростання цих показників;
- середній рівень доходів населення і ступінь їх диференціації;
- тривалість життя, рівень фізичного і психічного здоров'я людей;
- рівень освіти;
- рівень споживання матеріальних благ і послуг (продуктів харчування, житла, телефонних послуг), забезпеченість домашніх господарств товарами тривалого користування; – рівень охорони здоров'я (забезпеченість поліклініками, аптеками, лікарнями, діагностичними центрами і послугами швидкої допомоги, якість медичних послуг, що надаються);
- стан навколишнього середовища;
- розвиток малого бізнесу;
- збагачення культурного життя людей.

Стандартним способом оцінки економічного розвитку регіону є оцінка рівня виробництва. Така оцінка є сьогодні односторонньою і недостатньою. Розроблені міжнародними організаціями підходи до оцінки економічного розвитку країн примушують при оцінці рівня розвитку регіону розглядати не тільки об'єм виробництва, але і такі, наприклад, аспекти, як освіта, охорона здоров'я, стан навколишнього середовища, особиста свобода і культура життя. Цілком доречно як інтегральний показник розвитку регіону використовувати індекс розвитку людини, розроблений Програмою розвитку ООН для оцінки розвитку окремих країн.

При управлінні економічним розвитком окремого регіону доцільно виділяти всі вищенаведені відносно самостійні цілі і здійснювати моніторинг їх досягнення. Зокрема, разом з моніторингом стану регіонального виробництва і динамікою грошових доходів населення необхідно відстежувати й інші найважливіші параметри економічного розвитку.

Наявність і рівень якості освіти, дитячих садів, інших освітніх установ і їх доступність, а також рівень освіти і кваліфікації людей – найважливіші параметри рівня розвитку будь-якого регіону. Постачання продуктами харчування, контроль за їх якістю, дотримання прав споживачів на роздрібному ринку – це також параметри оцінки рівня регіонального розвитку. Рівень фізичного і психічного здоров'я населення, тривалість життя, рівень розвитку системи охорони здоров'я та її доступність, стан навколишнього середовища – також важливі критерії оцінки соціально-економічного розвитку регіону.

Навіть якщо припустити, що велика частина регіонів України вийде з економічної кризи у вузькому сенсі цього слова, тобто запанує позитивна динаміка зростання, продукції, що виробляється, то навряд чи ще можна

буде говорити про позитивні зрушення в динаміці соціально-економічного розвитку в сучасному розумінні, оскільки екологічна складова гальмуватиме просування регіонів вперед.

У даний час найближчі передмістя багатьох вітчизняних міст є одним великим звалищем, що розростається. Багато так званих дачних селищ розташовано в місці складування власного ж сміття. Значна частина земель безповоротно втрачається, посилюється недостатністю фінансових коштів.

Це лише один незначний аспект комплексної проблеми екологічного добробуту людей. Багато міст характеризуються багатократним перевищенням допустимих норм забруднення води і повітря. Значні площі родючих земель щорічно безповоротно втрачаються і назавжди виводяться із сільськогосподарського обороту. Усі негативні екологічні тенденції роблять вплив на загальний тренд соціально-економічного стану українських регіонів.

У поняття соціально-економічного розвитку регіону входить і така важко вимірна субстанція, як культура життя населення. Позитивна динаміка економічного розвитку регіону можлива лише за умови збагачення культурного життя населення даного регіону. Соціально-економічний розвиток регіону лише тоді має позитивну динаміку, коли за інших рівних умов розширюється особиста свобода кожного, у тому числі і в економічній області, що можливо при ефективній підтримці малого і середнього бізнесу, антимонопольних заходах, захисті прав споживачів, забезпеченні реальної свободи пересувань, яка забезпечується розвиненим ринком житла.

Вельми плідною концепцією, що дозволяє ефективно аналізувати проблеми економічного розвитку регіону, є концепція основного і допоміжного виробництва. У будь-якому регіоні можна виділити основну промисловість, тобто ту, продукція якої в основному вивозиться з регіону, і допоміжне виробництво, продукція якого споживається переважно в межах регіону. Як приклад, можна розглянути машинобудівний завод як основне виробництво і всю обслуговуючу його інфраструктуру – дитячі садки, школи, поліклініки, банки, страхові установи, експедиційні і транспортні служби, будівництво – як допоміжний. Зазвичай при розширенні основного виробництва збільшується і вся обслуговуюча його інфраструктура; виникає так званий мультиплікативний ефект: основне виробництво можна розглядати як своєрідний прискорювач економічного зростання.

Основне виробництво може бути не тільки прискорювачем, але і гальмом розвитку, зокрема в тому випадку, коли кількість робочих місць в основному виробництві скорочується в процесі структурної перебудови. При достатньо швидких структурних зрушеннях, обумовлених науково-технічним прогресом, головним чинником успішного розвитку регіону стає не основне, а допоміжне виробництво. Довгострокове процвітання регіону залежить від того, наскільки розвинена в ньому інфраструктура і наскільки вона готова узяти на себе навантаження нового основного виробництва. Чим більше розвинена інфраструктура, тим більше гнучкою є вся економіка регіону, тим на міцнішій основі базується його економічний розвиток і процвітання.

Таким чином, в умовах швидкої зміни основних виробництв головним чинником стійкого економічного розвитку стає ступінь розвиненості всієї регіональної інфраструктури. Це дає підставу по-новому поглянути на роль так званих допоміжних виробництв, оцінити їх як первинний чинник економічного розвитку і його процвітання в майбутньому.

Загальні закономірності світового економічного розвитку дають можливість якісно оцінити передісторію і перспективу економічного розвитку того або іншого міста або регіону. По домінуючій галузевій приналежності можна виділити міста доіндустріальні, індустріальні і постіндустріальні. У містах і регіонах, що знаходяться на різних стадіях розвитку, відбуваються різні за своєю суттю процеси, і до них застосовні різні рецепти управління процесом економічного розвитку.

На стадії індустріального розвитку в місті або регіоні діють закономірності, визначувані роллю провідних галузей, які створюють так званий мультиплікативний ефект і визначають весь хід розвитку міста або регіону в цілому. Провідна галузь створює додаткові робочі місця, решта всієї інфраструктури регіону як би обслуговує основне виробництво. У цих умовах нерідко формуються регіони з моногалузевою структурою, коли одне або декілька підприємств однієї галузі визначають стан економіки і соціальної сфери всього регіону.

На постіндустріальній стадії розвитку міста або регіону головним чинником, що визначає його добробут, стає рівень розвитку регіональної інфраструктури. Наскільки розвинені дороги, зв'язок, житловий сектор, сфера послуг і індустрія розваг, наскільки доступні офісні приміщення, наскільки низький рівень злочинності і забезпечено місто кваліфікованими кадрами – все це визначає потенціал розвитку постіндустріального регіону. Наскільки вся інфраструктура регіону здатна прийняти новий вигляд бізнесу і нових людей, наскільки швидко і ефективно може вся регіональна інфраструктура пристосуватися до нових умов – усе це визначає потенціал постіндустріального розвитку.

Створена протягом 2015—2016 років нова система державного управління регіональним розвитком потребує визначення на наступний період реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385) чітких пріоритетів розвитку, завдань і заходів, реалізація яких сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіонів з одночасним стабільним та передбачуваним їх фінансуванням. Існуюча на сьогодні система фінансування програм і проектів регіонального розвитку потребує подальшого вдосконалення, оскільки діє довготривала процедура прийняття рішень стосовно затвердження відібраних інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку в рамках державного фонду регіонального розвитку, не забезпечується гарантоване стабільне фінансування програм і проектів регіонального розвитку протягом всього строку їх реалізації, що призводить до виникнення об'єктів незавершеного будівництва, недосягнення очікуваного ефекту від впровадження таких проектів. Крім того, необхідно

концентрувати бюджетні та місцеві фінансові ресурси на пріоритетних проектах регіонального розвитку, визначених планами заходів з реалізації Державної та регіональної стратегій розвитку, поліпшити якість підготовки та відбору проектів, що фінансуються за рахунок державного фонду регіонального розвитку, забезпечити перехід від фінансування проектів, які спрямовані на вирішення локальних поточних проблем, на фінансування проектів, які створюють робочі місця, збільшують частку інноваційної продукції в її загальному обсязі, поліпшують якість послуг та стандарти життя, підвищують конкурентоспроможність регіонів.

2.Регіональний розвиток у Програмі Уряду.

У Програмі Уряду на 2017 рік та до 2020 року відзначається:

Основні проблеми, які передбачається розв'язати

Створена протягом 2015—2016 років нова система державного управління регіональним розвитком потребує визначення на наступний період реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385) чітких пріоритетів розвитку, завдань і заходів, реалізація яких сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіонів з одночасним стабільним та передбачуваним їх фінансуванням. Існуюча на сьогодні система фінансування програм і проектів регіонального розвитку потребує подальшого вдосконалення, оскільки діє довготривала процедура прийняття рішень стосовно затвердження відібраних інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку в рамках державного фонду регіонального розвитку, не забезпечується гарантоване стабільне фінансування програм і проектів регіонального розвитку протягом всього строку їх реалізації, що призводить до виникнення об'єктів незавершеного будівництва, недосягнення очікуваного ефекту від впровадження таких проектів. Крім того, необхідно концентрувати бюджетні та місцеві фінансові ресурси на пріоритетних проектах регіонального розвитку, визначених планами заходів з реалізації Державної та регіональної стратегій розвитку, поліпшити якість підготовки та відбору проектів, що фінансуються за рахунок державного фонду регіонального розвитку, забезпечити перехід від фінансування проектів, які спрямовані на вирішення локальних поточних проблем, на фінансування проектів, які створюють робочі місця, збільшують частку інноваційної продукції в її загальному обсязі, поліпшують якість послуг та стандарти життя, підвищують конкурентоспроможність регіонів.

Основні кількісні показники, якими характеризується ситуація

Протягом 2015 і 2016 років забезпечення відповідності проектів регіонального розвитку, що фінансуються з державного фонду регіонального розвитку, регіональним стратегіям розвитку та планам заходів з їх реалізації на рівні 82 відсотків.

Мета, якої передбачається досягнути

Створення ефективної системи планування регіонального розвитку та забезпечення стабільного фінансування програм і проектів регіонального розвитку.

Цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі

100 відсотків проектів регіонального розвитку, що фінансуються з державного бюджету (державного фонду регіонального розвитку, секторальна підтримка ЄС), відповідатимуть регіональним стратегіям розвитку, планам заходів з їх реалізації та завданням Державної стратегії регіонального розвитку.

Розвиток в регіонах інституцій з питань регіонального розвитку, зокрема прийняття регіонами рішень про створення 25 агенцій регіонального розвитку.

Результати роботи за попередній період

Затверджено план заходів на 2015—2017 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2015 р. № 821); підготовлено проекти Законів України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України” та “Про внесення змін до Закону України “Про засади державної регіональної політики”, якими передбачено спрощення процедури та скорочення часу прийняття рішення щодо фінансування проектів регіонального розвитку, забезпечення стабільності їх фінансування протягом строку реалізації, доступу до ресурсів відповідно до пріоритетів регіонального розвитку; затверджено Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2016—2020 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 554); прийнято рішення Кабінету Міністрів України про передачу функцій від Мінекономрозвитку до Мінрегіону щодо організаційного та аналітичного забезпечення діяльності Координаційного центру з провадження діяльності, пов’язаної з участю України в реалізації Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону (постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 765); затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки регіональної політики та Порядок проведення конкурсного відбору проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу (постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 827 “Деякі питання фінансування програм та проектів регіонального розвитку”).

У 2016 році Європейською Комісією прийнято рішення про надання Україні підтримки в рамках Дунайської транснаціональної програми, яка є фінансовим інструментом розвитку міжрегіонального співробітництва та сприяння інтеграції у Дунайському регіоні в рамках реалізації Стратегії ЄС для Дунайського регіону.

Розроблено та схвалено 25 регіональних стратегій розвитку та 24 плани з їх реалізації. В регіонах створено і зареєстровано 9 Агенцій регіонального розвитку і прийнято рішення про створення 19 таких установ. Проведено шість Всеукраїнських семінарів-нарад для керівників структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, що опікуються регіональним розвитком з питань стратегічного планування та фінансування регіонального

розвитку, інституційної підтримки та впровадження реформ децентралізації і місцевого самоврядування, що сприяло поліпшенню координації у провадженні регіональної політики.

Суть підходу, який пропонується реалізувати в середньостроковій перспективі

підвищити ефективність управлінських рішень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері стратегічного планування та фінансування регіонального розвитку шляхом підвищення якості планування соціального та економічного розвитку регіонів та концентрації фінансових ресурсів на виконанні завдань Державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації;

забезпечити стабільне фінансування програм і проектів регіонального розвитку протягом усього строку їх реалізації, що дасть змогу своєчасно досягати очікуваного ефекту від впровадження таких проектів та запобігання виникненню об'єктів незавершеного будівництва;

запобігти розпорошенню коштів державного бюджету та забезпечити фінансування виключно розвиткових проектів, які створюють робочі місця, збільшують частку інноваційної продукції в її загальному обсязі, підвищують конкурентоспроможність регіонів, поліпшують якість послуг та стандарти життя, та запобігти розпорошенню бюджетних коштів на заходи, пов'язані із вирішенням поточних локальних питань місцевого значення;

розширити доступ до європейських інструментів фінансування регіонального розвитку, включаючи інструменти розвитку транскордонного співробітництва;

підвищити якість управління проектами відповідно до європейських підходів шляхом встановлення відповідних вимог та критеріїв щодо підготовки та відбору проектів, проведення навчальних семінарів та тренінгів.

Питання для самоперевірки:

- 1.Що таке соціально-економічний розвиток регіона?
- 2.Що таке Державна регіональна політика?
- 3.Що таке механізм державного регулювання?
- 4.Що таке Державні регіональні цільові комплексні програми ?
- 5.Що означає термін "розвиток"?
- 6.Охарактеризуйте регіональний розвиток у Програмі Уряду.

Література

Основна

1. Закон України « Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» - (*Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 25, ст.195*)
2. План пріоритетних дій Уряду на 2017 рік. Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017р. №275-р.
3. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»- Схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015
4. Закон України « Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (*Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 48, ст.409*)
5. Закон України «Про соціальні послуги» (*Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 45, ст.358*)
6. Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати - Затверджено Наказ Міністерства соціальної політики України 03.09.2012 № 537
7. Положення про Міністерство соціальної політики України - Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423
8. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року – Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р
9. Економіка соціального розвитку [Текст] : курс лекцій / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. економіки; О.Є. Бавико, С.Г. Лисевич. – Кривий Ріг : [ДонНУЕТ], 2017. – 173 с.
10. Безтелесна Л. І. Управління людським розвитком та його фінансове забезпечення в Україні: оцінка та перспективи : монографія / Л. І. Безтелесна. – Рівне : НУВГП, 2009. – 361 с.
11. Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика : навч. посіб. / В. І. Малімон. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. – 352 с.
12. Миронова Т. Л. Управління розвитком регіону : навч. посіб. / Т. Л. Миронова, О. П. Добровольська, А. Ф. Процай, С. Ю. Колодій. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 328 с.
13. Шевчук П. Соціальна політика : навч. посіб. / П. Шевчук. – 2-ге вид. – Львів : Світ, 2005. – 400 с.
14. Регіональне управління: інноваційний підхід : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. М. Бутко, М. П. Зеленська, О. О. Зеленський та ін. ; за заг. ред. д.е.н, проф. М. П. Бутка. – К. : Знання України, 2006. – 560 с.
15. Гончарова С. Ю. Соціальна політика : [навч. посіб.] / С. Ю. Гончарова, І. П. Оленко ; Харк. держ. екон. ун-т. – Х. : ХДЕУ, 2003. – 198

Допоміжна

16. Гриненко А. М. Соціальна політика : навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисципліни / А. М. Гриненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 309 с.

17. Діагностика соціального розвитку регіону : наук. розробка / авт. кол. : З. Б. Балабаєва, С. В. Овчаренко, І. Л. Росколотько та ін. – К. : НАДУ, 2010. – 40 с.

18. Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання : монографія / О. А. Мельниченко. – Х. : Вид. ХарPI НАДУ Магістр, 2008. – 232 с.

19. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http:// Міністерство фінансів України www.minfin.gov.ua](http://www.minfin.gov.ua)

20. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>

21. Офіційний сайт Міністерства праці та соціальної політики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.minpraci.gov.ua>

22. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

23. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс].- Режим доступу : [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

Додатки

Додаток 1
до постанови Кабінету Міністрів України
від 31 травня 2017 р. № 411

ОСНОВНІ ПРОГНОЗНІ МАКРОПОКАЗНИКИ
економічного і соціального розвитку України на 2018 рік

Показник	Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій 3
	(прогноз)		
Валовий внутрішній продукт:			
номінальний, млрд. гривень	3247,7	3299,9	3261,8
відсотків до попереднього року	103	104	101,2
Індекс споживчих цін:			
у середньому до попереднього року, відсотків	109,5	109,7	111
грудень до грудня попереднього року, відсотків	107	107,4	110,5
Індекс цін виробників промислової продукції (грудень до грудня попереднього року), відсотків	109	110,2	110,9
Прибуток прибуткових підприємств, млрд. гривень	726,6	759,2	706,6
Фонд оплати праці найманих працівників і грошового забезпечення військовослужбовців, млрд. гривень	972,3	990	918,6
Середньомісячна заробітна плата працівників, бруто:			
номінальна, гривень	8629	8712	8374
номінальна, скоригована на індекс споживчих цін, відсотків до попереднього року	110,9	111,8	106,2
Кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15—70 років, млн. осіб	16,35	16,38	16,3
Рівень безробіття населення у віці 15—70 років за методологією Міжнародної організації праці, відсотків до економічно активного населення відповідного віку	9,1	8,9	9,2
Продуктивність праці, відсотків до попереднього року	102,4	103,3	100,9
Сальдо торговельного балансу, визначене за методологією платіжного балансу, млн. доларів США	- 7387	- 7313	- 6973
Експорт товарів і послуг:			

Показник	Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій 3
	(прогноз)		
млн. доларів США	54 419	55 770	52 796
відсотків до попереднього року	107,3	109,9	104,1
Імпорт товарів і послуг:			
млн. доларів США	61 806	63 083	59 769
відсотків до попереднього року	108	110,2	104,5

Додаток 2
до постанови Кабінету Міністрів України
від 31 травня 2017 р. № 411

ОСНОВНІ ПРОГНОЗНІ МАКРОПОКАЗНИКИ
економічного і соціального розвитку України на 2019 і 2020 роки

Показник	2019 рік			2020 рік		
	сценарій 1	сценарій 2	сценарій 3	сценарій 1	сценарій 2	сценарій 3
	(прогноз)					
Валовий внутрішній продукт:						
номінальний, млрд. гривень	3611	3706,4	3657,9	3981,3	4165,9	4056,7
відсотків до попереднього року	103,6	104	101	104	105	101,7
Індекс споживчих цін:						
у середньому до попереднього року, відсотків	106,2	106,5	110,3	105,8	106	108,7
грудень до грудня попереднього року, відсотків	105,9	106,1	110,1	105	105,2	106,9
Індекс цін виробників промислової продукції (грудень до грудня попереднього року), відсотків	107,2	108	110,6	106	106,4	107,4
Прибуток підприємств, млрд. гривень	817,1	869,4	761,8	911,2	1001,2	832
Фонд оплати праці найманих працівників і грошового забезпечення військовослужбовців, млрд. гривень	1074,4	1115,6	1028,6	1185,9	1270,8	1153,3
Середньомісячна заробітна плата працівників, брутто:						
номінальна, гривень	9540	9742	9337	10 537	10 905	10 342

Показник	2019 рік			2020 рік		
	сценарій 1	сценарій 2	сценарій 3	сценарій 1	сценарій 2	сценарій 3
	(прогноз)					
номінальна, скоригована на індекс споживчих цін, відсотків до попереднього року	104,1	105	101,1	104,4	105,6	101,9
Кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15—70 років, млн. осіб	16,42	16,44	16,31	16,55	16,57	16,45
Рівень безробіття населення у віці 15—70 років за методологією Міжнародної організації праці, відсотків до економічно активного населення відповідного віку	8,9	8,7	9,2	8,5	8,4	9
Продуктивність праці, відсотків до попереднього року	103,2	103,6	100,9	103,2	104,2	100,8
Сальдо торговельного балансу, визначене за методологією платіжного балансу, млн. доларів США	- 7931	- 8118	- 7512	- 7677	- 7929	- 8050
Експорт товарів і послуг:						
млн. доларів США	57 718	61 534	54 578	62 427	68 340	57 456
відсотків до попереднього року	106,1	110,3	103,4	108,2	111,1	105,3
Імпорт товарів і послуг:						
млн. доларів США	65 649	69 652	62 090	70 104	76 269	65 506
відсотків до попереднього року	106,2	110,4	103,9	106,8	109,5	105,5

Додаток 3 Доходи та видатки Державного бюджету України за 2015-2016 роки

Показники виконання Державного бюджету України за 2015-2016 роки									
Показники	Факт 2015 рік, млн.гривень			Факт 2016 рік, млн.гривень			Темпи росту у порівнянні з відповідним періодом минулого року, у відсотках		
	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Всього	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Всього	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Всього
Доходи									
Податок та збір на доходи фізичних осіб, у т.ч.:	45 062,0	0,0	45 062,0	59 810,5	0,0	59 810,5	132,7	-	132,7
<i>військовий збір</i>	<i>9 154,0</i>	<i>0,0</i>	<i>9 154,0</i>	<i>11 457,2</i>	<i>0,0</i>	<i>11 457,2</i>	125,2	-	125,2
<i>податок на доходи фізичних осіб із доходу у вигляді процентів</i>	<i>8 218,0</i>	<i>0,0</i>	<i>8 218,0</i>	<i>7 611,2</i>	<i>0,0</i>	<i>7 611,2</i>	92,6	-	92,6
податок на прибуток підприємств	34 711,0	65,3	34 776,3	54 344,1	0,0	54 344,1	156,6	-	156,3
податок на додану вартість, у т.ч.:	177 777,8	674,6	178 452,4	235 506,0	0,0	235 506,0	132,5	-	132,0
податок на додану вартість із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з врахуванням відшкодування ПДВ (сальдо)	39 011,3	674,6	39 685,9	54 052,7	0,0	54 052,7	138,6	-	136,2
<i>довідково:</i>									
<i>ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)</i>	107 416,6	674,6	108 091,2	148 458,2	0,0	148 458,2	138,2	-	137,3

відшкодування ПДВ	-68 405,3	0,0	-68 405,3	-94 405,4	0,0	-94 405,4	138,0	-	138,0
ПДВ з ввезених на територію України товарів	138 766,5	0,0	138 766,5	181 453,3	0,0	181 453,3	130,8	-	130,8
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	38 783,8	0,0	38 783,8	55 116,3	0,0	55 116,3	142,1	-	142,1
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	24 326,8	0,0	24 326,8	35 006,2	0,0	35 006,2	143,9	-	143,9
рентна плата за користування надрами	36 989,6	0,0	36 989,6	39 699,1	0,0	39 699,1	107,3	-	107,3
ввізне мито	39 881,0	0,0	39 881,0	20 001,3	0,0	20 001,3	50,2	-	50,2
в т.ч. додатковий імпорتنний збір	25 198,3	0,0	25 198,3	48,1	0,0	48,1	-	-	-
Кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України "Про Національний банк України"	61 803,6	0,0	61 803,6	38 163,8	0,0	38 163,8	-	-	-
Плата за видачу, переоформлення, продовження терміну дії ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України та видачу дублікатів таких ліцензій	9 085,8	0,0	9 085,8	104,2	0,0	104,2	-	-	-

в т.ч. продаж 3G-ліцензій	8 770,4	0,0	8 770,4	-	-	-	-	-	-
власні надходження бюджетних установ	0,0	26 405,6	26 405,6	0,0	34 074,3	34 074,3	-	129,0	129,0
Видатки									
Загальнодержавні функції (без обслуговування боргу)	17 123,9	1 487,5	18 611,4	20 037,4	2 094,0	22 131,4	117,0	140,8	118,9
Обслуговування боргу	84 505,4	0,0	84 505,4	95 794,2	0,0	95 794,2	113,4	-	113,4
Оборона	48 229,7	3 775,5	52 005,2	55 850,2	3 498,7	59 348,9	115,8	92,7	114,1
Громадський порядок, безпека та судова влада	45 788,2	8 855,2	54 643,4	57 550,7	14 120,4	71 671,1	125,7	159,5	131,2
Економічна діяльність*	33 625,6	3 509,8	37 135,4	26 767,8	4 644,5	31 412,3	79,6	132,3	84,6
Охорона навколишнього природного середовища	2 861,0	1 192,0	4 053,0	3 056,2	1 715,4	4 771,6	106,8	143,9	117,7
Житлово- комунальне господарство	10,0	11,5	21,5	0,0	12,5	12,5	-	108,9	58,2
Охорона здоров'я	10 037,4	1 413,1	11 450,4	11 118,1	1 338,2	12 456,3	110,8	94,7	108,8
Духовний та фізичний розвиток**	6 286,9	332,2	6 619,2	4 690,4	268,6	4 958,9	74,6	80,8	74,9
Освіта	19 582,5	10 603,2	30 185,7	21 378,7	13 446,7	34 825,4	109,2	126,8	115,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	103 404,6	296,4	103 700,9	151 523,8	441,6	151 965,5	146,5	149,0	146,5
<i>Міжбюджетні трансферти</i>	<i>173 196,8</i>	<i>783,2</i>	<i>173 980,0</i>	<i>194 706,2</i>	<i>689,1</i>	<i>195 395,3</i>	<i>112,4</i>	<i>88,0</i>	<i>112,3</i>

Кредитування	-2 013,6	4 964,5	2 950,9	-4 070,0	5 731,5	1 661,6	-	-	-
надання кредитів	1 808,9	5 439,1	7 248,0	903,9	6 212,7	7 116,6	-	-	-
повернення кредитів	-3 822,5	-474,5	-4 297,1	-4 973,9	-481,1	-5 455,1	-	-	-
Фінансування	38 879,7	6 287,9	45 167,5	63 744,4	6 385,8	70 130,2	-	-	-

*Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2015 № 1312-р «Про запровадження тимчасового зупинення здійснення платежів з погашення та обслуговування державного боргу і гарантованого державою боргу» наприкінці квітня 2016 року завершено реструктуризацію гарантованих зовнішніх кредитів (позик) Державної служби автомобільних доріг України, обслуговування та погашення яких здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Так, за програмою "Виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, залученими державою або під державні гарантії на розвиток мережі автомобільних доріг загального користування" у 2015 році було здійснено касових видатків у обсязі 17,6 млрд. грн., в той час як за 2016 рік лише 5,5 млрд. гривень.

Навчальне видання

*Бавико Олександр Євгенович
Лисевич Сергій Григорович*

Кафедра економіки

КУРС ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ
ЕКОНОМІКА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Формат 60×84/8. Ум. др. арк. 5,0.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
50042, Дніпропетровська обл.,
м. Кривий Ріг, вул. Курчатова, 13.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4929 від 07.07.2015 р.

